insan • düşünce • kültür

insicam 19

Vefatının 600. Yılında Bir Aşk Adamı: SÜLEYMAN ÇELEBİ

Mustafa Özsaray:
Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı

Dursun Ali Tökel:
Bir Ortak Kitap, Zemin Metin Olarak Mevlit

D. Mehmet Doğan:
Yûnus Emre Divanı'ndan Vesîletü'n-Necât'a Türkçe Şiir

Prof. Dr. Bilal Kemikli ile Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı Konuştuk

SAYI 19 • Eylül • 2022

Abdullah ibn-i Zübeyir (R.A.) / Ahmet Poçanoğlu • **Safiyye bint Abdulmuttalib ibn Haşim** / Rıza Savaş • **Üç Çelebi** / Hüseyin Akın • **Vesîletü'n-Necât Vesilesiyle Bizim Hakikatimiz** / Mehmet Kahraman • **Mevlid'in Adı** / Muhammet Sani Adıgüzel • **Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde Merhaba'ya Merhaba!** / İbrahim Emiroğlu • **Süleyman Çelebi'de Hz. Peygamber (SAV) Tasavvuru** / Adem Apak • **Japon Kalbi, Türk Şiiri** / Naoki Yamamoto • **Günümüze Yansıyan İz ve Etkileriyle Sömürgecilik ve Afrika -II-** / Yusuf Yazar • **Türkistan'ın İslamlaşmasında Hacegan Yolu'nun Önemi ve Altın Silsile Seyahat Hatıraları -II-** / Selahaddin Semiz

BAHARİYE SANAT ATÖLYELERİ

"Gelenekten Gelecege Bir Köprüdür Bahariye Sanat"

BRANŞLARIMIZ

Hüsn-i Hat

*** ABDULHADİ EROL DÖNMEZ**
Cumartesi / 13:00 - 16:00 (Örgün Ders)

*** SAFİYE BAYUK**
Cumartesi / 12:00 - 15:00 (Örgün Ders)

Tezhib

*** NİLÜFER KURFEYZ & SELİM SAĞLAM**
*** YEŞİM KARAMIK JANDAR**
Çarşamba / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)
Cumartesi / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)

Minyatür

*** GÜLÇİN ANMAÇ**
*** İLKNUR SEZGİ HEKİMOĞLU**
Cuma / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)

*** DİLEK YERLİKAYA**
Cumartesi / 14:00 - 17:00 (Örgün Ders)

Kati'

*** MERYEM GÜNEY**
Çarşamba / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)
Cumartesi / 10:00 - 13:00 (Örgün Ders)

Rebab

*** İBRAHİM METİN UĞUR**
Cumartesi / 16:00 - 18:00 (Örgün Ders)

Ud

*** OSMAN KIRKLIKÇI**
Cumartesi / 14:00 - 16:00 (Örgün Ders)

Klasik Kemençe

*** GÜLNİHAL DÖNMEZ**
Cumartesi / 12:00 - 14:00 (Örgün Ders)

Ney

*** SAFA KAĞNICI**
Cumartesi / 10:00 - 12:00 (Örgün Ders)

Kanun

*** FUNDA SÜYÜR**
Cumartesi / 12:00 - 14:00 (Örgün Ders)

Bendir

*** MERT NAR**
Çarşamba / 16:00 - 18:00 (Örgün Ders)
Çarşamba / 18:00 - 20:00 (Örgün Ders)

KAYITLARIMIZ DEVAM EDİYOR.
İletişim: 0505 136 56 11

BAHARİYE SANAT ATÖLYELERİ

www.bahariyesanatatolyeleri.org

insan ve medeniyet hareketi

Bahariye Mevlevîhânesi / Merkez Mah. Silahtarağa Cad. No:12 Eyüp/İstanbul
Tel: 0212 501 31 71 Gsm: 0505 136 56 11 e-mail: bahariyesanatatolyeleri@gmail.com

insicam
insan • düşünce • kültür

İMTİYAZ SAHİBİ:
İnsan ve Medeniyet Hareketi Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Mehmet Bulayır

EDİTÖR
Şehnaz Fındık

SON OKUMA
Betül Yavuz

KAPAK TASARIM
Şifa Yaratılmış

YAYIN KURULU
Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM
Ahmet Furkan Onat
ahmetfurkanonat@gmail.com

YAYIN TÜRÜ
Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli Yayın. Ücretsizdir.

Yazı ve reklamların içerik sorumluluğu sahiplerine aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Dergimize, www.insicam.net adresinden erişebilirsiniz.

Vedûd olanın adıyla.

Sevgi ve aşk, her zaman gündemde olan, gündemden asla düşmeyen mevzular. Ancak bu kadar konuşulup içi boşaltılan başka bir konu da yok. Şarkılar, türküler söyleniyor sevgi ve aşka dair; resimler yapılıyor, fotoğraflar çekiliyor, şiirler yazılıyor, hikâyeler, romanlar kaleme alınıyor, filmler çevriliyor, oyunlar sahneleniyor. Bütün bunlara rağmen sevgisizlik, aşksızlık almış başını gidiyor. Buna bağlı olarak da saygısızlık.

Eylül sayımızın dosya konusunu bir sevgi ve aşk adamına ayırdık: Peygamber âşığı Süleyman Çelebi Hazretleri'ne. Kültürümüzün, gönül dünyamızın kurucu, diriltici isimlerinden olan Hazret'in yazdığı tek eser, ruh dünyamızın temel taşlarından biri olmuştur. Bunun arkasındaki, onda anıtlaşan Peygamber sevgisi, Peygamber aşkıdır. Eğer *Vesîletü'n-Necât* böyle bir esasa yaslanmamış olsaydı, ne Anadolu'ya ne de diğer Osmanlı coğrafyasına bu denli tesir ederdi. Kendisini rahmetle, minnetle anıyoruz. Allah'tan onun aşkından bize de ihsân ve ikrâm etmesini niyaz ediyoruz.

Eylül deyince aklımıza gelen konulardan biri, eğitim-öğretim oluyor. Ayın ortasına doğru ilk ve orta dereceli okullar, ay sonuna doğru da üniversiteler açılacak. Son iki yılda pandemi, eğitim-öğretim hayatımızı derinden sarsmıştı. Alanın paydaşları hala kendilerine gelemedi. Bu kez ekonomi merkezli sıkıntı ve zorluklarla karşı karşıyayız. Rabbimiz işlerimizi âsân eylesin inşallah.

Ekim sayımızda buluşmak üzere *Vedûd* olana emanet olunuz.

Mustafa ÖZEL
Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

05 *İllüstrasyon:* Sabahattin Kayış

06 *Erkeğe, "Erkek" Demek Yasaklanmıştır!* Derviş Çelebi

08 *Anneannemin Tesbihleri* Öznur Görür Kısar

10 *İnci Mercan Gerdanlığı -17- Abdullah ibn-i Zübeyir (R.A.)* Ahmet Poçanoğlu

14 *Kırk Kandil -17- Safiyye bint Abdulmuttalib ibn Haşim* Rıza Savaş

16 *Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı* Mustafa Özsaray

20 *Çağları Aşan Ses: Süleyman Çelebi ve Mevlidi (Vesîletü'n-Necât)* Necdet Şengün

24 *Bir Ortak Kitap, Zemin Metin Olarak Mevlit* Dursun Ali Tökel

28 *Prof. Dr. Bilal Kemikli ile Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı Konuştuk* İnsicam

32 *Aynada Görülen Muhabbet: Vesîletü'n-Necât* Ayşe Şahin

36 *Üç Çelebi* Hüseyin Akın

38 *Vesîletü'n-Necât Vesilesiyle Bizim Hakikatimiz* Mehmet Kahraman

42 *Mevlid'in Adı* Muhammet Sani Adıgüzel

46 *Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde Merhaba'ya Merhaba!* İbrahim Emiroğlu

50 *Süleyman Çelebi ve Hadis Anlayışı* Halil Şirin

54 *Süleyman Çelebi'de Hz. Peygamber (SAV) Tasavvuru* Adem Apak

56 *Bursa'da Bir Peygamber Aşığı: Süleyman Çelebi Hazretleri* Mülayim Sadık Kul

58 *Japon Kalbi, Türk Şiiri* Naoki Kayyım Yamamoto

60 *Süleyman Çelebi ve Mevlid Üzerine Düşünceler* Mustafa Özel

62 *Yûnus Emre Divanı'ndan Vesîletü'n-Necât'a Türkçe Şiir* D. Mehmet Doğan

66 *Sevgi ve Hürmetin İfadesi* Mucahid Yıldız

68 *Necâta Vesile; Bir Mektup ve Hisler* Zehra Tunç

70 *Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri* Hüseyin Vassâf

74 *Seküler-Feminist Otoritelere Bir Başkaldırış: Saba Mahmood ve Dindarlığın Siyaseti* Sevde Öztürk

76 *Psikolojik Harekât Üzerine* Şehnaz Fındık

78 *Bize Kâfir Demiş Müfti Efendi* Elif Çevik

80 *Sosyal Medyanın Çocukları* Rabia Şekerci Güler

82 *Günümüze Yansıyan İz ve Etkileriyle Sömürgecilik ve Afrika -II-* Yusuf Yazar

86 *Afrika'nın Altın Boynuzu Somali -II* Hatice Balin

90 *Türkistan'ın İslamlaşmasında Hacegan Yolu'nun Önemi ve Altın Silsile Seyahat Hatıraları -II* Selahaddin Semiz

94 *Zahir Bize Ne Söyler?* Zübeyir Şekerci

96 *Nurettin Topçu ile Yeniden Var Olmak / Olmayı Anlamak* Betül Zeyrek

100 *Çizgi:* Hasan Aycın

İllüstrasyon: Sabahattin Kayış

Erkeğe, "Erkek" Demek Yasaklanmıştır!

Derviş ÇELEBİ

Yakında böyle bir manşet duyarsam şaşırmayacağım, arkadaş! Nasıl ki Osmanlı'nın son döneminde gâvura gâvur demek yasaklanmışsa, o gün dedelerimize parmak sallayanların bugünkü torunları bize toplumsal cinsiyet eşitliğine uyun deyû parmak sallıyor.

Yakında yeni doğan evladınızın nüfus kütüğüne erkek yazdırmak istediğinizde, "Ne demek erkek? Bırakalım büyüdüğünde kendi karar versin!" diyecekler diye korkarım. Erkek milletinin haklarını savunacak birkaç cümle ettiğimizde bile, "Erkek egemen bir toplum özlemi bu", "Kadının ezilmesine, horlanmasına zinhar müsaade etmeyiz", "Ataerkil toplum özlemleri bunlar" diye bizim mahallenin nargile fokurdatan, feminist ablalarından bile ayar yiyoruz. Farkında mısınız, ey ehli irfan? Bak şimdi "İrfan da maskülen bir zihnin tezahürü Derviş, sen ne dediğinin farkında mısın?" dediklerini duyar gibiyim. Gerçi bu toplumsal eşitlikçi tayfa, feminist ablalara rahmet okutacak bu gidişle. Zira feministlerde hiç değilse sert falan da olsa "feminen" bir durum var ortada, karşımızdaki ise bize parmak sallasa da kadınlığından utanmıyor. Bu açıdan bakınca eskiden kızdığımıza saygı duyacak hale geldik, şaka gibi!

Bunlar hep azar azar oldu, cumalar pazar oldu misali, sanki yavaş yavaş "Bindik bir alamete, gidiyoz kıyamete" şarkısını terennüm eder bir haldeyiz. Sevgili okur, işin aslı hiçbir şey bir gecede olmadı elbette. Âlây-ı vâlâ ile başımıza musallat edilen bu toplumsal eşitlik fermanının dibacesi, Tanzimat Fermanı'dır. Bu süreçle başlayıp cumhuriyetle zirveye ulaşan, Kemalizm ile ideolojik resmiyet kazanan Batılılaşma hikâyemizin geldiği noktadır bu yaşadıklarımız.

Kadim meseledir, mağlup topluluklar galipleri taklit eder. Yenilginin belki de en önemli faturası budur. Malumunuz Osmanlının çöküş dönemi ile birlikte İslam dünyası ekonomik ve teknolojik olarak yükselen Batı medeniyetinin etki alanına girdi. Tanzimat döneminde yapılan tartışmaları doğrudan konumuzla ilgili olmadığı için burada tekrar detaylandırarak yazmaya

gerek duymuyorum. Ancak Osmanlının son dönemini bugün tartıştığımız konuya kaynaklık ettiği için birkaç cümle ile zikretmek gerekir diye düşünüyorum.

Bilindiği üzere II. Mahmut ile başlayan bu toprakların Batılılaşma serüveni, Tanzimat ile birlikte ideolojik bir alana taşındı ve nihayetinde genç Türkiye Cumhuriyeti, başta harf devrimi olmak üzere yaptığı devrimlerle devletimizin geçmişle bağını kopartarak, yönünü tamamen Batı'ya döndü. Bunun doğal sonucu olarak, eğitim sistemi, müzik, sinema, tiyatro, ezcümle bütün kültür hayatı Batı'nın rüzgârına göre şekillendi. Dinî hayat pratikleri aşağılandı ve hatta bir dönem tamamen yasaklandı. Böyle bir kültür ortamında İslam'ın düşünce dünyasından uzaklaşıp sadece köy ve evlere hapsedilmiş dinî pratiklerle yaşanması mümkün olabildi.

Bir diğer önemli noktanın daha altını çizmek gerekirse, bilinen bir gerçektir ki toplumun temel dinamiği kadındır. Kadın değişirse aile değişir, aile değirse toplum değişir. İşte tam da bu yüzden en büyük manipülasyonun ve kavganın, kadınlar üzerinden yapıldığına hep birlikte şahitlik ettik. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınlarımızı özgürlük ve sosyal hayata dâhil etmek adına Batılı yaşam biçimine teşvik ettiler. İslam'dan beslenmeyen eğitim ve kültür ortamında özellikle de sosyolojisi müsait olan kentlerde kadınların değişimi hiç de zor olmadı. Erkekleri bu değişimin dışında tuttuğum sanılmasın, zira kadının değişmesi erkeklerden daha zordur. Dolayısıyla da zaten zihnen hazır olan erkekler kadınlara uymakta gecikmediler.

Bugüne geldiğimizde, hâkim ideolojinin "kadınlara özgürlük" taleplerini cinsel tercihlerin özgürlüğüne doğru genişlettiğine tanıklık ediyoruz. Dünün sapkınlık dediğimiz eylemlerini bugün bize özgürlük üst başlığı altında tercih diye pazarlamaya ve daha doğrusu dayatmaya çalışıyorlar. Buna da yine ideolojik bir kılıf uydurmakta zorlanmadıklarını görüyoruz: "Toplumsal cinsiyet eşitliği"

"Bizden ırk, dil ve din ayrımı gözetmeksizin insanlara eşit davranmalıyız." mottosuna bağlı ve onun mütemmim bir cüzü olarak cinsiyet ayrımı da yapmamamız talep ediliyor değil mi? Ne kadar da havalı, demokratik ve etkileyici! Bu yukarıdaki mottonun bunun bayraktarlığını yapan Batılı toplumlarda ne derece uygulandığını tartışmaya açık bulmakla birlikte (ki buna asla inanmıyorum, örnekleri biraz araştırma yapan herkesin malumudur) bu yazının sınırlarını aşacağı için girmek istemiyorum. Buna bağlı olarak öne sürülen toplumsal cinsiyet eşitliği söylemini her türlü cinsel sapkınlığa kapı aralayan, ailenin dibine dinamit koymaya yönelik son suikast eylemi olarak görüyorum. Kadın ve erkek fıtratını tamamen göz ardı eden bu yaklaşıma şiddetle karşı çıkmamız gerektiği kanaatindeyim. Ancak sadece bu maddeye karşı çıkmak, bizim itirazımızı marjinal ve güdük bırakacaktır. Dolayısıyla itirazımızı bir bütün olarak İslam düşüncesine yaslanarak yapmak zorundayız. Cumhuriyetin yüzüncü yılına yaklaştığımız bu günlerde, yüz yıl boyunca Batı'ya doğru aldığımız yolun, Üstad Necip Fazıl'ın değimiyle "bizi çıkmaz bir sokağa getirdiğini" müşahede ediyoruz. Bugün kendi kavramlarımızla, kendi medeniyetimizi bugünün dünyasına hitap edecek şekilde yeniden kurma ve ihya etme günüdür.

Bugüne geldiğimizde, hâkim ideolojinin "kadınlara özgürlük" taleplerini cinsel tercihlerin özgürlüğüne doğru genişlettiğine tanıklık ediyoruz. Dünün sapkınlık dediğimiz eylemlerini bugün bize özgürlük üst başlığı altında tercih diye pazarlamaya ve daha doğrusu dayatmaya çalışıyorlar. Buna da yine ideolojik bir kılıf uydurmakta zorlanmadıklarını görüyoruz: "Toplumsal cinsiyet eşitliği"

Anneannemin Tesbihleri

Öznur GÖRÜR KISAR

Eğitimci

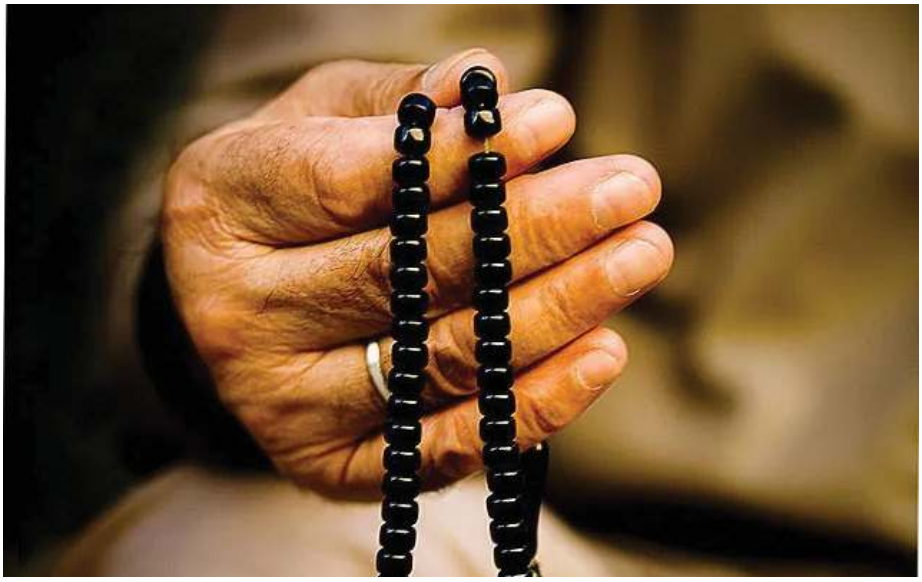
Kendimi anneannemin kerpiç yapılı evinde çocukluğumu izlerken bulurum çoğu kez. Akşamın tenhası çöktüğünde ve çocukların uyku vakti geldiğinde bize yapmış olduğu yer yatağında, her torununun eline birer tesbih verip "Allah deyin guzum" der, bize onu hatırlatırdı. Okuma yazma bilmeyen anneannemin bu yaklaşımını her hatırladığımda, Anadolu irfanının tam da böyle bir şey olduğuna dair kanaat oluşuyor bende. Kıkır kıkır kıkırdayarak elimizdeki tesbihler ile tesbihata durduğumuz anlar ve öylece uykuya dalışımızı hatırlıyorum her yaz. O tesbihleri ise köydeki teyzem tesbih bitkisi denilen bitkiyi ekerek yetiştirir, çiçek büyüdüğünde tesbih haline getirip, ailenin tümüne hediye ederdi.

Arka odanın rafında, altın yaldızlı mavi seramik şekerliğin içerisinde, sanki her daim bizi bekleyen rengarenk leblebi şekerleri bulunurdu muhakkak. Anneannem yavaş adımlar ile şekerliğin bulunduğu odaya doğru ilerler, şekerliğin kapağını açıp ikramda bulunurdu. Tüm bu süreci son derece dikkatle, çok önemli bir seremoniyi izler gibi izlerdik kuzenlerimle.

Bir köşedeki yüklükte; eski bir sandık ve onun üzerinde renk renk yorganlar, yataklar, yastıklar dizilip istif edilirdi. Akşam uyku vakti geldiğinde sırasıyla her biri indirilir, serilir, yataklar yapılırdı. Bu işler yapılırken, henüz tamamlanmayan yatak yorganın üzerinde zıplamak, takla atmak çocukların en sevdiği oyunlardan olurdu.

Odalar arasında yürürken, adımlarımı her attığımda, gıcırdayan yer döşemelerinin çocuk ruhuma kattığı o ahenkli sesin tınısını hiç unutamam.

Tüm gün çocuk heyecanı ile koşup oynadığımız ve yorgunluktan bitap düşüp, oturma odasında dinlenirken sırtımızı yasladığımız sedir minderlerinin içerisindeki o ilginç malzemenin tatlı hışırtısını çok severdim. Ve oturma odasının penceresinden, dışarının büyülü dünyasını seyrederken; anneannemin konu komşusunun selamlaşmaya uğradığı zamanları hatırlarım. Tarla dönüşü Şerife teyzenin uğrayışı hepsinden görkemli olurdu biz çocuklar için. Eşeğinin üzerinde yavaş yavaş ilerler, tatlı tatlı gülümseyerek gelir, gidene dek benim hayran bakışlarım onun üzerinde olurdu.

Çocuklara atıştırmalık olarak verilen taze nohut destelerinin minik keseciklerini patlatmak en büyük eğlencemiz olurdu.

İki katlı evin daracık tahta merdivenlerini defalarca inip çıkmak, ayrı bir oyuna dönüşürdü çocuklar için. Merdivenleri çıkar çıkmaz biraz ileride tahta kapının ardında koca bir mutfak karşılardı bizi. Raflarında bakır testiler, kaplar, emaye tabaklar, tepsiler... Emaye kovalarda elmalar, kavunlar, çeşitli sebzeler, meyveler depolanırdı. Mutfağa girdiğimde mis gibi meyve kokusu beni mest ederdi öylece. Mutfak zeminindeki hasırın kaygan yapısı, çoraplarımla dakikalarca kayıp oynayabileceğim keyifli dakikalar demekti benim için. Mutfak tavanını oluşturan siyah büyük odun kütüklerini uzun uzun seyreder, karanlık hikayeler uydururdum, ilginç bir ürkeklikle, zihnimin arka bahçelerinde. Hele o mavi tel dolap yok mu? O tel dolabın içerisinde anneannemin şekerlerini ve güzel şekerlikleri karıştırmak, hep en güzel anlarıydı yaz tatilimin. Açık balkon duvarına inci gibi ipe dizip, kurutmak için astıkları taze fasulyeler, biberler, bamyalar olurdu mis gibi. Onların her birini kolye yapar, büyükler elimden alana dek bir süre ortalıkta dolaşırdım.

Yaz geceleri bile soğuk olan Eskişehir gecelerinde mutlaka yorgan ile yatılır, bazı geceler ev halkı üşüdüğü için odun sobası yakılırdı.

Akşam serinliğinde geleneksel siyah örtülerini örtüp, şalvarlarını giyip bizi ziyarete gelirdi teyzemler; hasret giderilir, uzun uzun sohbetler edilirdi. Gelişimizin heyecanından, bir çocuk coşkusu ile hep koştururdu dayım. Eski tahta masanın çekmecesindeki fotoğraflar çıkarılır; tatlı anılara yelken açılırdı.

Tüm bu olan biteni, sanki dingin bir huzurla izlediğine inandığım, duvardaki fotoğraftaki dedemin portresini ise hiç unutmuyorum...

Evin avlu kapısı iri taşlarla döşenmiş bir yokuşa açılır, o yokuştan koşa koşa inerken ayağım takılır, defalarca düşer, her bir yanım yara bere içerisinde kalırdı. Bir seferinde alnımın fena yaralandığını, dayımın beni kucağında hastaneye yetiştirdiğini hatırlıyorum hayal meyal. Yokuşun hemen altında bulunan teyze evinin bahçesindeki badem ağacına büyükler genelde "bayam" derlerdi. Yöre halkının tümü öyle telaffuz ederdi genelde. Teyzemin kümeste beslediği tavuk ve ördeklerden hem korkar hem onları uzaktan izleyip hayal kurardım. Teyzem bahçesindeki vişneden yaptığı reçelini, bembeyaz Fransız marka arcopal reçel tabağında servis ettiğinde tabaktaki kan kırmızısı renge vurulurdum. Teyzem, biz ona gelmeden, mutlaka bahçede bulunan odun ocağını yakar; haşhaşlı çörek, gözleme ve bazlamayı kahvaltıya sıcak sıcak yetiştirirdi. Teyzemin tel dolabında, her seferinde aradığım hurmaları mutlaka bulurdum. Teyzelerimin her birinin pencerelerinde, her renkten sardunyalar, cam güzelleri ve küpe çiçekleri eksik olmazdı. Bembeyaz tülün ardında, adeta nazlı bir gelin gibi arz-ı endam ederdi o çiçekler.

Anneannemin bahçesinde ayva, erik, elma ağaçları ve küçük bir asma bulunurdu. Elma ağacının her daim müdavimi olurdum. Bahçe sulaması için oluşturulan bir küçük havuz. O havuzun içerisindeki yaprakların hiç bitmeyen raksı. Benim suyun yanına varıp, kendi aksimi izleyişim uzun uzun. Ve yosun tutan zeminin zümrüt gözlerinde kaybolmayı hep çok sevdim, dakikalarca... Dayanamayıp ellerimi, sonrasında serinlemek için ayaklarımı suya değdirmek için içimin gidişini unutamam.

Anneannemin akşam yemeği öncesi, zayıf yorgun bedenini zar zor taşıyan iki büklüm haliyle bahçeye bir heves maydanoz, nane, taze soğan toplamak için gelişi...

Benim o kasabada, o avluda hala gezinen çocukluğum; sevincim, coşkum, anneannemin evi. Çocukluk, ancak gerçek sevginin ve ilginin bağrında filizlenip, çiçeklenir, boy verir. Ve hâlâ hayal bahçelerinde gezebildiğimiz tek büyülü yer çocukluk...

Rahmetle...

İnci Mercan Gerdanlığı -17-

Abdullah ibn-i Zübeyir (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

17. HADİS

حديث عبد اللَّه بن الزُّبَيْرِ رضي اللَّه عنْهُما ابن العوام بن خويلد بن أسد بن عبد العزى بن قصي بن كلاب بن مرة، أمير المؤمنين،أبو بكر ؛ وأبو خبيب القرشي الأسدي المكي ثم المدني أَنَّهُ كان يقُول دُبُرَ كُلِّ صلاةٍ، حينَ يُسَلِّمُ: لا إلَه إلاَّ اللَّه وَحْدَهُ لا شريكَ لهُ، لهُ الملكُ ولهُ الحَمْدُ، وهُوَ عَلى كُلِّ شيءٍ قَديرٌ. لا حوْلَ وَلا قُوَّةَ إلاَّ بِاللَّه، لا إله إلاَّ اللَّه، وَلا نَعْبُدُ إلاَّ إيَّاهُ، لهُ النعمةُ، ولَهُ الفضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الحَسنُ، لا إله إلاَّ اللَّه مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ولوْكَرِه الكَافرُون. قالَ ابْنُ الزُّبَيْر: وكَان رسولُ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وسَلَّم يُهَلِّلُ بِهِنَّ دُبُرَ كُلِّ صَلاةٍ مكتوبة،

Abdullah İbn-i Zübeyir İbn'ül Avvam (Radıyallahü Anhüma), İbn-i Huveylid İbn-i Esed İbn- Abdil uzza İbn-i Kusayy İbn-i Kilab-Emir'il Mü'minin, Ebu Bekir, Ebu Hubeyb, El Kuraşi El Mekki sonra El Medeni hadisi: Abdullah İbni-i Zübeyr (r.a) her (farz) namazdan sonra selam verince şöyle derdi: "Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O'nun gücü her şeye yeter. Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur Allah'tan başka ilah yoktur, biz sadece Allah'a ibadet ederiz. Sahip olduğumuz nimet ve lutuf O'ndandır. En güzel medh ü senâ O'na yakışır. Kâfirlerin hoşuna gitmese de dini Allah'a has kılarak, bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur."

Abdullah İbn-i Zübeyr, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem her farz namazdan sonra bu sözlerle tehlil (sesli) eder idi, dedi.

(Müslim:594, Ebu Davud:1506)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Hadis-i şerifin baş tarafı bu hadisin Abdullah İbn-i Zübeyr'in sözü kanaatini uyandırıyorsa da son cümlesi bu sesli tehlil ve tesbihin Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından yapıldığını, Peygamber efendimizin namazdan sonra ashabının duyup öğrenmesi için sesini yükselterek bu tehlili okuduğunu ortaya koymaktadır.

Allah'a imanın kalp ile tasdikten önceki rüknü dil ile ikrardır. Peygamberimiz Allah'a imanın ikrar boyutuna dikkatleri çekmek için imanı ifade eden sözcükleri söylemeye inananları teşvik etmiştir. Kulun kalbinde var olan Allah'a iman bilincini daima diri tutması, ibadetlerini de bu bilinçle eda etmesi için Allah'a imanın özünü oluşturan tevhid kelimesini dilinden düşürmemesi, zikirle dilini ıslak tutması, onu vird edinmesi önemli ve değerlidir.

İslam dininin özü ve temeli, "Zât-ı ilâhiyyeyi zihinde canlandırılabilecek her türlü yaratılmışa benzerlikten berî kılmak" anlamındaki tevhiddir.

Tevhid, hem inanç açısından Allah'ı zatında, sıfatlarında ve fiillerinde birlemek, ibadeti de yalnızca Allah'a mahsus kılmaktır. Tevhid, tek olan Allah'a imandır. Bu imanın ifadesi ise Allah'ın en yüce kelimesi olan "لااله الا الله (Allah'tan başka ilah yoktur) sözüdür. Bu sözü söyleyen kimse, öncelikle Allah'tan başka dua edilip yardım istenilecek, sığınılacak, bela ve musibetler karşısında niyazda bulunulacak hiçbir kimsenin ve yüce kudretin bulunmadığını; rızkın yalnızca Allah'tan geldiğini ve yalnız O'ndan istenileceğini; sadece Allah'a güvenileceğini, başka hiçbir varlığa bel bağlanılmayacağını; kulluğun yalnızca Allah'a ait olduğunu ve Muhammed'in (s.a.v) Allah'ın Rasulü olduğunu gönülden kabul etmiştir.

Rasulullah (s.a.v) ve önceki peygamberlerin söylemiş olduğu en faziletli zikir: "Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh" (Allah'tan başka ilah yoktur. O, tektir ve O'nun bir ortağı yoktur) sözüdür. Yer ve gökler, bu kelime içindir. Mahlukatın tamamı bunun için yaratılmış ve Allah, resullerini bunun için göndermiş, kitaplarını bunun için ve şeriatlerini bununla indirmiştir. Yine mizan ve mahkemeler bunun için konulmuş, cennet ve cehennem bununla kaim olmuştur. Yaratılmışlardan müminler ile kafirler ve dindarlar ile facirler bu söz ile kısımlara ayrılmışlardır. Sevap ve cezanın menşei de bu sözdür. Bu söz sebebiyle mahlukat hesaba çekileceklerdir. Din bu söz üzerine bina edilmiştir. Cihat kılıçları bu söz sebebiyle kınından çıkarılmıştır. Bu söz, Allah'ın kullarının tamamı üzerindeki hakkıdır.

Kelime-i tevhid, İslam'a girişi simgeleyen bir cümle olması yanında, kişinin dünya ve ahiret saadetini sağlayan bir kılavuz niteliğindedir. Rasulullah (s.a.v), "Lâ ilâhe illâllâh" diyen kimsenin canının ve malının dokunulmaz olduğunu açıkça ilan etmiştir. Hz. Peygamber'in, "Ölmek üzere olanlarınıza "Lâ ilâhe illâllâh" (sözünü) telkin ediniz!" buyurması da bu sözün dünya hayatını güzelce noktalama ve ebedi hayata hayırla başlama konusunda ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Allah (c.c), bütün kâinatın tek sahibi ve malikidir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Dilediğine mülk verir, dilediğinden de mülkü çeker alır. Dilediğine az verir, dilediğine çok verir. Mutlak hükümranlık O'na aittir. Mülkün Allah'a ait olduğunu bilen ve inanan kula mal ve mülkün emanet olduğu şuuru yerleşir. Mal ve mülkü nasıl kullanacağını bilir; israf ve cimrilikten uzak durur. Nimet verene şükrünü tam yapar ve hamd ederek rabbimiz Allah'ı över, uluhiyete yakışmayan sıfatlardan tenzih eder. "Sahip olduğumuz nimet ve lütuf O'nundur". Yiyip içtiğimiz, giyip kuşandığımız nimetleri bize bir insan da vermiş olsa, o nimetin asıl sahibi Allah Teâlâ'dır. İnsanlar sadece bir vasıtadan ibarettir. Üstelik bu nimetleri, onları hak ettiğimiz, onlara lâyık olduğumuz için elde etmiyoruz. Bunlar tamamen Cenâb-ı Hakk'ın bize birer lütuf ve ihsanıdır. Bize düşen bunları hakketmeye ve onlara lâyık olmaya gayret etmektir. Zatının yüceliği, sıfatlarının üstünlüğü, kısaca yegâne yaratıcı olması sebebiyle de "En güzel medh ü senâ O'na yakışır". O'nun birliğini kabul etmeyen "kâfirler hoşlanmasa bile" ve münafıklar aksini yapsa dahi biz "Bütün samimiyetimizle, Allah'tan başka ilâh yoktur" diyerek O'na bağlılığımızı sunar, ibadet ve taamımızı arz ederiz. Sırf kulluğumuzu göstermek maksadıyla yaptığımız ibadetleri kabul buyurup onlara sevap verirse, bu sadece O'nun fazlı ve lütfu rahmeti sayesindedir; şayet yaptıklarımızdan dolayı bizi cezalandırırsa, bu da onun şaşmaz adaleti sebebiyledir.

ABDULLAH İBN-İ ZÜBEYİR (Radıyallahü Anhüma)

Hicretin ikinci yılı, Zilkade ayında (Mayıs 624) Medine'de doğdu. Babası aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm, annesi Hz. Ebu Bekir'in kızı Esma'dır (r.anhüma). Abdullah İbn-i Zübeyir'e Mekke'de hamile kalan Esma, Kuba'da doğurmuştur. Bu sebeple Abdullah "Ben annemin karnındayken hicret ettim" der. Muhacirlerin Medine'de dünyaya gelen ilk çocuğu olması dolayısıyla doğumu büyük bir sevinç uyandırmış ve adı Hz. Peygamber tarafından konulmuştur. Sevgili Peygamberimizin Medine'ye hicretinden sonra Yahudiler, Müslümanları psikolojik baskı altında tutarak korkutmak istemişlerdi. Kahinlerin, "biz muhacirlere sihir yaptık, çocukları olmayacak" şeklindeki dedikodularını etrafa yaymaya başladılar. Abdullah'ın doğumu ile Yahudilerin yalanları ve iftiraları ortaya çıkmış, kin ve öfkeleri artmış, Müslümanlar ise bir bayram sevinci yaşatmıştı. Çocuğu Rasulullah (s.a.v) efendimize götürdüler, kucağına alıp alnından öpen iki cihan güneşi mübarek ağzında iyice çiğnediği hurmayı çocuğun damaklarına sürerek tahnik etti, adını Abdullah koydu, ona dua etti.

Abdullah İbn-i Zübeyr, çocuk yaşta olmasına rağmen sevgili Peygamberimizin yanından ayrılma-

İslam dünyasının yarıya yakın kesiminde on yıl kadar halife olarak hüküm süren Abdullah İbn-i Zübeyr, genç sahabilerin önde gelenlerinden olup fıkıh, tefsir, hadis alimidir. Abadiledendir ve ibadete olan meyli sebebiyle "mescid güvercini" (hamâmetü'l-mescid) diye anılırdı.

mıştır. Yedi yaşına da Muhacir ve Ensar çocuklarıyla beraber Rasulullah (s.a.v) efendimize biat etti. Bu biatte, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Abbas (r.anhüm) henüz ergenlik çağına gelmedikleri bir yaşta Hz. Peygamber'e (s.a.v) biat etmişlerdi. Allah Resülü onlardan başka küçüklerden biat almadı. Hicretin beşinci yılında meydana gelen Hendek Savaşı'nda babası Zübeyr b. Avvam (r.a) onu savaş alanına getirmişti.

Hz. Peygamber (s.a.v) vefat ettiğinde Abdullah dokuz yaşında idi. Babası Zübeyr b. Avvam, onun kendisi gibi iyi bir savaşçı olarak yetişmesine önem verdi. Abdullah on iki yaşında iken, dedesi Hz. Ebu Bekir'in halifelik döneminde -Hicri 13/634'te- yapılan Yermuk Savaşı'na bir yardımcı nezaretinde atlı olarak katıldı ve bundan sonraki bütün savaşlarda yer aldı. Bu sebeple kendisine "Kureyş'in Atlısı" ünvanı verilmiştir. Amr b. Âs'ın Mısır'ın fethine gönderilmesinden sonra babası Zübeyr b. Avvâm kumandasında sevk edilen 5000 kişilik yardımcı kuvvet arasında Mısır'ın fethi askeri harekatına iştirak etti. Ayrıca Kûfe valisi Saîd b. Âs'ın 650 yılında Taberistan ve Gürcân'a yaptığı sefere de katılarak büyük kahramanlıklar gösterdi. O savaşlardaki kahramanlığı sebebiyle Medine'de dillerde destan olmuştu..

Abdullah, dedesi Hz. Ebu Bekir'e (r.a) çok benzerdi. Ummü'l-mü'minın Hz. Aişe, Rasulullah ve babası Hz. Ebu Bekir'den sonra, en çok sevdiği kimsenin yeğeni Abdullah olduğunu söylemişti. Aralarındaki bu sevgi ve yakınlık müslümanlar arasında meydana gelen Cemel olayı gibi hadiselerde dahi tavırlarına yansımış, birlikte hareket etmelerine sebep olmuştur. 58/677 yılında vefat eden Hz. Aişe defnedilirken onun na'şını mezara indirenler yeğenleri Abdullah ve Urve b. Zübeyr idi.

Abdullah, Hz. Aişe'den ilim tahsil etmiş ve bu ilimle şahsiyeti temayüz etmiş önemli kişilerden biri olmuştur. İyi yetişmiş, cesur ve kahraman bir asker idi. Halife Osman (r.a), Hz. Ebu Bekir tarafından mushaf haline getirilen Kur'ân-ı Kerîm'in nüshalarını çoğaltmak için kurduğu dört kişilik heyete, kurrâdan olması sebebiyle onu da dahil etmişti.

Hz. Osman'ın evinin Mısırlılar tarafından kuşatılması sırasında diğer

büyük sahabilerin oğullarıyla birlikte halifeyi savunduysa da şehit edilmesine engel olamadı. Hz.Muâviye devrinde ise Medine'de oturan Abdullah, Muâviye'nin oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmek istemesi üzerine, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer ve Abdurrahman b. Ebu Bekir ile birlikte ona şiddetle karşı çıktı. Muâviye'nin kendileriyle görüşmek için Medine'ye geldiğini öğrendiklerinde onlar da kendisiyle karşılaşmamak için Mekke'ye gittiler. Hz. Muaviye arkalarından giderek onlarla görüştüyse de ikna edemedi.

Kerbela faciasından sonra Yezîd'e karşı muhalefetin lideri haline gelen Abdullah (r.a), Yezîd'in halifeliğini kabul etmemekle birlikte ona açıkça cephe almayıp beklemeyi tercih etti. Yezîd'in öldüğünü öğrenen Abdullah b. Zübeyr, "emirü'l-mü'minîn" unvanıyla halifeliğini ilân etti (64/683). Suriyeliler, Yezîd ölünce önce oğlu II. Muâviye'ye, iki ay sonra onun ölümü üzerine de Mervân b. Hakem'e biat ettiler. İki halifenin art arda ölümüyle meydana gelen boşluk ve anarşi döneminde Filistin, Humus ve Kınnesrîn ordugâhları Abdullah İbn-i Zübeyr'e biat etmeye hazırlandılar fakat Mervân b. Hakem kısa zamanda duruma hakim oldu.

Abdülmelik 691 yılı sonlarında Abdullah'ın kardeşi Mus'ab'ın ve Mus'ab'ın en büyük kumandanı İbrahim İbn-i Mâlik el-Eşter'in savaşta öldürülmeleri üzerine Haccâc İbn-i Yûsuf es-Sekafî'yi 2000 kişilik bir kuvvetle Mekke üzerine gönderdi (Ocak 692). Üç ay sonra da Haccâc'ın istediği Mekke'ye taarruz izniyle birlikte 5000 kişilik bir takviye kuvveti sevketti. Haccâc, Mekke önlerine gelerek şehri kuşattı. Hac zamanı kendisinin ve askerlerinin haccetmelerine izin verilmeyince Mekke'yi mancınıklarla taşa tuttu. Bu sırada Mekke'de bulunan Abdullah b. Ömer'in (r.a) ricası üzerine hac menâsikinin bitmesine kadar şehre hücumu tehir etti. Gelen hacıların büyük bir kısmı Abdullah'ın saflarında mücadele etmek için Mekke'de kaldılar. Muhasara uzadıkça şehirde kıtlık baş gösterdi. Ancak muhasaranın altıncı ayında yiyeceklerinin büsbütün tükenmesi üzerine Abdullah İbn-i Zübeyr'in taraftarları kendisini terketmeye başladılar. Oğlunun yanında pek az bir kuvvet kaldığını gören Esma Bint-i Ebu Bekir (r.anha), ona gittiği yolun doğru olduğuna inanıyorsa sonuna kadar mücadeleye devam etmesini tavsiye edince Abdullah teslim olmak yerine ölmeyi tercih etti; bir çıkış hareketi yaparak kahramanca dövüştü ve şehit oldu. (14 Cemâziyelevvel 73/1 Ekim 692)

İslam dünyasının yarıya yakın kesiminde on yıl kadar halife olarak hüküm süren Abdullah İbn-i Zübeyr, genç sahabilerin önde gelenlerinden olup fıkıh, tefsir, hadis alimidir. Abadiledendir ve ibadete olan meyli sebebiyle "mescid güvercini" (hamâmetü'l-mescid) diye anılırdı.

Abdullah İbn-i Zübeyr hilafetini ilan ettikten sonra Hicaz bölgesinden hiç ayrılmadı. Hicaz'a uzak bölgelerde biat alma işini valilere veya özel görevlilere bıraktı. Oysa ki Mısır, Irak, Horasan gibi bölgelere bizzat kendisinin gidip biat alması, bölge halklannın onun etrafında kenetlenmesini sağlayacaktı. Abdullah İbn-i Zübeyr'in siyasi anlamda en büyük rakibi Emevilerdi, ancak şartlar bütün gücünü Ernevilere yönlendirmesini engelledi. Zira o dönemde Şiiler ve Hariciler de Abdullah İbn-i Zübeyr'e karşı oldular. Ordusunu bu gruplar zayıflattı.

Abdullah İbn-i Zübeyir (r.a) otuz üç hadis rivayet etmiş; altı hadis Buhari'nin, iki hadis Müslim'in *Sahîh*'inde münferiden yer almış, bir hadiste ise ittifak etmişlerdir.

Allah O'ndan Razı Olsun.

Abdullah, Hz. Aişe'den ilim tahsil etmiş ve bu ilimle şahsiyeti temayüz etmiş önemli kişilerden biri olmuştur. İyi yetişmiş, cesur ve kahraman bir asker idi. Halife Osman (r.a), Hz. Ebu Bekir tarafından mushaf haline getirilen Kur'ân-ı Kerîm'in nüshalarını çoğaltmak için kurduğu dört kişilik heyete, kurrâdan olması sebebiyle onu da dahil etmişti.

KIRK KANDİL
17

Safiyye bint Abdulmuttalib ibn Haşim

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üni.
İlahiyat Fak. Emekli Öğretim Üyesi

Hz. Peygamber'in altı halasından biri olan Safiyye'nin miladi 567 yılı civarında, Mekke'de doğduğu kabul edilebilir. Annesi, Hz. Amine'nin amcasının kızı Hale bint Vüheyb'dir.

Ebu Süfyan'ın kardeşi Haris b. Harb ile evlenmiş, onun ölümü üzerine Hz. Hatice'nin kardeşi Avvam b. Huveylid ile nikahlanmıştır. İlk evliliğinden bir çocuğu olan Safiyye'nin, ikinci evliliğinden Zübeyr ile Saib ve Abdülka'be adlı oğulları oldu. Kocası Avvam ölünce çocuklarının terbiyesiyle bizzat ilgilendi. Onların cesur birer insan olarak yetişmesi için sıkı bir disiplin uyguladığı gerekçesiyle zaman zaman yakınları tarafından tenkit edildi.

"Yakın akrabalarını uyar"[1] mealindeki ayet nazil olunca Hz. Peygamber, yakın akrabasını toplayarak onları İslam'a davet etti. Bu cümle sebebiyle halası Safiyye'ye özel olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ey Safiyye! Seni de Allah'ın azabından koruyamam" diyerek onu Müslüman olmaya çağırdı.[2] Hz. Peygamber risaletini haber vermek için yaptığı toplantı sırasında Ebu Leheb'in Rasulullah'a karşı çıkması üzerine Safiyye'nin ona karşı yeğeni Muhammed'i savunması onun ilk Müslümanlardan olduğunu göstermektedir. Çünkü el-Belâzürî, yukarıdaki ayetin tefsirini özetle şöyle yapmaktadır: Bu ayet (eş-Şuarâ (26), 214), geldiği zaman Hz. Peygamber bir ay kadar dışarı çıkmayınca, halaları hasta zannedip onu ziyarete geldi. Hz. Peygamber onlara, gelen bu ayet sebebiyle dışarı çıkmadığını ve Abdülmuttalib oğullarını davet ederek durumu onlara açacağını söyledi. Bunu duyan Hz. Peygamber'in halaları, ona, Ebû Leheb'i bu toplantıya çağırmamasını söylediler. Fakat Ebû Leheb de bu davete katıldı ve bir konuşma yaptı. Bu toplantıda düşüncesini akrabalarına açıklayamayan Hz. Peygamber, daha sonra gerçekleştirdiği ikinci davette akrabalarını İslâm'a davet etti. Bu açıklamaları dinleyen davetliler yumuşak ve olumlu konuşurken Ebû Leheb, sert konuşur ve yeğenine karşı çıkar. Safiyye bint Abdülmuttalib kardeşinin konuşmasından sonra Hz. Peygamber'i destekler mahi-

yette bir konuşma yapar ve onun peygamber olduğunu söyler. Buna kızan Ebû Leheb: "Vallahi bu doğru değildir ve kuruntulardan ibarettir. Kadınların sözü ise gerdek odasında geçerlidir" der.[3]

Mekke döneminde Hz. Peygamber'in, mensup olduğu aile ve Müslümanlar sosyal boykotla toplumdan dışlandıkları zaman Kureyş müşrikleri, bunu bir yazılı belge ile Kâbe'ye asmışlardı. Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib, bu kararı alan Mekkelileri, devrin en etkili silahı şiirle eleştirdi. Safiyye, bu konudaki bir şiirinde Benû Hâşim'i övdu ve Kureyş'in yaptıklarını yerdi.[4] Safiyye'nin oğlu Zübeyr b. Avvam'ın da ilk Müslümanlar arasında olduğunu burada belirtmeliyim.

İslam'ın yayılması konusunda Hz. Peygamber' e destek olan Safiyye, Medine'ye oğlu Zübeyr ile birlikte hicret etti. Safiyye çeşitli savaşlara katıldı, gazaya çıkan ilk Müslüman hanım diye anıldı, savaşlarda yaralıların tedavisinde ve geri hizmetlerde önemli görevler üstlendi. Uhud Gazvesi sırasında eline bir mızrak alarak savaşın yapıldığı yere giden Safiyye bazı Müslümanların geri çekilmekte olduğunu görünce, "Rasulullah'ı bırakıp nereye gidiyorsunuz?" diye elindeki mızrakla onlara vurmaya başladı. Onun şehitlerin bulunduğu yere geldiğini gören Rasulullah, kardeşi Hamza'nın parçalanmış vücudunu görmemesi için oğlu Zübeyr'e annesini durdurmasını söyler. Ancak Safiyye'nin kardeşine yapılanlardan haberi olduğunu, Allah rızası için buna sabredeceğini bildirmesi üzerine Rasulullah Hamza'nın yanına yaklaşması için ona izin verir.

Uhud veya Hendek Gazvesi devam ederken Medine'de Müslüman kadın ve çocukların sığındıkları eve girmeye çalışan bir Yahudiyi öldürmesi, böylece bir kafiri öldüren ilk Müslüman kadın olması da önemlidir.[5]

Safiyye, Medine'de vefat etti, cenaze namazı Hz. Ömer tarafından kıldırıldıktan sonra Baki Mezarlığı'na defnedildi.

Şiirlerinin mükemmel, mersiyelerinin duygulu olduğu kaydedilen Safiyye'nin Hz. Peygamber'e methiyeleri yanında kardeşi Hamza'nın şehadeti ve Rasulullah'ın vefatı dolayısıyla söylediği mersiyeleri de vardır.

Allah kendisinden razı olsun.

İslam'ın yayılması konusunda Hz. Peygamber' e destek olan Safiyye, Medine'ye oğlu Zübeyr ile birlikte hicret etti. Safiyye çeşitli savaşlara katıldı, gazaya çıkan ilk Müslüman hanım diye anıldı, savaşlarda yaralıların tedavisinde ve geri hizmetlerde önemli görevler üstlendi.

[1] eş-Şuara 26/214.
[2] Buhari, Enbiya , 13; Müslim, "İman", 350.
[3] el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 118-119; el-Halebî, *İnsânü'l-'uyûn*, I, 459.
[4] İbn İshâk, *Sîre*, s. 138.
[5] İbn Sa'd, et-Tabakat, III, 41.

Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı

Mustafa ÖZSARAY

Dr., Öğretim Üyesi
FSMVÜ İslami İlimler Fak.

Bizans'ın önemli şehirlerinden Bursa'nın fethi, Şeyh Edebali'nin Osman Gazi'nin rüyasını yorumlarken kurulacağını müjdelediği yüce devletin sınırlarının hızla genişleyeceğinin bir işareti oldu. Ulu çınarın dalları bereketli dualar ve samimi gazalarla günden güne neşvünema buldu. Bursa fethedilince devletin merkezi oraya taşındı. Fetihten sonra Bursa ilim ve irfan ehli zatların duası ve gazilerin cihadı ile yeni fetihlerin üssü haline geldi. Bu fetihlerin bir boyutu cephelerde olurken, belki daha da önemlisi gönüllerde gerçekleşti. Cephelerdeki fetihleri alperenler yaparken gönüllerdeki fetihleri ise âlimler ve arifler gerçekleştirdi. Bursa'nın fethinin ardından Edirne, onun ardından İstanbul derken, artık Osmanlı Devleti bir cihan devletine dönüştü.

Osmanlı Devleti'nin cihan devleti haline gelmesinde manevî fatihler pek çoktu. Bunlardan bazılarının ismi unutulmuştur. Bazıları doğum ve ölüm yıldönümlerinde veya ilgili oldukları tarihî olay sebebiyle zikredilmektedir. Bursa'da zuhur eden manevî fatihlerden olan Süleyman Çelebi (ö. 825/1422) ise başta Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) doğum günü, diğer mübarek kandil geceleri ve halk tarafından çeşitli günler dolayısıyla tertip edilen mevlid-i şerîf cemiyetlerinde okunan *Vesîletü'n-necât* adlı eseri vesilesiyle daima dua ile anılmaktadır. Süleyman Çelebi, *"Her ki diler bu duâda buluna / Fâtiha ihsân ide ben kuluna"* dileğini öylesine içten yapmış ki Allah Teâlâ duasını kabul buyurmuş. Bu her insana nasip olmayacak büyük bir bahtiyarlıktır.

Süleyman Çelebi Bursa'da doğdu. İlim ve irfan eğitimini Bursa'da tamamlayıp zamanının faziletli zatları arasına girdi. Zühd ve takvada ileri gitti. Hâlinin güzelliği, fazilet ve irfanı şayi olunca Sultan Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa onu kendine can dostu etti. Hatta onun delaletiyle Yıldırım Ba-

yezid Han ile dostluk etme şerefine erdi ve iltifatına nail oldu. Bu dostluğu sonucunda Divan-ı Hümayun imamlığına getirildi ve uzun süre bu hizmeti yürüttü. Bu sırada Yıldırım Bayezid'in Emir Sultan ismiyle tanınan muhterem damadı Seyyid Muhammed Şemsüddin el-Buharî Hazretleri ile sohbet etme şerefine erdi. Onun güzel nazarlarının bereketi ve terbiyesi ile feyiz ve kemal sahibi olup hâl ehli zümresine girdi. Yıldırım Bayezid'in vefatından sonra Emir Sultan'ın emriyle ömrünün sonuna kadar Bursa Ulu Cami'de imamlık vazifesini ifa etti. Yıldırım Bayezid'in oğlu Şehzade Çelebi de kendisine çok iltifat edip onu has nedimi yaptı. Süleyman Çelebi 825 hicri yılında vefat etti. Bursa'da Çekirge yakınında bir yerde hazırlanan kabre kondu.[1]

Süleyman Çelebi'nin Resûlullah'a (s.a.v) olan derin aşkı pek kıymetli bir manzume telif etmesine sebep oldu. *Mevlid-i Şerîf* olarak meşhur olan *Vesîletü'n-necât* isimli bu manzumedeki beyitler o günden beri dillerden düşmedi. Milletimiz çeşitli vesilelerle düzenlenen merasimlerde okunan mevlid bahirleri sayesinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) nebiler ve resuller arasındaki derecesinin yüksekliğini öğrendi ve ona olan sevgisini pekiştirdi. Çelebi, eserine *Vesîletü'n-necât* ismini verirken Peygamber Efendimiz'in bütün insanlar için "kurtuluş vesilesi" olduğunu öğretmek istedi. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) derece bakımından peygamberlerin en büyüğü idi ve bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmişti. Dolayısıyla onun nübüvvet vazifesinin şümûlü ve ulvî derecesi halka anlayacakları bir dilde yazılıp öğretilmeli idi. İşte Süleyman Çelebi bu kıymetli eseri bu amaçla yazdı.

Resûlullah'ın (s.a.v.) kadrü kıymetini öğretmek ve onun muhabbetini gönüllere nakşetmek maksadıyla tanzim edilen Mevlid-i Şerîf beyitlerinin asırlardır zevk ve şevkle okunup dinlenmesindeki sır, lisanındaki sadelikle beraber muhtevasındaki anlam derinliğiydi. Herkes ondan kendi kabiliyetine göre istifade ediyordu. Halk beyitlerdeki manaları tam olarak anlamasa da peygamberine olan sevgi ve bağlılığını kuvvetlendiriyor, ilim ve irfan ehli ise âlemlere rahmet olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) zatının yüceliği ile ilgili sırlara vakıf oluyordu.

Resûlullah'ın (s.a.v.) kadrü kıymetini öğretmek ve onun muhabbetini gönüllere nakşetmek maksadıyla tanzim edilen Mevlid-i Şerîf beyitlerinin asırlardır zevk ve şevkle okunup dinlenmesindeki sır, lisanındaki sadelikle beraber muhtevasındaki anlam derinliğiydi.

Âyet-i kerîmelerin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden ve müteşâbihinden gafilsiniz. Peygamberler arasında fark yoktur demekten maksat, risâlet ve nübüvvet görevlerini yerine getirmeleri bakımındandır. Yoksa faziletlerinin sıralamasında değildir.

Süleyman Çelebi'nin bu kıymetli ve nadide eseri yazmasına, ilmi yetersiz bir vaizin Bursa Ulu Cami'de vaaz sırasında Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) derecesi hakkında sarf ettiği sözlerin sebep olduğu rivayet edilir. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Mevlid-i Şerîf* üzerine yaptığı çalışmada bu olayı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Tezkire-i Latîfî*'de yer alan bilgileri kaynak göstererek şöyle nakleder:

İlmi yetersiz bir vaiz Bursa Ulu Camii'de vaaz sırasında *"Onun elçileri arasında ayrım yapmayız."*[2] ayetini tefsir ederken: "Bu ayet gereğince ben ahir zaman peygamberini diğer peygamberlerden daha üstün görmem" deyince vaazı dinleyenler arasında bulunan Arap asıllı faziletli bir zat vaizin ifade tarzından müteessir olup kesin deliller getirerek: "Bu konuda cehaletinizi gidememişsiniz. Tefsir ilminde pek çok eksiğiniz vardır. Âyet-i kerîmelerin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden ve müteşâbihinden gafilsiniz. Peygamberler arasında fark yoktur demekten maksat, risâlet ve nübüvvet görevlerini yerine getirmeleri bakımındandır. Yoksa faziletlerinin sıralamasında değildir. Eğer ayetin manası her yönden demek olsaydı Allah, *"Biz peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık."*[3] buyurur muydu deyip vaizi susturur. Süleyman Çelebi keyfiyeti öğrenince çok üzülür ve Resûlullah Efendimiz'in peygamberler arasındaki derecesinin yüceliğini ortaya koymak için onun doğumu ve mucizelerini tasvir eden manzum eserini tanzim eder.[4]

Bu olay da göstermektedir ki Osmanlı Devleti'nde benimsenen din anlayışı, ilim ve irfan ehli tarafından teşekkül ettirilmiştir. Süleyman Çelebi bu anlayışa halel getirecek bir düşüncenin yayılmasından rahatsız olmuştur. Bu zümrenin din anlayışında, Osmanlı'nın kuruluşunda temelleri atılan ilim ve irfan boyutu belirgin karakterdeydi. Bu boyutlar Süleyman Çelebi'de de vardı. *Vesîletü'n-necât*'a bakıldığında bu anlayış açıkça görülür. Anadolu irfanı denen düşünce biçimi bunun gibi eserlerle halkın idrakine kazındı. Bu eserlerin temel vasfı ise kitap ve sünnete uygun yolu açıklamaktı. Bu anlayış sahabe ve tabiin kanalıyla ilim ve irfan halkalarında oluşmuş ve nesilden nesile âlimler ve ârifler vasıtasıyla halka öğretilmişti. Bu anlayışa göre inanılması gereken esaslardan biri de Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Allah'ın rızasını kazanmak için *Vesîletü'n-necât*, yani kurtuluş vesilesi olması ve O'nun şefaatinin hak olmasıdır. Onun için halkın Allah Resulü'nü (s.a.v) iyi anlaması, kıymet ve derecesini bilmesi, onu çok sevmesi ve sünnetine ittiba etmesi gerekir. Onun şefaatine nail olmak ümmetinin en büyük arzularından biridir. İşte bu anlayışı pekiştirmek maksadıyla yazılan *Mevlid-i Şerîf*'i başta Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) doğum gününde, kandil gecelerinde ve özel günlerde okumak ve okutmak ilim ve irfan köklerimizle bağımızı canlı tutan çok değerli bir gelenektir. Bu geleneği bizim milletimizin benimsediği din anlayışına uygun olmayan görüşlerden etkilenip bidat sayarak zedelemeye çalışmak mezkûr vaizin çabası gibi beyhude bir çabadır.

Hüseyin Vassâf, Süleyman Çelebi'nin bu kıymetli eseri adeta irtical denecek derecede bir hızla tanzim ettiğini ve şu fani âlemde namının ibkasına hizmet etmek üzere aşk ve irfan kütüphanesine yadigâr bıraktığını belirterek onun şanını tebcil

etmiştir. Vassâf, Mevlid-i Şerîf'in ilim ve irfan açısından değeri hakkında der ki: "Târîh-i lisân nokta-i nazarından pek büyük ehemmiyeti olan bu manzûme-i makbûlenin ilim ve irfân cihetinden de ayrıca bir kıymet-i azîmesi vardır. Zîrâ her beyti ya bir âyet-i kerîmenin yâhûd bir hadîs-i şerîfin manâsına işaret-tir."[5]

Mevlid-i Şerîf'in beyitlerinde işaret edilen manaları açıklamak için çeşitli şerhler yapılmıştır. Ancak şârihler beyitlerdeki derin manaları kabiliyetleri çerçevesinde açıklamaya çalışırken Süleyman Çelebi'ye olan hayranlıklarını itirafla beraber kendi acziyetlerini itiraftan da geri durmamışlardır. *Mevlid-i Şerîf*'teki sırları açıklamaya gayret eden şârihlerden Roma Sefareti İmamı Haşim Veli kalem erbabının *Mevlid-i Şerîf* beyitlerindeki ince manaları tam manasıyla açıklama hususundaki yetersizliklerini şöyle dile getirir: "Hangi kalemdir ki bu kadar büyük ve ateşîn muhabbet ve aşkdan dem uran ebyât-ı şerîfenin tamâm-ı hakîkatini beyâna cür'et ide?"[6]

Haşim Veli'nin dediği gibi şârihlerin *Mevlid-i Şerîf*'in beyitlerindeki hakikatlerin tamamını açıklaması elbette zordur. Bununla birlikte günümüzde bu beyitleri anlamak daha da zorlaşmıştır. Çünkü *Mevlid-i Şerîf* Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınan bir metindir. Cumhuriyet döneminde alfabe ve dildeki değişim sebebiyle yeni nesillerin *Mevlid-i Şerîf*'in asıl metnini okuyup anlamaları imkânsız hâle gelmiştir. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için öncelikle kültür ve medeniyet birikimimize ait başucu kitaplarımızı anlamak için yapılan metin okumaları kapsamına *Mevlid-i Şerîf* okumalarını da dâhil etmek ve bunu yaygınlaştırmak önemlidir. Diğer taraftan çeşitli vesilelerle düzenlenen mevlid cemiyetlerinde bahirler bestelenmiş halleriyle okunduktan sonra bunların muhtevasının kısaca ve özlü bir şekilde açıklanması da halkın Resulullah'ın (s.a.v) kadrü kıymetini anlamasını sağlayacaktır.

[1] Osmanzâde Hüseyin Vassâf, Vesîletü'n-necât, Necm-i İstikbal Matbaası, Dersaadet 1329, s. 10-13.
[2] Bakara, 2/285.
[3] Bakara, 2/253.
[4] "Bursa hakkında yazılmış Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ile tezâkir-i kadîme-i şuarâdan Tezkire-i Latîfî'de şöyle nakl olunur ki: Menkabe-i mevlid-i şerîf manzûme-i mübârekesinin tertîb ü tanzîmine bir hâdise-i garîbe sebeb olmuşdur. Bursa'da ilmi mahdûd vâizin biri esnâ-yı vaazda este'îzü billah "Lâ nüferriku beyne ehadin min rusulih" âyet-i kerîmesini tefsîr sırasında "Bu âyet-i celîle mûcibince ben nebiyyü âhiri'z-zamânı sâirînden tafdîl etmem" demesiyle müstemi'în meyânında fudalâ-yı Arabdan bir zât-ı âlî-kadr tarz-ı ifâdeden müteessir olarak delâil-i kâtı'a ile vâiz-i merkûmu ilzâmen "Bu bâbda izâle-i cehl idememişsiniz. İlm-i tefsîrde pek çok noksanınız vardır. Âyât-ı kerîmenin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden, müteşâbihinden gâfilsiniz. Rüsul beyninde fark yokdur demekden maksad-ı ilâhî, emr-i risâlet ve husûs-ı nübüvvetdedir. Yoksa merâtib-i fazîletde değildir. Eğer âyet-i kerîmenin manası min cemî'i'l-vücûh demek olsaydı esteîzü billah "Tilke'r-rüsulü faddalnâ ba'zahüm 'alâ ba'z" buyururlar mıydı?" deyüb vâizi bi-hakkın iskât eylemişdir. Keyfiyyet Süleyman Çelebi'nin sâmi'a-ı ıttıla'ına vâsıl olmasıyla pek müteessir olmuş ve efdal-i enbiyâ Efendimiz Hazretleri'nin 'uluvv-i kadr-i risâlet-penâhîlerinden bâhis olmak üzere sûret-i velâdet-i nebeviyyelerini ve mu'cizât-ı celîle-i Ahmediyyelerini musavver olan manzûme-i makbûleyi âdetâ irticâl denecek derece bir isti'câl ile tanzîm ve şu âlem-i fânîde ibkā-yı nâmına hizmet etmek üzere kütübhâne-i 'aşk u irfâna yâdigâr olarak tevdî eylemişdir." Vassâf, a.g.e., s. 13-14.
[5] Vassâf, a.g.e., s. 17.
[6] Haşim Veli, Esrâru Mevlidi'n-Nebiyyi, Bekir Efendi-Karagöz Matbaası, 1326, s. 12.

Hüseyin Vassâf, Süleyman Çelebi'nin bu kıymetli eseri adeta irtical denecek derecede bir hızla tanzim ettiğini ve şu fani âlemde namının ibkasına hizmet etmek üzere aşk ve irfan kütüphanesine yadigâr bıraktığını belirterek onun şanını tebcil etmiştir.

Çağları Aşan Ses: Süleyman Çelebi ve Mevlidi (Vesîletü'n-Necât)

Necdet ŞENGÜN

Doç Dr., DEÜ İlahiyat Fak.
Türk İslam Edebiyatı

Hemen her milletin kendilerine yön veren, hayatı duyuş ve algılayış biçimini gösteren, zevklerini, meselelere bakış açısını yansıtan edebî şaheserleri vardır. Bunun için hem Doğu hem de Batı'da kaleme alınmış dünya klasiklerine şöyle bir göz atmak yeterli olacaktır. Fransız edebiyatı için Victor Hugo'nun *Sefiller'*i ne ise, Rus edebiyatı için Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sını bu kategoride saymak icap eder. İngiliz edebiyatının şaheserlerinden biri olan William Shakespeare'nin *Romeo ve Juliet*'ine İtalyan edebiyatında Dante'nin *La Divina Commedia* (İlahi Komedya) eseri eş değerdir. Bu durum Doğu edebiyatları için de geçerlidir. Örneğin Hint edebiyatında orijinal dili Sanskritçe ve asıl adı Pança Tantra olan, daha sonra Abdullah İbn Mukaffa tarafından Arapçaya Kelile ve Dimne olarak tercüme edilen fabl tarzındaki – ki La Fontaine'den asırlar önce yazılmıştır– eser yanında İran edebiyatının ölümsüz eserleri Şeyh Sadi-i Şirazî tarafından yazılan Bostan ve Gülistan dünya düşünce ve edebiyat tarihinin öne çıkan birikimleri arasında sayılmalıdır. Bu eserleri okuyanlar mutlaka o milletlerin karakterlerine dair önemli izler bulacaklardır.

Türkçe'nin de klasikleri vardır. Orta Asya'daki ilk eserlerimizden *Kutadgu Bilig'*den başlayıp Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu*'na uzanan, Hoca Ahmed Yesevî'nin *Dîvân*'ından başlayıp, Yunus Emre'nin *Dîvân*'ına, bütün divan ve mesnevî literatürünü de içine alan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü'*ne, Peyami Safa'nın *Fatih-Harbiye*'sine, Sami Paşazade *Sezâî'nin Sergüzeşt*'ine değin gelen oldukça önemli bir edebî birikimimiz vardır. Şimdi biz bugün bu yazımızda, bu edebî serüvenin çok önemli halkalarından biri olan ve belki dünya klasikleri kadar meşhur olamamış, belki onların küresel ölçekte yakaladığı şöhreti yakalayamamış, ancak milletimizi derinden etkilemiş, hemen her doğum, sünnet, askere uğurlama, evlenme, kandil ve ölüm merasimlerinde gündeme gelmiş, yani bu coğrafyada yaşayan her erkek ve kadın tarafından mutlaka okunmuş-işitilmiş bir eserimizden söz edeceğiz. Bu eser, halkımızın muhayyilesinde kısaca mevlid

olarak ma'kes bulmuş fakat şairi Süleyman Çelebi tarafından Vesîletü'n-Necât ismi verilmiş pek kıymetli bir eserimizdir.

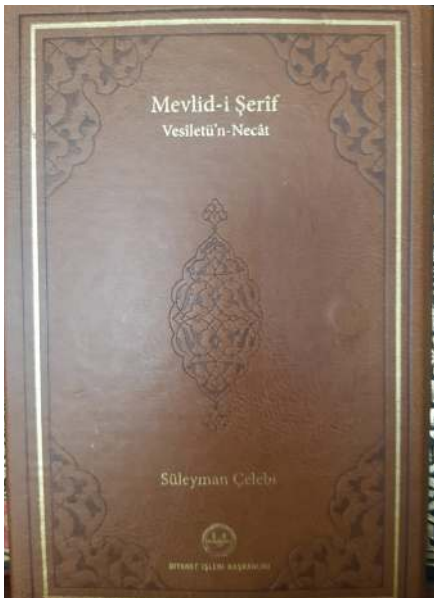
Bize göre hiçbir eser, güp diye, kendiliğinden, Hudâ-yı nâbit olarak ortaya çıkmamıştır. Kaleme alınan bütün eserlerin mutlaka tarihî bir arka planı, bir hikâyesi vardır ve bu eserler birtakım ortam ve şartların oluşmasına bağlı olarak gün yüzüne çıkmışlardır. Öyle ya bir bitkinin bile yetişmesi için gerekli hava, su, toprak ve güneş gibi unsurlar lazım ise bir eserin ortaya çıkması için bazı ortam ve şartların oluşmuş olmasına duyulan ihtiyaçtan daha doğal ne olabilir? Hem bu söylediklerimiz sadece edebî eserler için de söz konusu değildir. Musikî, mimarî, plastik sanatlar vb. türdeki eserlerin de aynı kurala tabi olduklarını söylemek elbette mümkündür. Örneğin bir Süleymaniye'nin inşa edilebilmesi için bir Kanunî'ye, bir Mimar Sinan'a, hiçbir mesarifften kaçınmayan bir ekonomik bütçeye, geçmiş mimari bilgi birikimine, inşa edildiği milletin estetik ve göz zevkinin yüksekliğine… vb. pek çok unsurun birleşmesine ihtiyaç vardır. Bugün camilerimizde aşk ile hep birlikte okuduğumuz segâh tekbîr ve salât-ı ümmiyye yanında Erzurumlu Nef'î merhumun:

"Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf değil
Çarh ile söyleşemem âyînesi sâf değil"

matlalı gazelini besteleyen bir Buhûrî-zâde Mustafa Itrî'nin yetişmesi icap etmiştir. Eserler bu gözle tetkik edilmedikleri müddetçe gerçek değerlerini hak sahiplerine teslim etmek imkânsızlaşacaktır.

Vesîletü'n-Necât hicrî 812, miladî 1409 yılında kaleme alınmıştır. Yazıldığı dönem, Osmanlı siyasal hayatı için tam bir kaos dönemidir. Tam kuruluş aşamasını tamamlamış ve yükseliş aşamasına geçmek üzere olan devlet, Emir Timur'un Yıldırım Bayezid'e meydan okuması ve savaş için 1402'de Ankara ovasına gelişiyle büyük bir kırılmaya uğrar. Bu savaşta Yıldırım esir düşer, devletin bekası sekteye uğrar, merkezi idare kaybolur ve ülke Yıldırım'ın oğulları arasında gayr-ı resmî olarak bölüşülür. Aralarında büyük bir taht kavgası başlar. Tam burada şu hususu belirtmek gerekir ki Karahanlılardan beri, belki daha eski bir Türk töresi olarak devam etmekte olan "Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır" ilkesi bu tür kaos ortamlarında büyük sıkıntılar meydana getirmiştir. Sultanın iktidardan düşüşü ile birlikte bütün şehzadeler sultanlık iddiası ile meydana çıkmış ve bu da büyük badirelere sebep olmuştur. Bu husus Fatih Sultan Mehmed'in yayınladığı Fatih Kanunnâmesi'ne kadar devam edecek, bu kanunnâme ile kaldırılacaktır. Her neyse bu kaos ortamının belki de en büyük kaybedeni halk olmuştur. Tebaa bu büyük kavganın ortasında kalmış, tüm umutlarını kaybetmiş ve kendisine tutunacak bir dal, bir çıkış noktası, bu karanlıktan aydınlığa çıkaracak bir ışık aramıştır. İşte tam burada Bursa Ulu Camii imamı Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât (Kurtuluş Vesîlesi) adlı eseri ile çıkış noktasının Hz. Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v)'da olduğunu adeta haykırmıştır. Milletimizi bu bâdireden, bu kaostan, bu anafordan kurtaracak yegâne ışığın Hz. Muhammed (a.s) olduğunu ilan etmiş ve halkı Hz. Muhammed (s.a.v) etrafında toplanmaya davet etmiştir.

Öte taraftan bu eserin Bursa Ulu Camii'deki yazılışına dair bir rivayet de vardır. Bu rivayete geçmeden önce şu hususu belirtelim ki Türk milleti, 751 Talas Savaşından sonra oba oba İslam kültür ve medeniyet

Öte taraftan bu eserin Bursa Ulu Camii'deki yazılışına dair bir rivayet de vardır. Bu rivayete geçmeden önce şu hususu belirtelim ki Türk milleti, 751 Talas Savaşından sonra oba oba İslam kültür ve medeniyet dairesine girmiş, iki üç asır devam eden bu giriş sürecini büyük ölçüde tamamlamıştı.

dairesine girmiş, iki üç asır devam eden bu giriş sürecini büyük ölçüde tamamlamıştı. Artık bozkır töresinden İslam esaslarına geçiş yapılmış idi. Göçebe kültürden yerleşik kültüre geçiş de önemli oranda bitmiş idi. Bu çerçevede bütün İslam beldelerinde serbest dolaşım hakkı var idi. Belki de bu hususu İslam gümrük birliği olarak da telakki edebiliriz. Tıpkı bugün Avrupa'da olduğu gibi. İlmi olan ilmini ortaya koymak, malı olan ticaretini yapmak için bütün İslam beldelerini serbestçe dolaşabilirdi. Artık Türk coğrafyası da bir İslam beldesi olmuş idi. Şimdi rivayete dönelim. Bursa Ulu Camii'de bir cuma günü, İran dolaylarından gelen İranlı bir âlim vaaz etmektedir. Vaazın bir yerinde, Bakara sûresi 285. âyet olan "Biz hiçbir rasûlü diğerlerinden ayrı tutmadık" ayetini şerh ederken Hz. Peygamber'in Hz. İsa'dan veya diğer peygamberlerden üstün olmadığını ifade etmiştir. Muhtemeldir ki İslam milletlerinin İslam'ı, Kur'ân'ı kısacası dini algılayış biçimlerinde farklılıklar vardır. Bizim milletimizin hassas noktalarından biri de Hz. Peygamber aleyhisselâmdır. Bu millet öyle bir millettir ki, yarın kızgınlıkla kötü bir söz sarf etme ve böylece Hz. Peygamberi gücendirme endişesi ile çocuklarına Muhammed ismini vermemiş, onun yerine Arapça aynı şekilde yazılan Mehmed ismini koymuştur. Dolayısıyla bu sözler, başta Süleyman Çelebi olmak üzere camide bir infiale sebep olmuş, itirazlar yükselmiş, evet nübüvvet bakımından fark olmasa da yine Kur'ân'ın 253. âyetinde işaret edilen "bazı rasûlleri bazılarına üstün kıldık" ifadeleri delil getirilerek İranlı âlim vaaz kürsüsünden indirilmiştir. Hatta bazı rivayetlerde tartışmanın birkaç gün sürdüğüne dair söylentiler de vardır. Ne var ki bu hadise Süleyman Çelebi'yi derinden etkilemiş onun şâirlik ruhunu galeyana getirmiştir. Zaten şâir, Arapça şuur ile aynı kökten geldiği ve şâir demek şuurlu adam demek olduğundan onun da reaksiyonu şiir ile olmuştur. Oturmuş, bazı eski kitaplardan bilgilerini tazeleyerek, içindeki fırtınayı, gönlündeki nihayete ermez hissiyatı, Hz. Peygamber'e olan derin muhabbet ve aşkını adeta şiir kabına boşaltmıştır. Süleyman Çelebi'nin İranlı vâizin sözlerine hemen oracıkta şu beyit ile cevap verdiği, bu beytin halk tarafından çok beğenildiği de rivayet edilmektedir:

"Ölmeyip İsâ göğe buldu yol
Ümmetinden olmak için idi ol"

Bir eseri doğuran sebepler silsilesi kadar, o eserin şâir veya edîbi de son derece önemlidir. Belki de eserden bile daha önemlidir. Zira sanatkârın başka şaheserler doğurma imkânı da vardır. O halde kimdir bu Süleyman Çelebi? Geliniz Süleyman Çelebi'yi, Türk Edebiyatı'nda Türkçe mevlid metinleri üzerine 1950 yılında doktora tezi yazan ve *Vesîletü'n-Necât* üzerine de önemli çalışmaları olan rahmetli Necla Pekolcay hocamızın İslam Ansiklopedisi "Mevlid" maddesinde Süleyman Çelebi hakkında verdiği bilgilerden dinleyelim: "Süleyman Çelebi Bursa'da doğdu. Hakkındaki bilgiler kısa ve çelişkilidir. Bazı yazma nüshalarda yer alan, "Yiğitlik dahi geçti şöyle hoca / Erişti şastlık u oldu koca" beyti, müellifin 812'de (1409) nazmettiği mevlidi altmış yaşında iken kaleme aldığını gösterdiğinden onun doğum tarihini 752 (1351) olarak kabul etmek mümkündür. Süleyman Çelebi'nin, Ahmed Paşa'nın oğlu ve Orhan Gazi'nin silâh arkadaşı olup *Fusûsü'l-hikem'*e bir şerh yazan Şeyh Mahmud'un torunu olduğu, Orhan Gazi'nin bu zata İznik'te bir medrese yaptırmış bulunduğu şeklindeki kayıtlardan onun ilimle uğraşan kültürlü bir aileden geldiği anlaşılmakta, taşıdığı "Çelebi" unvanı da aynı zamanda ârif ve kâmil bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır. Süleyman Çelebi'nin dinî ilimlere vukufunu eserinde işlediği konuları âyet ve hadislerle ustaca desteklemesi de göstermektedir. Kaynaklar onun Yıldırım Bayezid devrinde bir süre Dîvân-ı Hümâyun imamlığı yaptığını, 802'de (1400) inşası tamamlanan Bursa Ulu Camii imamlığına Emîr Buhârî'nin tavsiyesiyle getirildiğini nakleder. Mevlevî veya Halvetî olduğu ileri sürülen şairin "râhat-ı ervâh" terkibinin gösterdiği 825'te (1422) vefat ettiği genellikle kabul edilmektedir. Kabri Bursa'da Çekirge yolunda, Eski Kaplıca yakınlarındaki Yoğurtlu Baba Zâviyesi önünde bulunan sırt üzerindedir. Türbesi harap bir durumdayken 1952 yılında Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu aracılığıyla onarılmış ve duvarına *Vesîletü'n-necât'*ın ilk beytiyle âlem ve Âdem'in yaratılışıyla ilgili 128, Hz. Muhammed'in doğum ânını bildiren 206 ve Allah Teâlâ'nın Hz. Muhammed'e hitabını nakleden 403. beyitleri yazılmıştır."

Peki üzerinde bunca söz söylediğimiz eser, nasıl bir eserdir? Hangi nazım tekniği ile yazılmıştır? Hangi konuları muhtevîdir? Nelerden bahseder bu eser? Hemen belirtelim ki eser ehlince malum olduğu üzere, yedi yüz elli civarında beyitten oluşmaktadır. Civarında diyorum çünkü eserin Türkiye el yazması eser kütüphanelerinde çok farklı beyit sayılarına sahip nüshaları mevcuttur. Tabii ki böyle halk tarafından pek beğenilen bir eserin, bu kadar yazması da çok olsun. Hatta bu kayıtların çoğunda eserin orijinal ismi yerine daha çok mevlid, mevlüd gibi kayıtlar düşülmüştür. Tam burada galat-ı meşhur hale gelmiş bir hususu düzeltmeme lütfen müsaade edilsin. Bu kullanımlardan mevlüd veya mevlûd

şeklindeki kullanımı galattır, yanlıştır. Zira Arapça ism-i mekân ve ism-i zaman olarak kullanılan bu kelimenin doğrusu mevlid şeklindedir. Süleyman Çelebi, Türklerin İslam medeniyetine dâhil olduktan sonra benimsedikleri bir sistemi, aruz kalıplarını kullanmıştır. Nitekim eserin vezni Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıdır.

Meşhur adı mevlid olan *Vesîletü'n-Necât*'ın ana konusu, Hz. Peygamber'in doğumu ve bu doğum sırasında meydana gelen harikulâde hâdiselerdir. Belki bu sebeple halk tarafından "mevlid" ismi verilmiştir. Ya da eserin en uzun bölümünün velâdet yani doğum bölümü olması hasebiyle bu ismin konulduğu varsayılabilir. Ancak eserin tamamına baktığımızda dokuz bölümden oluştuğunu, Hz. Peygamberin mucizeleri yanında mi'râc gibi, Hz. Peygamber'in vefatı gibi hususların da anlatıldığı görülmektedir. Süleyman Çelebi geleneğe uyarak eserine tevhîd ve münacaat ile başlamıştır. Bilindiği üzere gelenekte manzum eserlerimiz besmele, tevhîd ve münacaat ile başlarken mensur, düz yazı eserlerimizde bu hususun karşılığı olarak besmele, hamdele (Allah'a hamd) ve salvele (Hz. Peygamber'e salât ve selam) kullanılmıştır.

Eser tıpkı Yûnus'un şiirleri gibi bir sehl-i mümtenîdir. Yani ilk okuyanların, canım ne var bunda, ben de böyle şeyler yazarım deyip, kalemi eline aldıklarında yazamadıkları tarzdadır. Halk için kaleme alındığından sade bir Türkçe ile inşa edilmiştir. Hemen her beyitte Süleyman Çelebi'nin derin bilgi birikimi yanında Hz. Peygamber'e olan muhabbetinde ne kadar samimi olduğunu hissettirmektedir. Hatta konunun uzmanlarınca şöyle bir değerlendirme yapılmıştır. Bugün Vesiletü'n-Necât'tan sonra onu örnek alarak kaleme alınan iki yüz elliye yakın mevlid metni tespit edilmektedir. Hatta ve hatta *Vesîletü'n-Necât*'ı bir prototip olarak alan ve Hz. Ali, Hz. Fatıma gibi diğer İslam büyükleri için oluşturulmuş mevlid metinleri de vardır. Fakat bu metinlerin hiçbirisi Süleyman Çelebi'nin sahip olduğu şöhrete ve yaygınlığa ulaşamamıştır. İşte bunun belki de en önemli sebebi, Süleyman Çelebi'nin eseri meydana getirirken ortaya koyduğu samimiyet, aşk ve muhabbettir. Merhum Tayyip Okiç hocamıza göre bu samimiyet, aşk ve muhabbetin birer yansıması olarak Boşnakçadan Kürtçe'ye, Afrika sahillerindeki Svahili dillerinden Arapça yazılan İspanyolcayı ifade eden Alhamyado diline kadar pek çok dilde mevlidler yazılmıştır.

Burada eserin çok önemli yönlerinden birini daha ifade etmek isterim. Yukarıda ortaya koyduğumuz üzere eserin yazıldığı tarihlerde, Osmanlı devleti kuruluş aşamasını tamamlamak üzeredir. Buna paralel olarak Türkçe de yeni girdiği İslam medeniyetinde, önceden epeyce yol almış, Arapça ve Farsça arasında kendine yer edinme mücadelesindedir. Din dilinin Arapça, Selçuklu eliyle resmî dilin Farsça olarak edebî ve ilmî eserleri domine ettiği bir zaman diliminde, her alanda olduğu gibi Türkçe de kendisini bu iki dile kabul ettirme uğraşındadır. Osmanlı'nın kuruluş yıllarında Yûnus Emre, Dîvân'ı vasıtasıyla Türkçenin de bir şiir dili olabileceğinin işaretlerini göstermiş, Türkçe tohumunu toprağa ekmiştir. İşte Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı bu tohumun toprakta çürümediğinin bir göstergesidir. Ekilen tohumun sürgünlerinden biridir. Devlet tökezlese de Türkçenin tökezletilmeyeceğinin, gelişip serpilmeye, büyüyüp olgunlaşmaya devam edeceğinin bir emaresidir.

Tüm bunların yanında, belki de mevlidin en önemli hususiyeti, hemen her tören ve merasimde besteli bir şekilde okunuyor olmasıdır. Bu merasimlerin mevlidin okunmasıyla birlikte dinî bir havaya büründüğü aşikârdır. Bu açıdan mevlid merasimlerinde yöreden yöreye değişen farklı birtakım uygulamalar söz konusudur. Yazımızı bazı törenlerde, bazı mevlid merasimlerinde müşahede ettiğimiz şu iki husus ile bitirmek isterim. Birincisi bazı içkili kutlama programları (genellikle sünnet ve evlenme) ile mevlidin bir araya getirilmesi bize göre doğru değildir. Evet Vesîletü'n-Necât şeklen bakıldığında Türkçe bir metindir ve metnin kendisinde herhangi bir kutsallık yoktur. Yani Allah kelamı veya Hz. Peygamber'in sözü değildir. Ancak hem muhtevâ itibarıyla Hz. Peygamber'den bahseden bir eser olması hem de bu tür merasimlerde Kur'ân-ı Kerîm'in de tilavet edilmesi dolayısıyla uygunluk arz etmez. İkincisi ise Osmanlı'dan beri devam eden Mevlid-hânlık geleneğinin bugün biraz vulgarize olmuş olmasıdır. Sırf ses güzelliği esas alınarak, kendisine uzatılan mikrofona mevlid okumak düşüncesi de doğru değildir. Daha doğrusu, manasından habersiz, vurgulardan yoksun, belki biraz da maddî menfaat sebebiyle samimiyetsiz okuyuşlar, Süleyman Çelebi'nin samimiyetine gölge düşürmektedir. Bu sebeple belki Osmanlı'daki gibi mevlid-hânlık kurumuna benzer bir kurum ihdas ederek, belki resmî veya gayr-ı resmî yollardan bu işin teori ve pratik eğitimleri yapılarak okunacak mevlidler şüphesiz hem eserin ve yazarının samimiyetine uygun düşecek hem de seyrettiğim bir belgeselde ifade edildiği şekliyle "Boşnakların mevlid üzerinden İslam ile irtibatlarını sıcak ve taze tuttukları" gibi milletimizin dinî ve millî zevkine hitap edecek ve onun İslâm ile olan bağı üzerinde etkili olacaktır.

Bir Ortak Kitap, Zemin Metin Olarak Mevlit

Dursun Ali TÖKEL

Prof. Dr., FSMVÜ Edebiyat Fak.

Kitaplar sadece okunmak için yazılmıyor. Öyle kitaplar vardır ki onlar bütün bir milletin ortaklaşa okuduğu kitaplardır; içinde yazılanlar milletin dünya ve ahiret görüşüdür, bu ortak kitaplar milleti birbirine bağlayan perçinlerdir. Atalarımızın İslam'ı kabulünden sonra bütün bir milletin hayatında rol oynamış; Mevlana'nın **Mesnevi**'si, Yazıcızade Muhammed'in **Muhammediye**'si, Yunus Emre'nin Divan'ı, Yazıcızade Ahmed'in **Envaru'l-Âşıkîn**'i, Eşrefoğlu Rûmî'nin **Müzekki'n-Nüfûs**'u, Kara Davud'un **Delâilü'l-Hayrât Şerhi** vb. gibi asırlar boyu evlerinden, ellerinden, dillerinden düşürmediği eserler vardı. Bu eserlerden biri de Süleyman Çelebi'nin **Vesîletü'n-Necât** adlı eseri idi ki milletimiz onu yüz yıllardır *Mevlit* adını vererek dilinin virdi etmişti. Bu eserler millet mukadderatında çok önemli roller oynuyordu. Nasıl mı?

Millet olmanın pek çok tarifi var, pek çok özelliği var. Bunlar arasında ortak duygu, düşünce, inanç ve gelecek tasavvuruna sahip olmak çok önemli. Burada kullanılan "ortak" kelimesi, pek çok hakikatin kapısını açmak için var. Duyuşta ortaklık, düşünce ve inançta ortaklık, ortak şeylere sevinmek ve üzülmek, gelecek düşüncesinde ortak tasavvurlar, hayaller kurmak... Bunların her birisi milleti millet yapan sütunlar. Bunlardan biriyle bile oynansa varlık kubbesi çatırdamaya başlar, iki ve üçüyle oynansa o kubbenin milletin üzerine yıkılması an meselesidir. Bu yüzden milletler üzerinde karanlık emeller besleyen güçler, doğrudan bu ortak noktaları hedef alır, bunlara ateş ederler. Bir iki sütunu devirmekle kubbe yıkılacaksa neden onlarca hedefle boşuna zaman kaybetsinler ki!..

Milleti millet yapan ortak noktalardan biri de bütün bir milletin okuduğu ortak kitaplardır, kendisinden beslenilen ortak metinlerdir. Bunlar zemin metinlerdir, milletlerin kuruluş çağlarında "ortak düşünceler" etrafında toplanmalarına vesile olurlar, müşterek arzu ve kaygıların sözcüleri olurlar. Yediden yetmişe bütün millet bu metinlerden beslenir, bunlar yapıyı ayakta tutan sütunlar, perçinler gibidirler. İnsanlar bunların önemini sorgulamaya kalkmaz, sadece birleştirici gücünden bahseder, onlarsız bir toplumun dar-

madağın kalacağına dikkat çekerler.

En önemli ortak metinlerimizden biri olan ve asırlar boyu Müslüman Türklerin yaşadığı her coğrafyada dokuz bini aşkın beyit sayısıyla pek çok kişi tarafından ezbere okunan Yazıcızade Muhammed'in **Muhammediye** adlı eseri hakkında Yahya Kemal'in şu ifadeleri, *ortak metinlerin* ne anlama geldiğini çok iyi anlatıyor:

"Annem, Yazıcızâde'yi sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Beyaz başörtüsü ile elindeki kitaba eğilişini hâlâ görür gibiyim. Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin o mısraları bana bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküp'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi. Daha o yaşta Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin Türklük'le İslamlık'ı yoğuran milli-İslamî harsını benliğimde hissetmeye başlamıştım."[1]

Yahya Kemal'in dikkatleri ziyadesiyle önemlidir: **Muhammediye** sıradan bir şiir kitabı değildir, sıradan bir mesnevi değildir, bu kitap bizim öz maceramızdır, bütün milletimizin dünya ve ahiret macerasıdır. Yazıcızade bu eseriyle, Türklük ile İslamlığı yoğurmuş ve milli harsı göstermiştir. Sadece Yahya Kemal'in şahitliği değil elbette Muhammediye öyle bir eserdir ki, milletimizin itikadi görüşlerinin kaynağı bir araştırılsa adres olarak bu eser ortaya çıkacaktır:

"... Şöyle bir sanat ihtirâ etmişdür, gûyâ hemân avâmın itikadı anun üzerinedür." Yani: "Muhammediye'de, Yazıcızade öyle bir eser ortaya koymuştur ki sanki milletin inancı bütünüyle ordan gelmektedir."

Biz, bu eserleri bugün ne kadar tanıyoruz, bir zamanlar milletimizin zikri, fikri bu eserlerle yoğrulmuştu/yoğruluyordu. Bugün biz onlardan ne kadar istifade ediyoruz?

Milli Mutabakat Metinleri

Bu eserler aynı zamanda milli mutabakat metinleriydi. İçerikleri milletin iç dünyasının, gönül dünyasının yansımasıydı. Eğer öyle olmasa asırlar boyu yaşayamazlardı, o yüksek teveccühe mazhar olamazlardı. Bu metinler, milletin kendilerini kendilerinde bulduğu metinlerdi, bunlar millet aynalarıydı. Milli mutabakat metni demekle neyi kastettiğimizi bir örnekle açıklamak isterim.

Bugün biz **Tekbir'**i daha ziyade Kurban Bayramı namazında hatırlıyor ve okuyoruz. Oysa bir zamanlar **Tekbir** hayatın her alanında idi. Hatta Osmanlı'nın son döneminde Almanlarla yapılan bir toplantıda, Almanlar kendi milli marşlarını okumuşlar ve bizden de milli marşımızı okumamız istendiğinde heyetimiz milli marş yerine **Tekbir**'i okumuştu: *"... Almanlar, Alman milli marşını okumaya başladılar ve bitirince Türklere dönüp 'Şimdi sizi dinlemek istiyoruz' dediler. Bizde milli marş olmadığını hatırlayan Abdülkadir Bey hemen vaziyete el koydu. Askerlere 'Ordumuz etti yemin'i okuyabilir miyiz?' diye sordu ama 'Unuttuk' cevabını aldı. 'Kalkalım ey ehl-i vatan' dedi, hatırlamadıklarını söylediler. Abdülkadir Bey, bunun üzerine 'Arkadaşlar, haydi tekbir getirelim' dedi ve subaylar 'Allahü ekber Allahü ekber...' diye başlayıp tekbiri bitirince salonda bir alkış koptu. Almanlar, Tekbir'deki basit melodinin verdiği ruhani hava içerisinde subaylarımızı dakikalarca alkışladılar."*[2]

Biz, Tanzimat'tan sonra ortak kitaplarımızı kaybettik. Şu anda milletin okuduğu ortak kitabımız kalmadı. Kala kala elimizde bir Mevlit kaldı fakat Mevlit her ne kadar halen büyük bir teveccühle okunuyorsa da onu da yok etmek için el, gönül ve dil birliği etmiş güruhun taarruzlarının ardı arkası kesilmedi.

Resulullah'tan Ziyade Habibullah

Mevlit'in zemininde, milletimizin Peygamber anlayışının özü ve esası yatmaktadır. Bizler, Araplar ve İranlılardan sonra Müslüman olan üçüncü büyük milletiz. Biz Müslüman olduğumuzda yeryüzünde artık sahabe de tabiin de kalmamıştı. İlk hocamız, Hâce-i Evvel'imiz Ahmet Yesevi'ye verdiğimiz önem ve değerden de anlaşılacağı gibi bizler Tekke'den Müslüman olduk; tasavvuftan, gönülden, aşktan Müslüman olduk.

Bu yüzden Müslümanlık anlayışımızın temelinde kelamın veya fıkhın değil daha ziyade tasavvufun yorumu vardır. Tasavvuf deyince de elbette baskın olarak Vahdet-i Vücut anlayışının. Vahdet-i Vücut düşüncesinin temelinde de **Nûr-ı Muhammedî** vardır. Ve onun da merkezinde **Levlâke levlâke lemâ halaktü'l- eflâk** (*sen olmasan âlemi yaratmazdım*) kutsi hadisi vardır. Yani âlem, Muhammed peygambe-

Biz, Tanzimat'tan sonra ortak kitaplarımızı kaybettik. Şu anda milletin okuduğu ortak kitabımız kalmadı. Kala kala elimizde bir Mevlit kaldı fakat Mevlit her ne kadar halen büyük bir teveccühle okunuyorsa da onu da yok etmek için el, gönül ve dil birliği etmiş güruhun taarruzlarının ardı arkası kesilmedi.

rin nurundan yaratılmıştır. Bizim din düşüncemizin temelinde, fetvadan ziyade takva, fıkıhtan ziyade tasavvuf vardır, Peygamber Efendimiz vardır; bunu bütün edebi metinlerde görmek mümkündür.

Süleyman Çelebi'nin ana tarafından dedesi olan Şeyh Mahmut, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın ilk defa Rumeli'ye geçişini tebrik eden şiirinde şöyle diyor:

"Velâyet gösterip halka suya seccade salmışsın

Yakasın Rumeli'nin dest-i takva ile açmışsın."

Dikkat edilirse, Süleyman Paşa, Rumeli'yi **dest-i takvâ** ile (takva eli) aldı diyor, *dest-i kılıç* ile, *dest-i kahramanlık ile vb. değil.*

Edib Ahmet Yüknekî, Türkçe'nin ilk yazılı eserlerinden olan **Atabetü'l-Hakâyık'**ta, *"Fi na'ti'n-Nebîyyi aleyhisselam"* başlıklı na'tında Peygamberimizden doğrudan Habîb diye bahseder.

"İşit imdi kaç beyt Habib fazlından
Öküş huş yititip sözümni anga"[3]

(Şimdi Habîb faslından birkaç beyit dinle, aklını keskin tut, sözümü anla)

Mevlit'te de böyledir:

"Mustafa'yı kendüye kıldı ***Habîb***
Cümle dertlere hem ol oldu tabîb"

Bu, biz Türklerin Peygamberimizin *Habîb* vasfını, onun *Rasul* vasfından daha öne aldığımız anlamına gelir. Yani bize göre Peygamberimiz, *Rasulullâh* sıfatından ziyade *Habîbullâh*'tır. Bunda da tasavvufî anlamda ön plana çıkan Peygamber düşüncemizin baskın rolü olduğu inkâr edilemez.

Mevlit bu anlamda bir milli mutabakat metni olarak yazılmasından hemen sonra imparatorluğun bütün coğrafyalarına hızla yayılmış, asırlar boyu milletimizin Peygamber sevgi ve ilgisinin temel zemin metni olmuştu. Bu temel ve zemin metnin vasfı, bu milletin Peygamber sevgisinin Mevlit'te kâmil anlamda ifade edişinden gelmektedir. Türk'ün Peygamber anlayışı, peygamber sevgisi ve ilgisi Vesîletü'n-Necât'ta en mükemmel haliyle işlenmiş, anlatılmıştır.

Türk, Peygamberini Anmadan İşine Başlamaz

Biz Müslüman Türkler her işimizde Hz. Peygamberimizi yanımızda görmek isteriz, her işimize onunla başlamak isteriz, onun adı anılmadan hiçbir işe girişmeyiz. (Bunun doğruluğu yanlışlığı başka bir çalışma konusudur.)

Bunun en güzel örneğini Dede Korkut'ta bariz bir şekilde görürüz. Dede Korkut'ta her mühim iş, Peygamberimizin adı anılarak başlar.

Birkaç örnek vermek isterim:

"Bıyığı kanlı Büğdüz Emen rüzgâr gibi gelmiş: ***"Muhammed aşkına*** *ağam, çal kılıcını yetiştim!" demiş. Düşmanın altından girip üstünden çıkmış."*

"Arı sudan abdest almış. Ak alnını secdeye koyup iki rekât namaz kılmış. Allah'a el açıp dua etmiş. Adı güzel ***Muhammed'e salâvat getirmiş.*** *Kara dinli kâfirlere göz karartmış…"*

"Kan Turalı, yere eğilip avucuna kum doldurmuş. Allah'a sığınıp adı güzel ***Muhammed'e salâvat getirmiş.****"*

*"****Adı güzel Muhammed'e salâvat getirmiş.*** *At binmiş. Kılıç kuşanmış. Yürümüş. Yel gibi esmiş. Sel gibi akmış. Kâfire karşı at koşturmuş."*

"Basat, Tepegöz'ün başucuna varıp ***adı güzel Muhammed'e salâvat getirmiş.****"*

Dede Korkut'ta hikâyeler şu cümle ile biter:

"Günahımızı adı güzel Muhammed'in yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Hanım hey…"

Dede Korkut'ta "Muhammed yolu, Muhammed için" tabirleri, "Allah yolu, Allah için" ile aynı anlama gelir:

"Kara çelik kılıcını bana ver. Senin için baş keseyim. Ela gözlü üç yüz yiğidini bana ver. Senin için ***Muham-***

med yoluna cenk edeyim!" *demiş.*

*"**Muhammed'in dini aşkına** kılıç vurdum."*

Milletimizin bu peygamber sevgisi ve onu her an yanında duyma isteği asırlar boyunca hiç eksilmeden devam etmiş ve bu şahitlik **Mevlit** ile doruğa çıkmıştır.

Bir millet neden; doğumda, sünnette, ölümde, nişanda, nikahta, evlilikte, askere giderken, askerden gelince, hacca giderken, hacdan gelince, ev veya araba gibi değerli bir nesne alınca vb. daha pek çok hayatının dönüm noktası anlarında bir şiiri okur? İşte bunun sebebi milletimizin her anında sevgili Peygamberini yanında görme isteği, onun kutlu adıyla törenini kutlama ve kutsama arzusudur.

Sadece bu değil tabi, çocuklarına verdiği isimler içinde birinci sırayı daima onun ve aile efradının isimleri alır. Bu da yetmez, milletimizin çocuklarına verdiği isimlerin pek çoğu Süleyman Çelebi'nin Mevlit'inden seçilmiş kelimelerden oluşur: *"Âmine, Sadef, Dürdane, Abdullah, Habip, Nur, Güneş, Berk, Nagihan, Cihan, Melek, Huri/ye, Sündüs, Hava, Hayret, Dilber, Mahpeyker, Asiye, Meryem, Hatun, Nigar, Mustafa, Kadri/Kadir, Cemil, Celil, Devlet, Dildar, Sultan, Didar, Kani, İrfan, Şerif, Latif, Cennet, Müştak, Şadan, Can, Mübarek, Şaduman, Sırrı, Furkan, Derman, Cemal, Hurşit, Hüda, Haktan, Ümmet, Baki, Saki, Halil, Mahbub/e, Bedri, Münir, Hatem, Gülşen, Ruşen, Gülcemal, Kemal, İmdat, Didar, Necat, Nida, Derman"*[4]

Sonuç itibariyle Mevlit'in pek çok yönünden bahsedilebilir, biz bu yazımızda onun millet aynası olan ortak kitap vasfından bahsetmeye çalıştık. İnsanların çoğu bugün mevlit olarak okunan beyitleri Süleyman Çelebi'nin yazdığı metin zannediyor. Halbuki asırlar boyu daha pek çok metin bu eserle karışmıştır, bugün mevlit olarak okunan eserin Süleyman Çelebi'nin eseriyle pek az bir irtibatı kalmıştır. Biz de zaten Süleyman Çelebi'nin eserinden ancak çok az bir kısmını biliyoruz. *"Mevcut nüshaların büyük kısmının 150-200 beyitlik yahut 300 beyit civarında muhtasar kopyalar olduğu düşünülürse bu kısaltılmış nüshaların mevlid törenlerinde okunacak seçme bölümler hâlinde tertip edildiğine rahatlıkla hükmedilebilir."*[5] Yani aslında bizler Mevlit'in tam olarak neden ve nelerden bahsettiğini de bilmiyoruz. Mevlit sadece güzle seslerle okunan bir nağmeden ibaret değildir. Esasında o, insan-ı kâmil olma yolunda bir insanlık rehberidir ve nasıl ideal bir kul olunacağını anlatır; bazen eleştiriyle, bazen tavsiye ile, bazen kimi yaşanmışlıkları örnekleyerek, bazen kendi hayatından sahnelerle…

Bu açıdan da mevlit çok yanlış anlamalara kurban gitmiş bir eserdir. Mesela şu beyte bakalım:

Zirâ kim Din direği Muhammed'ün
Mevlididür biliniz ol Ahmed'ün[6]

Burada şair kısaca diyor ki: *"Dinin direği, Muhammed'in Mevlididir..."* Bunu okuyan kimi zevat da diyor ki: *"Efendim bu fasit sözdür, bu ne kendini bilmezliktir. Mevlit nasıl dinin direği oluyormuş. Bu küfürdür. Dinin direği, Kur'an'dır..."* Bunu diyen kişinin dilden de edebiyattan da ibareden de haberi olmadığı bellidir. Buradaki "mevlit"ten kasıt, eserin adı değildir elbette. Şair "mevlit" derken "doğumu" kastetmektedir (mevlit, doğum yeri ve zamanı demektir). Yani dinin direği, Hz. Peygamberin doğumudur. O doğmasa, dini yayan bir peygamber olmayacaktı. Her peygamber bir insan olarak doğmuş ve ardından kendisine vahyedilen dini tesis etmiştir, mesele budur.

Mevlit hakkında bilmediklerimizin bildiklerimizden kat kat ziyade olduğunu bildiğimiz zaman mevlidi bilmeye başlıyor olacağız.

Mevlit bu anlamda bir milli mutabakat metni olarak yazılmasından hemen sonra imparatorluğun bütün coğrafyalarına hızla yayılmış, asırlar boyu milletimizin Peygamber sevgi ve ilgisinin temel zemin metni olmuştu.

[1] Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal`in Hatıraları, İstanbul Fetih Cemiyeti, 1960, s. 24-25.
[2] https://www.ensonhaber.com/medya/istiklal-marsindan-onceki-tekbir-marsimiz-2012-08-04, Murat Bardakçı'nın Habertürk'teki yazısından alıntı. 16. 08. 2022
[3] Edib Ahmet Yüknekî, **Atabetü'l-Hakâyık**, (Çev: Ayşegül Çakan), İş Bankası yay. İstanbul 2016, s. 3.
[4] Şahin Köktürk, "Mevlit'ten Gelen İsimler "Onomastik Bir Okuma", Diyanet Aylık Dergi, S: 323, Ekim 2017.
[5] M. Fatih Köksal-Rıfat Kütük, "Vesîletü'n-Necât'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri", http://www.devdergisi.com/Makaleler/1073557060_20220630124327.pdf, 16.08.2022.
[6] Süleyman Çelebi, **Mevlid**, (Haz: Faruk Timurtaş), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

Prof. Dr. Bilal Kemikli ile Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât'ı Konuştuk

İNSİCAM

S: Milletimiz çoğunlukla Süleyman Çelebi'yi ve eseri Vesîletü'n-Necât'ın orijinal adını bilmiyor. Ancak eser Mevlid-i Şerif olarak biliniyor ve seviliyor. Bu esere gösterilen muhabbet ve alaka abartı düzeyinde midir? Bu anlamda toplumumuzun Mevlid ile alakası nedir, bu konuda ne söyleyebilirsiniz?

C: Milletimizin büyük bir çoğunluğu Süleyman Çelebi kimdir bilmez, ne iş yapmıştır bilmez. Eski kaynaklarda yalnızca Süleyman Çelebi değil Mevlüdi Süleyman, Mevlitçi Süleyman ya da Mehmet Akif'in ifadesiyle Süleyman Dede olarak anılan Ulu Camii'nin imamı olduğunu halkımızın çoğu bilmez. Ve dahi eserinin adının Vesîletü'n-Necât olduğunu da bilmez. Ama Mevlid bilinir, Mevlid törenleri bilinir. Genel olarak halkımızın çoğunluğu Mevlid'i okumaz; ancak dinler. Dolayısıyla burada bu esere karşı bir abartılı durum olduğunu düşünmüyorum. Zira bu durum sadece Süleyman Çelebi'ye has değildir. Çünkü bizim milletimiz sözlü kültüre bağlı bir millet olması hasebiyle, şifahi kültürle beslenmesi sebebiyle büyük müellifleri, büyük şairleri isim olarak bilmez. İsim olarak bilse bile örneğin Yunus Emre'yi bilmek gibi ancak onun da hakkında fazla bir malumat sahibi olmaz. Yunus'tan ilahiler okur, adını bilir, o kadar.

Peki, bu neyden kaynaklanıyor? Biliyorsunuz ki bizim medeniyetimiz söz medeniyetidir. Zira ağaç kökünden insan kulağından sulanır. Sözle insan terbiye edilir, mayalanır ve yetiştirilir. O bakımdan bizim kültür dünyamıza, kültür coğrafyamıza etki eden, benim kurucu metinler olarak nitelendirdiğim kök metinler olarak bu metinler dinlenir. Bir zikir halkasında Yunus ilahileri okunur, bir Mevlid cemiyetinde Mevlid okunur ama kışları mesela Muhammediye, Siret-i Nebi, Hz. Ali Cenknamesi gibi metinler okunur. Kimse bu eserlerin müellifinin kim olduğunu pek bilmez, fakat onu dinler. Yani Süleyman Çelebi'nin ve eserinin ismen bilinmemesi ona has bir durum değildir. Doğru ifade etmek gerekirse bunlar bizim meçhul meşhurlarımızdır. Hem meşhurdurlar hem de meçhuldürler. Zaten bu İslam ahlakına da uygun bir tavırdır zira isimle değil de eserle ortaya çıkmak İslam

ahlakındandır. Günümüzde bunu anlamakta zorlanıyoruz… Zira bu çağ, imaj çağı, isim yapma çağıdır. Bugün eserin adındansa, yazarın adı büyük puntolarla yazılır. Fakat bizim klasik kültürümüzde bu yoktur. Mimaride dahi büyük şaheserler yapan mimarları kimse bilmez mesela. Dolayısıyla halk da eseri ön plana çıkarır ve eserin de adını bilmez, manasını ortaya çıkarmaya çalışır.

Tabi Süleyman Çelebi'nin eseri olan Vesîletü'n-Necât'ın bir kültür inşa etmesi hasebiyle Mevlid olarak adının halk tarafından da anılması onun için bir şanstır. Bu durum mesela Cenkname'lerde, Siyer-i Nebi'lerde olmayan bir şeydir. Fakat Mevlid'i halk öylesine benimsemiş ki oradan yola çıkarak Mevlid Cemiyetleri dediğimiz cemiyetler oluşmuş, bayramlar oluşmuş. Böylece halk belleğine bu durum nakşedilmiştir.

S: Hocam, Merhum Süleyman Çelebi'nin hayatı ve şahsiyeti her ne kadar bilinmiyor olsa da etkisi oldukça fazla görünüyor. Bir tarafta varlığı belli olmasa da ucu bucağı olmayan bir etkisi söz konusu. Bu durumu nasıl anlamak lazım?

C: Öncelikle bir hususun altını çizmek lazım, halk Süleyman Çelebi'yi bilmiyor, ama tezkirelerde, eski kaynaklarda diğer pek çok şair hakkında pek bir bilgi yokken Süleyman Çelebi hakkında şöyle böyle de olsa bilgi var. Okumuş entelektüel de Süleyman Çelebi'yi biliyor. Keza Mevlid okuyanlar, Mevlidhan'lar Süleyman Çelebi'yi tanıyorlar. Çok da bilinmezlik noktasında değil. Mesela Tezkiretü'ş-Şuara okuyanlar, tarih metinleri okuyan, Osmanlı kültür hayatına değer veren kimseler tarafından bilinen birisi. Hayatına dair türlü türlü konularda bir karışıklık olsa bile örneğin babası hakkında farklı mütalaalara yol açacak farklı bilgiler verilse bile şunu görüyoruz: Süleyman Çelebi yine de bilinen, tanınan birisidir.

Bir sanatkârın, bir mütefekkirin hayatının geniş halk kitleleri tarafından bilinmesini beklememek gerekir. Onlar fikir, düşünce ve mana açısından bilirler… Bu da kâfidir. Ama münevverin bilmesi onun bilindiği anlamına gelir. Süleyman Çelebi biliniyor, ama hakkında çok fazla da malumatımız yok. Kimlerdendir, kimlerden ders almış hangi hocalardan ders okumuştur, hangi kitapları tedris etmiştir, evlenmiş midir, ailesi devam ediyor mu bunları pek bilmiyoruz. Bize karanlık olan tarafları daha baskındır. Ne zaman nerede doğduğuna dair, içinde bulunduğu irfani muhite dair bazı bilgilerimiz var. Bunu öncelikle belirtmek isterim.

İkinci bir husus da bilinmezlik yokluğa mahkûm olmak anlamına gelmiyor. Gerçek büyük sanatkârlar eserleriyle var olurlar ve bununla bilinirler. Bir bakıma eserleri öne çıksın diye kendilerini yok ederler. Yani yokluk örtüsünün altında, aslında gerçek varlık ortaya çıkar. Dolayısıyla bizim sanatkârlarımız, ilahi bilgiyi ve sanatı bilen kimseler olarak, hakikate sığınarak yokluk içerisinde varlık inşa etmeye çalışmıştır.

S: Vesîletü'n-Necât'ın nüshaları arasında ne gibi farklılıklar var hocam? Bu nüsha farklılıkları Vesîletü'n-Necât için bir avantaj mıdır yoksa dezavantaj mıdır? Bu nüshaların içinden nasıl bir metin ortaya çıkıyor?

C: Tabi şimdi bu, yazma eserlerin hikâyesini anlamakla alakalı bir konu. Süleyman Çelebi'nin yaşadığı 14-15. yüzyılı, o dönemi düşünürsek, bir şair ortaya bir eser koymuştur ve bir başkası da onu çoğaltır. Yani sizin yazdığınız bir eseri, sizin bir öğrenciniz istinsah ediyor. Şimdi eğer bu istinsah eden hattat eğer bilgin ise sizin eserinizde bazı düzeltmeler yapar; eğer cahilse yahut bir hocasının, bir geleneğin etkisi altındaysa kendine göre bazı ilaveler yahut çıkartmalar yapar. Diyelim ki sizden hemen sonra eserinizi âlim bir hattat istinsah ederken tashih eder, düzeltir. Konuyla alakalı bilgisi olmayan ve farklı tesir altındaki bir kimse de ilaveler ve çıkartmalarla istinsah etmiş olsun. Dolayısıyla daha siz başlangıçtaki yazarsınız, ama hemen akabinde sizin eserinizi temel alan metinlerde bile farklılaşma meydana gelmiş oluyor. Zira her çoğaltma orijinalinden uzaklaşma anlamına geliyor.

Öte yandan Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i her ne kadar yazılı bir metin olsa da genel itibariyle Mevlithanlar tarafından okunduğu için her Mevlithan bir Mevlid nüshası ortaya çıkartmış oluyor. Dolayısıyla Süleyman Çelebi'nin çokça Mevlid nüshasının olmasının bir sebebi de budur. Bu öyle bir şeydir ki örneğin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde bulunmayan ama bizim Mevlidlerin çoğunda bulunan "Merhaba Bahri" oldukça uzun bir şekilde bulunur. Bunların çoğunun sonradan ilave edildiğine tanık oluyoruz. Yani nüshaların çok farklı olması hem yazma eserin doğasından kaynaklanıyor hem de dinamik bir kültür olan sözlü kültürle beslenmesinden kaynaklanıyor.

S: Elimizdeki en eski nüsha merhumun vefatına ne kadar ya-

kındır? Bu konuda bilgi olarak nelere sahibiz?

C: Bu konularda bilgi olarak nüshalar üzerinde ilk doktora tezini Merhume Necla Pekolcay Hocahanım yaptı. Necla Hanım İstanbul'daki kütüphanelerde bulunan Mevlid nüshalarını büyük oranda inceledi ve güzel bir doktora tezi ortaya koymuş oldu. Onun hocalarından Ahmet Ateş yine aynı dönemde bir edisyon kritik etti. Birçok çalışmalar yapıldı ve bunlara göre 16. yüzyıla ait nüshalar bulunabiliyor. Yani ilk eserden bir asır sonrasında çıkan nüshalar bulunabiliyor. Ama bunlar ilk nüshaya ne kadar yakın, ne kadar orijinal bu konuda yine de şüpheye düşüyoruz. Mesela geçenlerde yine Amerika'da Türkiye'den giden bir nüshayı arkadaşlarımız bulmuş oldular. Rıfat Kütük Bey bu nüshayı ortaya çıkardı, Fatih Köksal Bey de tanıttı… Bu nüshada bir ketebe, istinsah kaydı yok. Ne zaman yazıldığına dair bir bilgi yok. Arkadaşlarımız kâğıdın türünden, imladan yola çıkarak bulmaya çalıştılar.

S: Malum bu sene Süleyman Çelebi Hazretlerinin vefatının 600. yılı münasebetiyle 2022 yılı Süleyman Çelebi Yılı ilan edildi. Bu ilan bağlamında şu ana kadar neler oldu, neler yapılacak? Bu konuda bize bilgi verebilirseniz seviniriz.

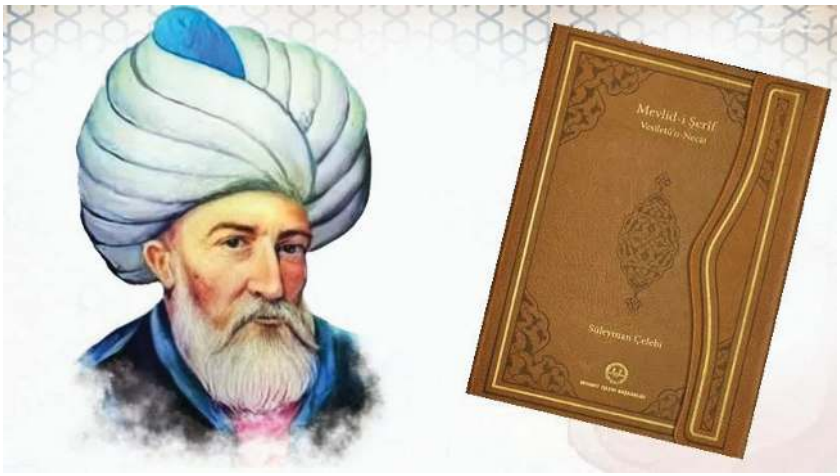
C: Bendeniz resmi bir görevle bu işin içerisinde olan birisi değilim. Süleyman Çelebi'yi ve eserini gönül bağıyla çalışıyorum. Evvela 2022'ye gelmeden evvelki süreci sizlerle paylaşmak isterim.

Evet, maalesef Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkında oluşturulan olumsuz bir imaj var, işte bu metin popüler bir metindir diye, dolayısıyla bu çok önemli bir metin değildir diye bilhassa ilahiyat camiasında inşa edilen bir imaj var. Popüler derken bu basit, sıradan bir metindir diye düşünülüyordu. Akademik anlamda bu metne çalışmaya başladığımızda, bu eserin basit olmadığını, ama sade olduğunu anladım. Basitlik ve sadelik aynı şey değildir. Sıradan ve basit bir metin değil, zira çok zengin bir müktesebatı vardı. En anlaşılması zor, en girift konuyu en uygun lisanla anlatabilmeyi ifade eden ve şiir dilinde, sehl-i mümteni dediğimiz beceriyi gösteren bir şairdir. Bu beceriyi yalnızca büyük şairler gösterebilir. Yunus Emre de bunlardan birisidir. Sade ve samimi bir dille sahip olduğu temel İslami ilimlerin müktesebatını, eserinde verdiğini gördüm. İlim dilini Türkçeleştirme çabasını gördüm. Hasan Ali Yücel "Türkçeyi mabede sokan şair" olarak nitelendiriyor Çelebi'yi. Keza Mehmet Akif'in de "Süleyman Dede ki yükseklerde" ifadesini görünce daha da ilgilenmeye başladım. Daha sonra ise Bursa'ya taşındım ve buradaki ilk vazifem de bir anma etkinliğinde Süleyman Çelebi üzerine konuşmak oldu. Bu süreç bizi, 2007'ye götürdü… O sene Vesîletü'n-Necât'ın temel İslami ilimlerle olan alakasını tebellür etmeye matuf uluslararası bir sempozyum yaptık. Sempozyumda "Vesîletü'n-Necât, ilm-i kelam, ilm-i tasavvuf ve ilm-i hadisle ne derece ilgilidir?" sorusu etrafında konuya baktık. Hakikaten İbn-i Arabî düşüncesini, teo-sofik yahut felsefi-tasavvufi dediğimiz o varlıkla ilgili temel felsefeyi çok iyi kavradığını ama iyi bir muhaddis olduğunu, iyi bir siyer okuduğunu, o dönem için gerekli olan ilmi müktesebatı haiz olduğunu gördük. Özellikle ahlak ilmi konusunda eserin temel bir metin olduğu görülmüştür.

Süleyman Çelebi, Ulu Camii'nin imamı ve imam olmadan önce de Yıldırım Beyazıt'ın divan imamıydı. Eskilerin fakih dedikleri arif bir zat idi. 2007 yılı bizi metne yaklaştırdı. Biz metne hiç bu açılardan bakmamıştık. Kendi ilmi müktesebatımızla metni okuduğumuzda metin bize kendi sırrını açıyor. Şunu gördüm, Süleyman Çelebi ve Mevlidi halk arasında çok bilinmesine rağmen ulema, Süleyman Çelebi ve kendi arasına aşılması güç duvarlar örmüştü ve bu duvarların arkasında, hocalarımızın da telkinleri sebebiyle lisans döneminde ben de vardım. Süleyman Çelebi ve Mevlid'ine kendini çok da yakın hissetmeyen biriydim. Gördük ki bu metin sıradan bir metin değil, o dönemin sosyolojik yapısı içerisinde peygamber sevgisinin bu toplumda mayalanması için yazılmış bir metindir.

2009'da yine bir sempozyum yaptık, sosyal ve beşerî ilimlerle ilişkisini nazar-ı dikkate alan çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalar akabinde, Mehmet Akkuş hocamla birlikte üç ciltlik Mevlid Külliyatı'nı hazırladık. Bu kitap, Diyanet Yayınları arasında neşredildi. Yine bu çalışmalara Mehmet Fatih Köksal hocanın Mevlid-nâme'si de katkı sundu. Bu çalışmalar ve Süleyman Çelebi'ye yönelik teveccüh bizi şu düşünceye götürdü: Süleyman Çelebi hakikaten klasik bir şaheser yazdı.

Hiçbir şey yapmasa bile bu şaheserle çokça tercüme edilen ve geniş coğrafyalarda 600 yıldan beri tesiri olan bir metindi. Bu bakış bilimsel bir perspektiften bakmak ve muhtevasını idrak ederek topluma yeniden sunma gereğini ortaya çıkardı ve bunun için de çeşitli çalışmalar yapıldı. Farklı şerhler günümüzde de neşredildi. Bu konuda UNESCO Milli Komite de gayretler göstererek 2022 yılını Süleyman Çelebi'yi anma yılı olarak kutlanmasına katkı sağladı. Sayın Kültü Bakanımız, Hive'de Bursa'yı Türk Dünyası Kültür Başkenti ve 2022 yılını da Süleyman Çelebi Yılı ilan etmiş oldular. Demem o ki, bu yılın ilanının 2007'den bu yana gelen bir süreci var. İlan edildi ama bir hazırlık yapıldı mı? Maalesef bu ilanlardan sonra bunların üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sa-

hiplenilmesi hususunda istenilen noktada değiliz.

Öte yandan yeterince sahiplenilmediği zaman böyle anma yılları ilan etmek o değerin çok çabuk tüketilmesine de sebebiyet verebiliyor. Oysa üniversitelerin ve STK'ların bu konular üzerinde çalışmalar yapması gerekiyor. 2021'de biz bir belgesel hazırladık ve şimdilerde büyük oranda bitmek üzere. Bu belgesel, kaynak eser niteliğinde kalıcı bir yapım olacak inşallah. Öte yandan YTB de yakın zamanda bir kitap neşredecek. Bu konuda yerel yönetimler de samimi işler yapıyor. Örneğin Esenler Belediyesi ve Sultanbeyli Belediyesi, Süleyman Çelebi konulu oldukça samimi çalışmalar yaptı. Sempozyum ve proje olarak ele aldılar konuyu. Sonunda da kitap neşredilecek. Büyük ve kapsamlı çalışmalara örnek olarak ise TUBA, TDK ve Bursa Uludağ Üniversitesi ortaklığında ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin himayesinde ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da katkısıyla 16-18 Eylül tarihleri arasında uluslararası bir sempozyum olacak. Süleyman Çelebi'nin huzurunda bir kutlama ve anma programı ile başlayacak olan program ertesi gün tebliğ bildirimi ve nihayetinde yedi farklı dilde okunan Mevlid ile sona erecek.

S: Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı üzerine bazı şerhler yapılmış. Bunlardan biri olan Hüseyin Vassaf'ın şerhi neredeyse Vesîletü'n-Necât metninin çok daha fazlasına tekabül ediyor. Bu şerhler hakkında da bilgi verebilir misiniz?

C: Hüseyin Vassaf Efendi geleneksel kültürü içselleştirmiş, Sefine-i Evliya gibi devasa bir külliyat ortaya koymuş. Ama bunun yanında tasavvuf kültürü hakkında yazılar kaleme almış ve de divanı da bulunan bir şairdir. Vassaf'ın Mevlid şerhi Gülzar-ı Aşk adıyla günümüzde de neşredilmiş oldu. Bunun yanında Cabbarzade Mehmet Arif Bey'in de kısmi bir şerhi vardır. Şerh her zaman ana metinden fazladır. Şârih, yarıcıdır. Lafzı yararak, taşıdığı manayı ortaya çıkarma niyeti vardır. Böylece o, halk katmanlarının manayı daha iyi kavramasını arzular. Bu çerçevede Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ı hakikaten Cabbarzade'nin "İzâhü'l-Merâm Alâ-Vilâdeti Seyyidi'l-Enâm" adıyla neşredilen şerhini de okuduğunuzda her iki eserin de önemli ve güzel metinler olduğunu görürsünüz. Peki, bu şerhler çağdaş insanının idrakine sunulmak üzere günümüzde de yapılamaz mı? Bu sorudan yola çıkarak günümüzde de Prof. Dr. Âlim Yıldız hocamızın editörlüğünde kolektif bir şerh çalışması yapılıyor.

Kıymetli hocam verdiğiniz bilgilerden dolayı teşekkür ederiz.

En anlaşılması zor, en girift konuyu en uygun lisanla anlatabilmeyi ifade eden ve şiir dilinde, sehl-i mümteni dediğimiz beceriyi gösteren bir şairdir. Bu beceriyi yalnızca büyük şairler gösterebilir. Yunus Emre de bunlardan birisidir. Sade ve samimi bir dille sahip olduğu temel İslami ilimlerin müktesebatını, eserinde verdiğini gördüm. İlim dilini Türkçeleştirme çabasını gördüm. Hasan Ali Yücel "Türkçeyi mabede sokan şair" olarak nitelendiriyor Çelebi'yi.

Aynada Görülen Muhabbet: Vesîletü'n-Necât

"Zâtıma mir'ât idindim zatını
Bile yazdım adım ile adını"
Süleyman Çelebi

Ayşe ŞAHİN

Doktorant, Necmettin Erbakan Üni.

Aynada gördüğün suret senindir aynanın değil, nasıl ki aynadaki suret bizi gösterip anlatıyorsa, eserde görülen de yazarın gönlündeki akisleri ve bu yansımaların surete bürünmüş hallerini anlatıyor. Gönülde demlenenler, gönle sığmaz olunca bir yankı olur. Bu yankı kimi zaman herkesten saklanarak bir kör kuyuya dile getirilir kimi zamanda aşikâr edilerek söylenilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğumunu ve hayatını ifade eden Mevlid, yazan kişinin peygamberi hakkında gönlündeki sevginin satırlara yansımasıdır. "Yaşanmadan çözülmeyen bir sır"[1] olarak tarif edilen sevginin tecellileri her sevende farklı tezahür etmiştir. Peygamber sevgisi, kimi zaman saf, duru bir su olarak tasvir edilir. O'nun (s.a.v) toprağına ulaşmak için su, "başını taştan taşa vurarak avare gezer".[2] Kimi zaman bu su, her şeyi kirlerinden arındıran, kurumuş toprağı yeniden yeşillendiren bir hayat suyu olur. "Var eden'in adıyla insanlığa inen nur, bir gece yansıyınca kente Sibir dağından; toprağı kirlerinden arındırır bir yağmur…"[3] ifadesinde terennüm ettiği gibi.

"Zülf-ü kâküllerin amber misali buy-u erguvandan güzelsin güzel"[4] ile başlayan mısralarda O'nun (s.a.v) parlayan aydan, gül bahçesinden, Yusuf-u Kenan'dan güzel olduğu dile getirilir. Yunus Emre gibi "izinin tozuna sürsem yüzümü"[5] diyerek cemali görmeyi arzulamıştır âşıklar… Fatih'in "önündeyim İstanbul'un. Yakarım bu şehri yüzünde bir tebessüm için. Yoksa gül yüzünü güldürmeyen sultanlığı istemem, İstanbul'u istemem."[6] sözlerinden anlaşıldığı üzere, O'nun (s.a.v) müjdesi uğrunda, çağ açıp çağ kapatan hükümdarlar ve arkalarındaki ordular, nice fetihler gerçekleştirmiştir. Nabi'nin Medine için, "Edebi terk etmekten sakın! Zira burası Allahü Teâla'nın habibinin beldesidir. Burası, Hak Teâla'nın devamlı nazar kıldığı bir yerdir; Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) makamıdır."[7] diye uyarması Hz. Peygamber'e (s.a.v) karşı edebin her an muhafaza edilmesi gerekliliğinin ifadesi olmuştur.

Bu anlamda Hz. Peygamber (s.a.v) aşkıyla yazılan eserlerdeki anlayışı özümsemek ve sorumluluklarını deruhte edebilmek için Hz. Peygamber'e duyulan edep ve sevginin görünümlerinin ne olduğunu da bilmek gerekir. Bu sevgi dilini bilmeyen, anlamayan mevlid(ler)i de anlama konusunda zorlanacaktır. Hz. Peygamber için yazılan eserler, büyük bir edep ve dile getirilemeyen bir sevginin akisleri olarak yansımıştır. Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu "Vesîletü'n-Necât" (Kurtuluş Vesilesi) adlı eser de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Peki, çeşitli vesilelerle insanların bir araya gelmesini sağlayan bu eser, nasıl ortaya çıkmıştır? Bursa'da bir vaiz, "Allah'ın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız" kısmını tefsir ederken Hazret-i Muhammed'i (s.a.v) Hazret-i İsa'dan üstün görmem deyince cemaat arasında bir âlim, bu farklılığın yalnız peygamberlik vazifesi ile ilgili olduğunu yoksa "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık" denilir miydi diye vaizi susturur. Fakat yaşanan olay, cemaat arasında bir kargaşaya sebep olur. Bu durum Çelebi'yi üzer ve orada Hz. İsa'nın Hz. Peygamber'in ümmeti olabilmek için ölmeyip göğe çıktığını vurgulayan bir beyit söyler.[8] Devamında tevhid ve münacat, dua, âlemin yaratılış sebebi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) ruhunun yaratılışı, doğumu, medhi, miracı, mucizeleri, hicreti, bazı vasıfları ve vefatı ile eser son bulmaktadır. Kısaca, daha çok "mevlid" olarak anılan eser, Hz. Peygamber'in (s.a.v) faziletini ve ona duyulan muhabbeti gönüllerde yeşertmek için kaleme alınmıştır.

Çelebi, 14. yüzyılın ortaları ve 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Bursa'da yaşamış, ilimle uğraşan bir aileden gelmiştir. Yıldırım Bayezid'in Divan-ı Hümayun imamlığını yapmıştır. "Çelebi" unvanı da arif ve kâmil bir kimse olduğunu ortaya koymaktadır.[9] Osmanlı'nın kuruluş ve gelişimine kadar olan dönemde yani bir yapılanma döneminde eser ortaya çıkmıştır.[10] "Mevlid" genel anlamda doğum yeri anlamına gelse de İslam kültüründe Hz. Peygamber'in doğumu vesilesiyle yapılan törenlerin ve yazılan eserlerin tamamına verilen addır.[11] Fakat bunlardan en meşhuru halk arasında kabul görmüş "Vesîletü'n-Necât-

Bursa'da bir vaiz, "Allah'ın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırmayız" kısmını tefsir ederken Hazret-i Muhammed'i (s.a.v) Hazret-i İsa'dan üstün görmem deyince cemaat arasında bir âlim, bu farklılığın yalnız peygamberlik vazifesi ile ilgili olduğunu yoksa "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık" denilir miydi diye vaizi susturur.

Çelebi, 14. yüzyılın ortaları ve 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Bursa'da yaşamış, ilimle uğraşan bir aileden gelmiştir. Yıldırım Bayezid'in Divan-ı Hümayun imamlığını yapmıştır.

Kurtuluş Vesilesi" adlı eserdir.

812/1409 yılında Süleyman Çelebi'nin merceğinden Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatının belli bir bölümünü içine alacak şekilde güçlü bir betimleme ve sade bir dille yazılan eser, kendine has anlatımı, imgesi ve musiki ahengi ile altı yüz yıllık bir geleneğe sahiptir. Yazıldığı dönemden itibaren Hz. Peygamber'in doğum günlerinde okunmuş toplumun her kesiminden kişileri aynı yerde buluşturmuştur. Pek çok dile çevrilerek icra edilmiş bu eser; İslam ülkelerinde ibadet anlayışı içinde toplumun sürur (sevinç) ve hüznünde hep dillerde olmuş ve gönüllere dokunduğu dile getirilmiştir. Böylece metin, zamanının dışına taşınmış bir gelenek oluşturarak yaşamaya devam etmektedir.

"Zatıma mir'at edindin zatını
Bile yazdın adım ile adını."[12]

Mir'at (ayna), yansıyanı gösterir. Mevlid bir aynadır. İnançlar makulemiz bu aynada kendini surete getirerek bizi bize gösterir.[13] İnsan, Allah'ı Hz. Muhammed'in (s.a.v) tebliği, talimi, irşadıyla tanıyabilir.[14] Bu anlamda Ökten'e[15] göre mevlidin özü, Hz. Peygamberin (s.a.v) yolundan -doğru yol- gidip onun rızasına talip olmaktır. Çelebi, insanların Allah'ı bilmesi için rehberlik eden Hz. Peygamber'i (s.a.v) hatırlamak ve ona teşekkür etmek amacıyla "Aşk ve derd ile ona salat ü selam getirmeyi" eserinde sürekli tekrar eder ve bunu okuyanlara vazife olarak adlandırır. Bunun yanında mevlid, peygamber sevgisini küçük yaşlarda aşılayan bir kaynak görevini de üstlenir. Peygamber'e duyulan kalbin tattığı bir his olan (muhabbet) yavaş yavaş çocuklukta verilen peygamber imgesi ile gelişmektedir. Çocukluk döneminde dini bir etkinlik olarak gidilen yerler, mevlid mekânlarıdır. Bu mekânlarda çocuklar, anlatılara şahit olur gibi kendi zihin dünyalarında bir peygamber tasavvuru oluşturur. Anlatılanlardan ve gittikleri mekândaki uygulamalardan etkilenirler. Zihinlerinde çocukluk anılarına dair mevlidde verilen ikramlıklar, gül suyu vs. her zaman hatıralarında kalacak bir imgeye dönüşür. Büyüdükçe bu düşünce, Hz. Peygamber'i günlük hayatın her

alanında takip etme olarak somutlaşır.

Mevlidin farklı coğrafyalardaki Müslümanların milli ve manevi değerlerini bütünleştirme işlevi bulunmaktadır. Özellikle evlenme, çocukların doğum günleri, askere gitme/dönme, hacca gitme/dönme, sünnet, ölüm yıl dönümü, gelin mevlidi gibi birçok vesile ile cami veya evlerde okutulmaktadır. Camilerde mevlidhanlar tarafından okunan mevlidler, daha çok kandil günlerinin kutlanmasında ilahi ve dualar eşliğinde icra edilir. Evlerde icra edilen mevlidler ise daha çok önemli görülen 7. 40. veya 52. günü ve gecesi gibi ölüm yıl dönümlerinde, yeni doğan bebeklerin hayırlama etkinliklerinde ve sünnet düğünlerinde yapılmaktadır. Bunların dışında, sohbet grupları tarafından cuma günleri icra edilen mevlidlerde infak, bereket ve dua niyetiyle okunmakta ve mevlidin içinde yapılan uygulayım şekillerine önem verilmektedir. Mevlid sonunda ailenin maddi durumu ve yörenin âdetine göre ikram verilmektedir.

Mevlid icra edilirken Kur'ân-ı Kerim okunduğu ve dua edildiği için mevlide sevap almak, ibadet etmek anlamları yüklenmiştir. Bunun içeriğinde ise Allah'ın rızasını kazanma, peygamberi memnun etme, infak etmek, geçmişlerin ruhlarını şad etmek, manevi atmosferden istifade etmek düşüncesi de bulunur. Aslında Peygamber'in (s.a.v) sahabilerle birlikte oldukları, sohbet ettikleri ve yemek yedikleri anı hatırlama isteği de bulunmaktadır.[16] Günlük yaşantının merkezinde veya önemli dönüm noktalarında peygamberi hatırlayarak onu her ana şahit tutma istediğidir. Bizimle birlikte yaşayan bir peygamber algısının yerleşmesine "Vesîletü'n-Necât"ı vesile kılmaktır.[17]

Günümüzde icra edilen mevlid merasimlerini eğlence görünümünde sunmak, ikramlıkların ve evin ön plana çıkarılması mevlidin manevi atmosferine zarar vermektedir. Gösteriş ve kutlama gibi modernize olmuş uygulamaları bulunsa da mevlid, her kişinin zihninde, anlam dünyasında farklı görünümlere sahiptir. Çünkü kişi, aynada yansıyanı yine kendi aynasından bakarak izleyecektir. Bu bağlamda mevlid, yazarın eserinde (aynasında) görülen Hz. Peygamber (s.a.v) sevgisini izlemek ve okumaktır. "Artık yolunu bilmiyor, artık yolunu unuttu ayaklarımız"[18] siteminde olduğu gibi O'nu (s.a.v) hatırlayacak, hatırasını, izini, sürekli yeniden canlandıracak bir vesile bulmaktır.

[1] Cemal Safi, Benim Adım Aşk.
[2] Fuzuli, Su Kasidesi.
[3] Nurullah Genç, Yağmur.
[4] Sıdkı Baba, Güzelsin Güzel.
[5] Yunus Emre, Arayı Arayı Bulsam İzini.
[6] Fatih Sultan Mehmet, İstemem.
[7] Nabi, Sakın Terk-i Edepten.
[8] A. Necla Pekolcay. (2015). Vesiletü'n- Necât Süleyman Çelebi, Ankara, 5. Baskı, TDV, s.53.
[9] A. Necla Pekolcay. (2004). "Mevlid", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara, c.29, s. 485.
[10] Bilal Kemikli. (2015). Ulu Cami'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlid, Ankara, Otto Yayınları, s.15.
[11] Ahmet, Özel. (2004). "Mevlid", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ankara, c.29, s. 480.
[12] Faruk K. Timurtaş. (1990). Türk Klasikleri Mevlid, Süleyman Çelebi, MEB Yayınları, s. 118.
[13] Dursun Ali Tökel. (2021). Zemin Metinler, Haz. Burak Koç- Peyami Safa Gülay, Konya, Loras Yayınları, s. 80.
[14] Mehmet Ulukütük. (2021). Zemin Metinler, Haz. Burak Koç- Peyami Safa Gülay, Konya, Loras Yayınları, s. 113.
[15] Sadettin Ökten. (2022). "Süleyman Aşk Dilin Bilir Dediler" 3. Bölüm.
[16] Ayşe Şahin. (2019). "Din, Ritüel, Hafıza: Mevlid Geleneği Üzerine İnceleme" Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
[17] Sami Bayrakçı. (2021). Zemin Metinler, Haz. Burak Koç- Peyami Safa Gülay, Konya, Loras Yayınları, s. 120.
[18] Arif Nihat Asya, Naat.

Mevlidin farklı coğrafyalardaki Müslümanların milli ve manevi değerlerini bütünleştirme işlevi bulunmaktadır. Özellikle evlenme, çocukların doğum günleri, askere gitme/dönme, hacca gitme/dönme, sünnet, ölüm yıl dönümü, gelin mevlidi gibi birçok vesile ile cami veya evlerde okutulmaktadır.

Üç Çelebi

Hüseyin AKIN

Şair-Yazar

Türk milletinin zihninde yer edinmiş üç çelebi adam vardır: Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi, Süleyman Çelebi! Kibar, centilmen ve görgülü anlamlarını da içeren Çelebi kelimesi bu üç önemli şahsiyetin üzerinde oldukça şık durmaktadır. **Kâtip Çelebi** coğrafya alanında yazdığı **"Cihannüma"** adlı eseriyle dünyanın yuvarlak olduğunu ortaya koymuştur.

Evliya Çelebi'yi gezginci yönüyle tanıyoruz. Muharrem ayının Aşure gecesi sabahladığı Unkapanı'ndaki Ahi Çelebi Camii'nde Peygamber Efendimizi rüyasında görüp heyecandan "Şefaat" diyecekken "Seyahat Ya Resulallah!" dememiş olsaydı belki de onu bu denli tanımayacaktık. Az değil, 50 yılı aşkın bir süre Avrupa, Batı Asya ve Mısır'ı karış karış gezmiştir. Mevlid yazarı Süleyman Çelebi'ye gelince Bursa'da Ulu Camii'nin imamıdır ve "Mevlid" adlı eseri de burada iken yazmıştır. Gerekçe olarak, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden pek farkı olmadığını söyleyen bir İranlı vaize içerleyerek onun diğer peygamberlerden üstün olduğunu dile getirmek amaçlı olduğu söylenir.

Halk arasında "Mevlid" olarak bilinen bu eserin orijinal adı Vesîletü'n-Necât'tır. "Kurtuluş Vesilesi" anlamına gelen bu isme Mevlid'in içerisinde de işaret edilmektedir: "İşbu kân-ı şehd ki şirindür dadı /Bil Vesiletü'n-Necât oldı adı". Mevlid, Hz. Peygamber'e bağlılığın, kurtuluş vesilesi olacağına dair bir manzum siyerdir. Mevlid, toplumu birleştiren, üzerinde milletçe ittifak ettiğimiz ortak metinlerdendir. Ses, söz ve anlam armonisi ile kolektif ruhu harekete geçiren özelliği sayesinde hem sevincin hem de hüznün tercümanı olabilmektedir. Doğumlarda olduğu gibi sünnet törenlerinde ve ölümlerde de mevlit okunması bu ses, söz ve anlam armonisinin kuşatıcılığına bir örnektir. Zira doğumla ölüm arasında yer alan bütün hayati unsurlar, Hz. Peygamberin şahsında bütün insan ömrünü kapsamaktadır.

Üç "çelebi" aynı düzeyde milletimizin dünyasına girmiş olmasa da coğrafyanın, seyyah olmanın ve Resul-u Ekrem'in ömr-ü müddetince hayatıyla iz bıraktığı yerlere yürüme aşkının fıtri bir haslet olarak insanımızda hep var olduğunu teslim etmemiz gerekir. Yeryüzünün âfak ve âmâkında Resul-ü

Kibriya'nın sünneti üzere vaktin ve de yolun oğlu olarak yürüyecek olanlara nebevi bir hayat kılavuzudur aynı zamanda Mevlid. Ahlâk ve adap da bu manzum siyerin içerisine dâhildir:

"Kimse hakkında dime hiç ayıp söz
Çün degülsin sen dahi hiç aybsuz"

(Kimse hakkında kötü bir söz söyleme-Çünkü sen de öyle kusursuz falan değilsin.)

"Gıybet ü zerk ü riyâdan key sakın
Tâ olasın Hazret-i Hakk'a yakın"

(Ahlâklı insan Allah'a yakın olmak için dedikodu ve ikiyüzlülükten sakınır.)

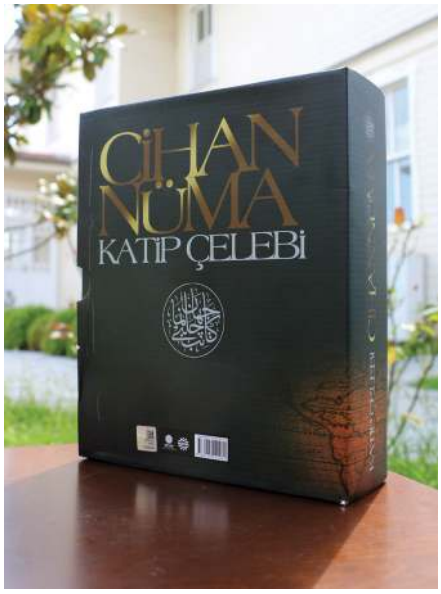
Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde değişik konularda bu ahlâki telkinlere rastlamak mümkün. "Ben yüksek ahlâkı tamamlamak için gönderildim" diyen ve aynı zamanda Hâtemül Enbiya (Nebilerin Sonuncusu, Son peygamber) olan bir peygamberin fiili, kavli ve takriri sünnetinin teğet geçilmiş olması, çok büyük bir eksiklik olurdu.

Mevlid, cami musikisi formunun halka mal olmuş tek örneğidir. Mevlidin sehl-i mümteni özelliği halkla daha kolay temas kurmasına yardımcı olmuştur. Sadece kelimelerin halk tasavvur ve de muhayyilesindeki karşılığı bile bu metnin kitleler arasında kabul görmesinde büyük rol oynamıştır. "Allah", "Mustafa", "Habib", "Havva", "Şit", "İbrahim", "İsmail", "Âmine Hatun", "Rebiulevvel", "Kâbe", "Tavaf", "Asiye", "Huri", "Meryem", "İlm-i ledün", "Tevhid-i İrfan", "Salavat", "Miraç", "Ümmühan", "Cennet", "Burak", "Kudüs", Cebrail", "Refref", "Sidre", "Ümmet"... gibi daha onlarca İslam kültürünün yazılı ve şifahi birikimi Mevlid'de yer almıştır. Bu kelimelerin sadece belli bir makamla okunması bile Müslüman halkın hafızasını aydınlatıp ihya etmeye kâfidir.

Çelebi Kâtip, Çelebi Evliya ve Çelebi Süleyman zemin eserleriyle ülke hudutlarını aşarak müşterek duyarlıklar oluşturmakta öncülük etmişlerdir. Bunu sadece yazdıkları esere değil, aynı zamanda eserin iki kapak arasından havalanarak dilden dile yayılması ve yazdıkları eserle kişiliklerini cemetmelerine borçludurlar. Biri; gezginin ayakları altına coğrafyayı ve yer yer tarihi sermiş, biri; coğrafyayı yol ve yolcu bağlamında tefsir etmeye çalışmış ve diğeri (Süleyman Çelebi), kalpten kalbe yol açmak için Hz. Muhammed sevgisini kulaklara, dillere, kalplere ve zihinlere yayma sevdasıyla ömrünü tamamlamış.

Türk Edebiyatı'ndan günümüze kadar toplam 63 mevlid yazılmış. Süleyman Çelebi'den önce yazılan iki mevlidi saymazsak (Mustafa Darir-Tercümetü'd Darir, Fatih Sultan Mehmet zamanında Ahmed'in yazdığı mevlidleri saymazsak) yazılan diğer mevlidlerin Süleyman Çelebi'nin yazdığı Vesîletü'n-Necât'a nazire olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu mevlid metinlerinin hiçbiri, Süleyman Çelebi mevlidinin seviyesine yaklaşamamıştır. Aslında Süleyman Çelebi de kürsüde bütün peygamberlerin eşit olduğunu söyleyen İranlı vaize cevap verme ihtiyacı hissetmeseydi böyle ölümsüz bir eser meydana gelmeyecek ve halk böyle bir eseri hüsn-ü kabul ile karşılamayacaktı. Süleyman Çelebi cevap sadedinde daha iyisini değil daha doğrusunu ortaya koymak için yola koyulsa da hem daha doğrusunu hem de daha iyisini ortaya koymuştur.

Bugün için mevlid hâlâ halkımızın gönül dünyasında tesirini devam ettiriyorsa Süleyman Çelebi'nin bu kolektif ruh ve kelimeler cemaatini çok iyi tesis etmesinden dolayıdır. Ses, söz ve anlam armonisi adeta Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi ve Süleyman Çelebi'de el ele vermiş gibidir. Bir mübarek doğumdan bir ulvi doğuş muştulamak bu olsa gerektir!

Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde değişik konularda bu ahlâki telkinlere rastlamak mümkün. "Ben yüksek ahlâkı tamamlamak için gönderildim" diyen ve aynı zamanda Hâtemül Enbiya (Nebilerin Sonuncusu, Son peygamber) olan bir peygamberin fiili, kavli ve takriri sünnetinin teğet geçilmiş olması, çok büyük bir eksiklik olurdu.

Vesîletü'n-Necât Vesilesiyle Bizim Hakikatimiz

Mehmet KAHRAMAN

Dr.

'Hakikat', başka bir ifadeyle de 'gerçek' kavramının Eflatun'da ilginç bir yorumu vardır. O, ideler âlemi dediği bir gerçeklikten bahseder. Etrafımızda gördüğümüz her şeyin asıllarının ideler âleminde olduğunu söyler. Bu dünyada var olanların ideler âleminin bir yansıması, bir gölgesi veya bir hayali olduğunu öne sürer.

Bu dünyanın böyle yorumlanışına bazı tasavvuf erbabında da rastlarız: Evren, yaratıcının kendi sıfatlarını seyretmek için yarattığı bir aynadır. Yani 'hakikat', Allah'ın bizzat kendisidir. Evren ise O'nun bir yansımasıdır. Aynadaki görüntüler gibi…

Batı dünyası, pozitivist anlayışın yerleşmesine paralel olarak bu 'hakikat' kavramını tersine çevirmeye başlar. Onlara göre asıl hakikat çevremizde gördüklerimizdir. Göremediklerimiz ise 'hayâl'den ibarettir; daha keskin bir ifadeyle de 'hakikat' dışında hiçbir şey yoktur.

Batı ile kültürel ve edebî anlamda temas kurmaya başladıktan yani Tanzimat'tan sonra edebiyat dünyamızda 'hakikat' kelimesinin kullanıldığı bir tamlama gündeme gelir: 'Edebiyat-ı hakikiye'. Onun tersi de doğal olarak 'edebiyat-ı hayaliye'dir.

Bu ifadeler konumuzla yakından ilgilidir.

Namık Kemal'e göre bizim, ona gelinceye kadarki edebiyatımız aslı astarı olmayan hayali varlıklarla doludur. Batı edebiyatı ise sadece hakiki varlıklara yer vermektedir. Batı'nın, pozitivist bir düşünceyle, görülenler dışında bir varlıktan bahsedilemeyeceği görüşü öne çıkınca, bizim, o görülemeyen ama medeniyetimizin kabulleri gereği var olduğuna inandığımız hatta var olduğunu bildiğimiz varlıklar yok sayılmaya başlandı. Onlar, ancak masallara mahsus varlıklar kabul edildi.

Edebi eserlerde anlatılanlar, 'gerçek' olup olmamak bakımından değerlendirildi. Bir şeyin gerçek olup olmaması da pozitivizm kuralları çerçevesinde belirlendi.

Hâlbuki özellikle şairler eserlerini oluştururlarken ona hayallerini de eklerler.

Gazimağusa'da bir şair, bir sempozyumda sunduğu bildirisini, "bana hayallerimi geri verin" söylemi üzerine kurmuştu. Bu, sadece kendi ihtiyacı için söylenmiş bir talep değildi. O konuşmada Türk şiirinin hayallerle süslenmesi gerektiğine vurgu yapılıyordu. Çünkü Namık Kemal ile başlayan 'edebiyat-ı hakikiye' söylemi sonrası şairler, hakikati ifade edeceğiz diye hayallerin güzelliğinden mahrum edilmiş metinler yazma telaşına düşmüşlerdi. Hâlbuki eserleri ilginç kılan, onlara yerleştirilen hayallerin zenginliğiydi.

Esas konumuza dönersek, genelde ve özellikle de bizde 'hakikat' nedir sorusuna kendi açımızdan cevap aramamız gerekir.

Evet, bizim hakikatimiz nedir?

Batı dünyası müntesiplerinin pozitivizm gibi bir anlayışları ve rehberleri vardır. Bizse bu konuyu çözümlemek için kendi kaynaklarımız ne diyor, onlara bakmak durumundayız.

Bir adı da *Mevlid* olan *Vesîletü'n-Necât'* vesilesiyle konuya eğilmeye niyetlendiğimize göre eserin "Vilâdet" bölümünde konumuzla ilgili aşağıdaki beyitlerden yola çıkabiliriz. Çünkü Süleyman Çelebi gönlünden kopup gelen hayallerini sıralayarak, bizim gönlümüze de hoş gelecek bir doğum manzarası tasvir ediyor.

Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok alâmetler belirdi gelmedin

Ol gice kim doğdu ol hayru'l-beşer
Anesi anda neler gördü neler

Dedi gördüm ol habîbin anesi
Bir aceb nûr kim, güneş pervânesi
Berk urub çıktı beytimden nâgehân
Göklere dek nûr ile doldu cihân
Gökler açıldı ve feth oldu zulem
Üç melek gördüm elinde üç alem

Biri meşrik biri mağribde anın
Biri damında dikildi Kâbe'nin
Bildim anlardan kim ol halkın yeği
Kim yakîn oldu cihâna gelmeği

İndiler gökden melekler sâf sâf
Kâbe gibi kıldılar evim tavaf

Hûriler geldi bölük bölük buğur
Yüzleri nûrundan evim doldu nûr

Hem hevâ üzre döşendi bir döşek
Adı Sündüs döşeyen anı melek

Çün göründü bu işler ayân
Hayret içre kalmış idim ben hemân

Yarılıp divâr çıktı nâgehân
Üç bile huri bana oldu ayân

Bazılar derler ki ol üç dil-berin
Asiye'ydi biri ol meh-peykerin

Biri Meryem hatun idi âşikâr
Biri hem hurilerden bir nigâr

Geldiler lutf ile ol üç meh-cebîn
Virdiler bana selam ol dem hemîn

Çevre yanıma gelip oturdular
Mustafâ'yı birbirine muştular

Dediler oğlun gibi hiç bir oğul
Yaradılalı cihân gelmiş değil

Bu senin oğlun gibi kadr-i cemîl
Bir anaya vermemiştir ol Celîl

Ulu devlet buldun ey dildâr sen
Doğiserdir senden ol hulk-ı hasen

Bu gelen "ilm-i ledün" sultânıdır
Bu gelen tevhîd ü irfân kânıdır

Bu gice ol gicedir kim, ol şerîf
Nûr ile âlemleri eyler latîf

Bu gice şâdân olur erbâb-ı dil
Bu giceye can verir eshâb-ı dil

Amine eder çü vakt oldu tamâm
Kim vücûda gele ol hayru'l-enâm

Susadım gâyet harâretden katî
Sundular bir câm dolusu şerbeti

Şerbeti karşımda tuttu hûriler
Bunu sana verdi Allah dediler

Kardan ak idi ve hem soğuk idi
Lezzeti dahi şekerde yok idi

İçdim anı oldu cismim nûra gark
İdemezdim kendimi nûrdan fark

Geldi bir akkuş kanadiyle revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân

Doğdu ol saatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semâvât-ü zemîn

Süleyman Çelebi, Hazret-i Muhammed'in doğumunda annesinin gördüğü, günümüzün ifadesiyle, birçok olağanüstü olaylara yer verir.

Bu ifadelerin olağan veya olağanüstü olup olmadıkları konusu bizim hakikat anlayışımıza göre yeniden masaya yatırılmalıdır.

İslam tarihi ile ilgili kaynaklarda Hazret-i Muhammed'in doğum vaktinde İran'da kralların oturduğu sarayın on dört kulesinin yıkıldığı, ateşperestlerin taptıkları ateşin ilk defa söndüğü, Save gölünün kuruduğu gibi olaylardan bahsedilmektedir.

Süleyman Çelebi ise doğum vaktinde bir şair duyarlılığı ile olmuş olabilecek olayları gündeme taşır. Şair, o vakitte Allah'ın kudretini ve bir peygamberine hediye edeceği mucizeleri ele almaktadır. Kaynaklarda bunun birçok örneğine rastlanmaktadır. Nitekim Hazret-i Meryem, daha Hazret-i İsa doğmadan önce Allah tarafından gönderilen yiyeceklere mazhar olmuştur.[1] Ayrıca Hazret-i İsa yeni doğmuşken konuşmuş ve kendisinin peygamber olduğunu açıklamıştır.[2] Bu örnekler Kur'an'da anlatıldığına göre, onların olağan olup olmadıkları bir Müslüman için tartışmaya açık ol-

mayacak konumdadır. Allah'ın kitabında anlatılmış olması yeterlidir.

Bizim hakikatimiz, Kur'an'da anlatılan örneklere bakılarak belirlenecektir.

Süleyman Çelebi de Hazret-i Muhammed'in doğumu esnasında gerçekleştiğini hayal ettiği, Allah'ın, bütün insanlığa elçi olarak tayin edeceği kutlu kişinin dünyaya gelişini kolaylaştırmak ve hatta güzelleştirmek için yapacağı yardımları şiirinin konusu yapar. Annesi Âmine hatunun çevresindeki kişilerden başka tarihte yer almış kutlu kişiler, melekler ve huriler de bu doğumda hazır bulunurlar. Anne, bu kişiler sayesinde doğumun acısını değil, tam tersine onun mutluluğunu yaşar. Bu vesileyle Allah'ın fazl-ı keremine mazhar olur. Çünkü o, yaratılmışların en şereflisini dünyaya getirmektedir.

Daha önce kaleme aldığım, Saltıknâme ile ilgili bir yazımda aynı konuyu tartışmış ve bulgularımı geniş bir şekilde serdetmiştim. Metne masal unsurları taşıdığı gerekçesiyle 'destan' denmesinin bizim hakikatimiz açısından doğru olmaması gerektiğini açıklığa kavuşturmaya çalışmıştım. Konuyu, bizim anlatı vadisinde kaleme alınmış ilk metinlerimizden biri olan Dede Korkut üzerinden ele almış ve örneklendirmiştim. O açıklamaları buraya da alarak, bizim hakikatimizin ne olduğunu netleştirmek istiyorum:

"Olaylarda, 'olmuş' ya da 'olabilecek' gibi nitelikler söz konusu edilemez. Çünkü toplumun o günkü 'gerçeklik' anlayışı, bugün düşünebildiğimiz gerçeklikle bağdaşık değildir. Bugün çevrimi içinde yer aldığımız batı uygarlığının belirlediği 'gerçeklik' anlayışı, seküler, fizik kanunları ile sınırlı, zaman zaman pozitivist bir bakış açısı ile tanımlanabilir bir yapıdadır. Günümüzde geçerli olan batı kültürüne göre, gözle görülmeyen, elle tutulmayan bir şeyin varlığından söz edilemez. Hâlbuki Dede Korkut hikâyelerinin üretildiği kültür çevriminde, inançlar, algılar, beslenilen bilgi kaynakları, daha zengin ve katmanlı bir evren algısını desteklemektedir. İnsanlar bu evrende yalnız değildir. Bizler dünyayı melek, şeytan, cin gibi varlıklarla birlikte paylaşmaktayız. Bunu bir inanç meselesi gibi sunmak çok yetersiz bir açıklamadır. Savaş gibi çok hassas dönemlerde yaşanmış sıra dışı hikâye örnekleri bunun bir göstergesidir. Bu bakımdan olayların bazı masal unsurlarıyla zenginleştiğini söylemek, batı uygarlığının çevriminde düşünmekten kaynaklanmaktadır.

Anlatmaya çalıştığımız bu, kendi dünyamızın gerçekliğinin seküler batı dünyası gerçekliğinden farklı oluşu konusunu daha açık olarak şu örnekle desteklememiz gerekiyor:

Kur'an'da yer alan Süleyman Peygamber'le ilgili anlatıda Belkıs'ın tahtının Süleyman Peygamber'e getirilişi şöyle anlatılır: "(Süleyman,) 'ey ileri gelenler, dedi, onun tahtını, kendilerinin bana Müslüman olarak gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir?' Cinlerden bir ifrit, 'sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna karşı her halde güvenilecek bir kuvvete malikim' dedi. Nezdinde kitaptan bir ilim olan (zat), 'ben, dedi, gözün sana dönmeden (gözünü yumup açmadan evvel) onu sana getiririm.' Vaktâki (Süleyman), onu yanında durur bir halde gördü. 'Bu, dedi, Rabbimin fazl (u kerem)indendir."[3]

Kur'an'da geçen bu anlatıdakiler masal veya efsanelerle yoğrulmuş olaylar değildir. Kur'an'da anlatılıyor olması, onların biz Müslümanlar için 'gerçek' olduğunu göstermektedir. Bunun bir inanma konusu olması, daha başta, İslam dünyasının bir ferdi olma noktasında söz konusu olabilir. Bu nokta elbette inançla başlayan ve inançla örülen bir yapıdır. O dünyaya giriş, zaten 'iman' ile mümkündür. Bir kere iman edilerek o evrene girilmişse, karşımıza çıkan ayrıntılarda 'inanç' gibi bir mükellefiyet söz konusu değildir. Bundan sonrası artık bir 'bilgi'dir. İnanmış insan, kendi kaynaklarına dayanarak bilgilerini geliştirir ve pekiştirir. Kendi ürettiği bilgiler de yine bu kaynaklar çerçevesinde doğruluk kazanır.

Bu bilgiler ışığında Dede Korkut hikâyelerinin de olağan bir anlatı olduğunu söylememiz gerekiyor. Sözgelimi Deli Dumrul'a bir kuş olarak gözüken Azrail, bir masal unsuru değildir. Çünkü bizim bilgi evrenimizde Azrail adlı bir melek vardır. O, bizim bir gerçeğimiz, bir hakikatimizdir. Azrail insanlara çeşitli suretlerde gözükebilir. Nitekim bir diğer melek Cebrail, Hz. Peygamber'e çok değişik suretlerde gözükmüştür. Onu, Hz. Peygamber'in arkadaşları da görmüşlerdir.[4] Yani bu anlatılarda fizik değil metafizik bir evren söz konusudur, denebilir. Ama günümüz bilgilerine göre artık 'fizik' de 'madde'den ibaret değildir. Atomun parçalanması ve son zamanlarda elektronik dünyasındaki akıl almaz gelişmeler, bizi, göremediğimiz, elle dokunamadığımız ve kütlesini duyularımızla algılayamadığımız bir takım gerçekliklerin var olduğu bilgisine götürmektedir"

"Kur'an'da geçen âyette Belkıs'ın tahtını Sabâ'dan Hazret-i Süleyman'ın yaşadığı yere 'göz açıp kapayıncaya kadar' kısa bir sürede getiren zatın, "nezdinde kitaptan bir ilim olan (zat)" olduğu belirtilmektedir. Bu, Allah'ın veli kullarına bahşettiği bir nitelik, bir yetenek olarak kabul edilmelidir. Sarı Saltık da Allah'ın kendisine bahşettiği nitelik ve yeteneklere sahiptir. Anlatılarda yaşadıklarından bunu anlıyoruz. Bu nitelikler gerçek midir, dendiğinde batılı bir zihin yapısıyla değil de İslam kültürünü özümsemiş bir zihinle düşündüğümüzde 'mümkün' demek gerekiyor. Elimizde bulunan belgeler

bunu doğruluyor. Nemrut'un ateşi Hazreti İbrahim'i yakmamıştır. Kızıldeniz Hazreti Musa'nın yürüyerek karşıya geçmesine izin vermiştir. Hazreti Peygamber'in Hicret yolculuğunda Sevr mağarasının girişi, bir anda örümcek ağlarıyla örülmüş ve içinde sıcacık yumurtaları olan bir güvercin yuvası ortaya çıkmıştır. Bunlar Peygamberlerin mucizeleridir. Veliler içinse kerâmetler söz konusudur."[5]

Saltıknâme'yi kaleme alan Ebu'l-Hayr Rûmî, eserini derlemeler sonunda kaleme aldığını belirttiği ifadelerinde şu açıklamayı yapma ihtiyacı da duyar:

"Her yerde dahi velâyet-i Şerif meşhurdur ve hem gazâları vâfirdür. Kankı birini şerh idelüm? Mübalağa sanma kim Hakk Te'âlâ ilham kılup itdüğin yazdum, söyledüm ve her âşıktan ve âriften işitdüğüm bu kitaba yazdum... Gerek vâki ola, gerek olmaya; bu hikâyetler sıhhat üzere olduğın ötesin Allah bilür ve hemân bu azizleri medh itmektir murad. Zira bundan artuk itmeğe bunlar kâdirdürler. Allah Te'âlâ'nun velileridür."[6]

Süleyman Çelebi, Allah'ın sevgili kulu ve kutlu elçisinin doğumunu anlatırken, annenin, doğum sancıları değil, doğum sevinci yaşadığını anlatmak için bazı meleklerin yardımlarını, Allah'ın fazl-ı kereminden gelen soğuk, beyaz ve şekerden daha tatlı şerbetin sunuluşunu, nur yüzlü kadınların çevresinde dönüp durduğunu, nurlar içinde bir doğumun gerçekleştiğini dile getirir. Bu ifadeler, doğuma adeta bir bayram havası vermektedir.

Gerçekten Hazret-i Peygamber'in doğumu insanlık için bir bayramdır. Bu olay her yıl bütün İslam âleminde bir bayram gibi kutlanır. Kutlamaların en önemli aracı da Süleyman Çelebi'nin Mevlid'idir.

Süleyman Çelebi, bu eserini bazı hayaller kurarak kaleme almış olabilir. Ama Müslümanlar orada anlatılanları hayal olarak algılamazlar. Çünkü melekler gerçek varlıklardır. Onların oluşturduğu o güzel hava da Müslümanlar için bir 'hakikat'tir.

Bizim hakikatimiz, evrende insan, hayvan, nebat ve diğer fizik nesnelerden başka melekler, cinler ve şeytanların varlığını kabul eder. Bizim hakikatimizde Allah'ın fazl-ı keremi geçerlidir. Allah'ın veli kulları, her zaman ve her yerde var olmuş ve var olmaya da devam edecektir. Hazret-i Musa'ya yoldaşlık eden Hızır da her zaman aramızda dolaşıp durmaktadır.

Süleyman Çelebi, Hazret-i Muhammed'in doğumunda annesinin gördüğü, günümüzün ifadesiyle, birçok olağanüstü olaylara yer verir.

[1] "Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir." (Kur'an, Âli İmrân suresi, âyet: 37)

[2] "(İsâ dile gelip): Ben, hakikat, Allah'ın kuluyum! O, bana, kitap verdi. Beni, peygamber yaptı. Beni, her nerede bulunursam, mübarek kıldı. Bana, ben, hayatta oldukça, namazı, zekâtı emretti. Beni, anneme hürmetkar kıldı. Beni, bir zorba, bir bedbaht yapmadı. Dünyaya getirildiğim gün de, öleceğim gün de, diri olarak kaldırılacağım gün de, Selâm (ve selâmet) benim üzerimdedir. Dedi" (Kur'an, Meryem suresi, âyet: 22-23)

[3] Kur'an-ı Kerim, en-Neml suresi, âyet: 38-40.

[4] "Bir gün Rasûlullah (s.a.v)'in yanında bulunduğumuz sırada âniden yanımıza, elbisesi bembeyaz, saçı simsiyah bir zat çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor, bizden de kendisini kimse tanımıyordu. Doğru peygamber (s.a.v)'in yanına oturdu ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de uylukları üzerine koydu. "Ya Muhammed! Bana İslâm'ın ne olduğunu söyle" dedi... Bundan sonra o zat gitti. Ben bir süre bekledim. Sonunda Allah Rasûlü bana: "Ya Ömer! O soru soran zatın kim olduğunu biliyor musun?" dedi. "Allah ve Rasûlü bilir" dedim. "O Cibrîl'di. Size dininizi öğretmeye gelmişti" buyurdular." (Buhârî, İman 1; Müslim, İman 1).

[5] Mehmet Kahraman, "Türk Anlatı Geleneği ve Saltıknâme", Türk Romanının Derin Kökleri, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2022, s. 93-114.

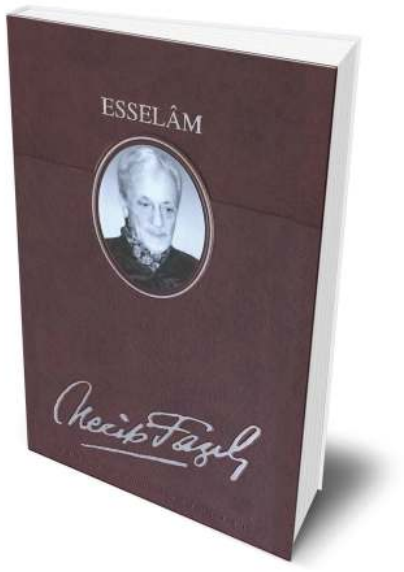
[6] Ebu'ı-Hayr Rûmî, Saltık-nâme, Haz. Necati Demir ve M: Dursun Erdem, UKİD, İstanbul, 2013, s. 616

Mevlid'in Adı

Muhammet Sani ADIGÜZEL
Doç. Dr., FSMVÜ

Necip Fazıl Kısakürek *Esselâm* adlı eserini Büyük Doğu Yayınları'nın ilk eseri olarak yayımlar. Bir başka deyişle şair eserlerinin basımı üstlenecek yayınevinin kuruluşu için bu eseri seçmiştir. Kuruluş, bir nevi doğum, Büyük Doğu Yayınları'nın doğumu için, daha önce Hz. Peygamber'in nesir diliyle anlatıldığı siyer türüne yakın bir eserin, *Çöle İnen Nur*'un değil de aynı konunun manzum olarak işlendiği mevlit türüne yakın bir eserin, *Esselâm*'ın seçilmesi son derece anlamlı olsa gerektir. Böylece bir doğum günü diğerine bağlanmanmış olmaktadır. Şair daha önce nesir diliyle anlattığı Hz. Peygamber'e bağlılığını bu sefer de şiir diliyle anlatmakta ve demek istemektedir ki, her ne kadar daha önce "Doğsun BÜYÜK DOĞU, benden doğarak!" dedimse de, Büyük Doğu'nun asıl doğum yeri ben değilim, o'dur, o, yani "Gideriz nur yolu izde gideriz" dediğim "gaye insan- ufuk Peygamber"dir.

Bu arada Necip Fazıl Kısakürek'in eserlerini basmak üzere 1973'te *Esselâm* adlı eserle yayın hayatına başlayan Büyük Doğu Yayınları ile Sezai Karakoç'un eserlerini basmak üzere -1974'te *Ruhun Dirilişi* adlı eserlerle- yayın hayatına başlayan Diriliş Yayınları arasında bir ilgi kurulabilir ve bu eserlerin söz konusu yayınevlerinin kuruluşu için özel olarak seçildiği söylenebilir. Karakoç'un "Aslında, her şiir, ister merkezinden ister kıyısından köşesinden olsun, ister dar, ister geniş açıdan alınsın şair için bir otobiyografi denemesidir." (Karakoç, 1999, 98) cümlesiyle Kısakürek'in "Fikir ve duyguda vasiyete lüzum görmüyorum. Bu bahiste bütün eserlerim, her kelime, cümle, mısra ve topyekûn vasiyettir. Eğer bu kamusluk bütünü tek bir daire içinde toplamak gerekirse söylenecek söz "Allah ve Resulü; başka her şey hiç ve bâtıl" demekten ibarettir." (Kısakürek, 1973, 136) cümleleri de bu çerçevede değerlendirilebilir.

Kısakürek, Türk Edebiyatı hakkında genel bir değerlendirmede bulunurken evvela Süleyman Çelebi'yi anar: "Bu cemiyetin: Dinî mizacı Süleyman Çelebi'de." (Kısakürek, 1977, 181) Kısakürek'in bu değerlendirmesi Süleyman Çelebi'nin eserinin neden çok okunduğu sorusuna da bir cevap niteliği taşır. Bir başka çok okunan eserde de bu sorunun cevabına dolaylı olarak rastlanır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır *Hak Dîni Kur'an Dili*'nde, besmeleyi tefsir ederken, Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'ine göndermede bulunur: "Batıl mabutlara dahi Tanrı ismi cinsi verilir. Müşrikler birçok Tanrılara taparlardı. Filanların tanrıları şöyle, falanlarınki şöyledir denilir. Demek ki, "Tanrı" ismi cinsi "Allah" ismi hasının müteradifi değildir, eamdır. Binaenaleyh "Allah ismi" "Tanrı adı" ile tercüme olunmaz. Bunun içindir ki Süleyman Efendi *Mevlid*ine "Allah" adıyle başlamış "Tanrı adı" dememiştir." (Yazır, 1993, 25)

Yazır tercümenin sadece kelime boyutuyla değil, aynı zamanda söz dizimi boyutuyla da ilgilenir. *Mevlid*'in "Allah adın zikr idelüm evvelâ" diye başlayan mısraına yaptığı göndermenin bir benzerini "Birdür Allah andan artık Tanrı yok." mısraına, "Allah'tan başka Tanrı yoktur." şeklinde yaptıktan sonra, besmelenin Türkçe sekiz farklı tercümesine yer verir. Bunlardan son ikisi *Mevlid*'de olduğu gibi "Allah" ismiyle başlamaktadır: "Allahi rahmani rahim ismile yahut Allahi rahmani rahimin ismile" (Yazır, 1993, 41) Elbette besmelenin kısa şekli tesmiyeye (Bismillah /Allah'ın adıyla) uygun düşen bu tercüme, uzun şekline (Bismillahirrahmanirrahim /Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla) uygun düşmemektedir. Gerçi Yazır, "Allah, rahman, rahim ismile" şeklindeki tercümeyi en uygun (selis) bulmakla birlikte bunun da teslisi akla getirdiği için tartışmaya yol açacağı kanaatindedir. Yazır, bütün bunlardan sonra bir vecize gibi ezbere bilinen besmeleyi tercümeye kalkışmayıp aslıyla kullanmanın gereğine işaret eder.

Aslında Süleyman Çelebi de besmeleyi tercüme etmez. Yazır'ın nesir olarak yaptığı tefsiri nazım olarak yapar. Bir manzum besmele tefsiri olan *Mevlid*'in başında, birinci bölümde Allah'ın adını zikirden kasıt besmelenin aslı olmalıdır. Bu aslı da birinci tekil şahıs kullanarak birimizin değil, birinci çoğul şahıs kullanarak hepimizin çekmesini arzu eder. Kısakürek'in "Bu cemiyetin: Dinî mizacı Süleyman Çelebi'de" şeklinde verdiği hükme bakarak cemiyetimizin arzusunun bu yönde olduğu düşüncesiyle *Mevlid*'den bazı okumalar yapılabilir:

"Allâh adın zikr idelüm evvelâ
Vâcip oldur cümle işde her kula

Öncelikle Allah'ın adını zikredelim. Kullara tüm

işlerde o(nun adının anılması) vaciptir.

Kısakürek, Türk Edebiyatı hakkında genel bir değerlendirmede bulunurken evvela Süleyman Çelebi'yi anar: "Bu cemiyetin: Dinî mizacı Süleyman Çelebi'de." (Kısakürek, 1977, 181) Kısakürek'in bu değerlendirmesi Süleyman Çelebi'nin eserinin neden çok okunduğu sorusuna da bir cevap niteliği taşır.

Aslında Süleyman Çelebi de besmeleyi tercüme etmez. Yazır'ın nesir olarak yaptığı tefsiri nazım olarak yapar. Bir manzum besmele tefsiri olan Mevlid'in başında, birinci bölümde Allah'ın adını zikirden kasıt besmelenin aslı olmalıdır.

Allâh adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ide Allâh ana

Her kim (bir işe başlamadan) Allah'ın adını
anarsa, Allah ona her işi kolay eder.

Allâh adı olsa her işün öni
Hergiz ebter olmaya anun sonı

Her işin öncesinde Allah'ın adı anılırsa o işin
neticesi asla noksan olmaz.

Her nefesde Allâh adın di müdam
Allâh adıyla olur her iş tamâm

Her nefeste daima Allah'ın adını an. Her iş Allah'ın
adıyla tamamlanır.

Bir kez Allâh dise 'aşk ile lisân
Dökülür cümle güneh misl-i hazân

Dil bir kez aşkla Allah derse bütün günahlar
sonbahar (yaprakları) gibi dökülür.

İsm-i pâkin pâk olur zikr eyleyen
Her murâda irişür Allâh diyen

(Allah'ın) pak ismini zikreden tertemiz olur.
Allah diyen her isteğine erişir.

Aşk ile gel imdi Allâh eydelüm
Derd ile göz yaş'ıla âh idelüm

Gel şimdi aşkla Allah diyelim; gözyaşıyla, dert
ile feryat edelim.

…

Âmine hâtun Mahammmed ânesi
Ol sadefden doğdu ol dür dânesi

Muhammed'in annesi Âmine Hatun (ki) o sedef
(gibi olandan) inci tanesi (gibi bir çocuk) doğdu.

Çünki Abdullah'dan oldı hâmile
Vakt irişdi hafta vü eyyam ile

Çünkü Abdullah'tan hamile kaldı. Haftası hafta-
sına ve günü gününe (o) vakit geldi.

Hem Muhammed gelmesi oldu yakîn
Çok 'alâmetler belürdi gelmedin

Muhammed'in gelmesi yaklaşınca birçok ala-
metler belirdi.

Şol kitâblar içre söylenen haber
Zâhir old vü görindi serteser

Şu kitaplar için de söylenen haberler ortaya çıktı
ve baştan başa göründü.

Halk-ı 'âlem gözleriyle gördiler
Görmeyenlere haberler virdiler

Tüm dünya gözleriyle gördüler. Görmeyenlere
haberler verdiler.

[…]

Râviler virdi haberler hem bize
Biz dahi yazduk uş eydürüz size

Rivayet edenler bize haberler verdi. Biz de yaz-
dık (ve) işte size söylüyoruz.

[…]

Dînümüz mülkini âbâd idelüm
İşidenler cânını şâd idelüm

Din ülkesini bayındır kılalım. Duyanların ca-
nını şad edelim.

'Aşk ile her kim ki dinlerse bunı
Açıla gönlünde rahmet gülşeni

Kim ki bunu aşk ile dinlerse gönlünde rahmet
bahçesi açılsın.

Hem hidâyet bülbüli anda öte
Hem saadet servi cânında bite

Bahçesinde hidayet bülbülü ötsün; canında mut-
luluk servisi yeşersin.

Mustafâ'nın cânibinden bî-gümân
İrişe bûy-ı şefâ'at her zamân

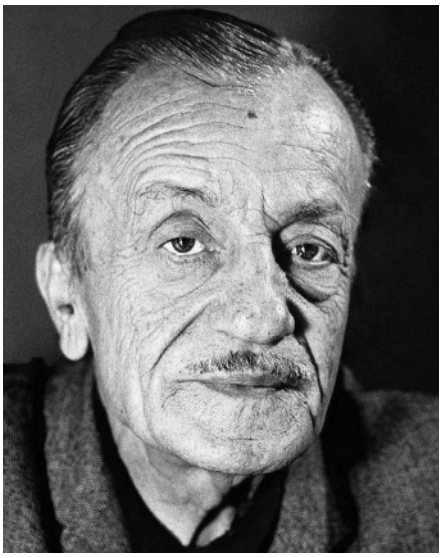
Hz. Muhammed tarafından ona daima bağış-
lanma kokusu erişsin.

Kim ki dinlerse bu sözi aşk ile
Lâcerem Tanrı ana rahmet kıla

Kim ki bu sözü aşkla dinlerse şüphesiz (ki) Tanrı
ona rahmet kılar.

Mustafâ'nun Mevlidi'dür bu kelâm
Sanmanuz bunı kelâm-ı her avâm

Bu kelam Hz. Muhammed'in do-

ğumudur. Bunu
sıradan bir söz zannetmeyin.
[…]
Mevlid'ine her k'anun 'izzet kıla
Mustafâ'dan ol dahi 'izzet bula
Her kim onun doğumunu anlatan bu kitaba
hürmet ederse Peygamber'den hürmet görsün." (Ceylan, 2021, 660-661)

Süleyman Çelebi, *Mevlid*'inin bir beytinde,"İşbu kân-ı şehd ki şîrindür dadı / Bil *Vesîlet-ün-Necât* oldı adı" (Süleyman Çelebi, 1990, 84) beytinde eserinin adının *Vesîletü'n-Necât* olduğunu belirtir. Kurtuluş vesilesi demek olan *Vesîletü'n-Necât*'ta, her bölümünün sonunda da, kurtuluşun, cemiyet hâlinde ateşten kurtuluşun, nasıl mümkün olacağının; aşkla, dertle es-salât, salavat getirmekle mümkün olacağının tekrarlandığı bir beyit vardır:

"Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk ile derd ile eydün es-salât" (Süleyman Çelebi, 1990, 8)

Her bölümün sonunda tekrarlanan bu beytin birinci mısraındaki "necat" kelimesi esere neden Vesîletü'n-Necât'ta adının verildiğinin de bir göstergesi gibidir. Elbette ateşten kurtuluş vesilesinin, yani ikinci beyitteki aşk ile dert ile söylenmesi gereken "es-salât"in de, bu göstergeye dâhil edilmesi gerektiği açıktır. Necip Fazıl Kısakürek'in mevlit türü içinde sayılabilecek eserine verdiği Esselâm'dan hareketle söylemek gerekirse, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin, Vesîletü'n-Necât'ın bir adı daha olsaydı, o da *Essalât* olurdu denilebilir. Çünkü Ahzâb suresinin 36. ayetten, "Muhakkak ki Allah ve O'nun melekleri peygambere salât getiriler. Ey iman edenler, siz de ona salât getirin ve selâm edin." şeklindeki ayet mealinden anlaşılacağı üzere, bu iki kelime, salât ve selâm kelimeleri, mevlit türünde yazılan eserlere ad verirken ilk akla gelen kelimelerdir

Sonuç olarak ilgili ayetin ışığında mevlit salâttır, mevlit selâmdır, mevlit salât ve selâmdır, mevlit es-salât ve *esselâm*dır denilebilir ve Necip Fazıl Kısakürek'in Mevlid'inin adı olan *Esselâm* şiiri bütünüyle okunabilir:

"Göklerde son ilâm;
Allah bir; bir,İslâm…
Lâmelif, Eliflâm;
Amanın ya Mevlâm!
Esselâm, Esselâm!…
Ben Mecnun, O Leylam.
Hasreti Kerbelâm,
Ateşi incilâm,
Bâkisi hep melâm…
Esselâm, Esselâm!…
Düşünce iptilâm,
Kelime heyûlam.
Lisansız vaveylâm;
Ne bir harf, ne kelâm,
Esselâm, Esselâm!…" (Kısakürek, 2015, 138-139)

Her bölümün sonunda tekrarlanan bu beytin birinci mısraındaki "necat" kelimesi esere neden Vesîletü'n-Necât'ta adının verildiğinin de bir göstergesi gibidir. Elbette ateşten kurtuluş vesilesinin, yani ikinci beyitteki aşk ile dert ile söylenmesi gereken "es-salât"in de, bu göstergeye dâhil edilmesi gerektiği açıktır.

Kaynakça

- Ceylan, Ö. (2021). Osmanlı Çağlarında Tasavvuf Edebiyatı-Mevlid". Bize Yön Veren Metinler III, Derleyen: Alev Alatlı, Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.
- Karakoç, S. (1999). Sütun: Günlük Yazılar II. 5. Baskı. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1973). Esselâm. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1977). Yolumuz Halimiz Çaremiz. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2015). Esselâm. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Süleyman Çelebi (1990). Mevlid. haz. Faruk K. Timurtaş, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (1993). Hak Dîni Kur'an Dili. İstanbul: Bedir Yayınevi.

Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde Merhaba'ya Merhaba!

İbrahim EMİROĞLU

Prof. Dr., DEÜ İlahiyat Fak.
Öğretim Üyesi

Bilindiği gibi, Süleyman Çelebi' (ö.825/1422) derin bir Peygamber sevgisiyle 812/1410 yılında yazdığı eserine **Vesîletü'n-Necât** (Kurtuluş Yolu; Kurtuluş Sebebi) adını vermesine rağmen halk arasında söz konusu bu eser, **Mevlid** ismi ile meşhur olmuştur.

Eser, yazıldığı dönemden itibaren Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde özellikle Hz. Peygamber'in doğum günlerinde okunmuş, bestelenmiş, çeşitli dillere çevrilmiş ve nazîreleri yazılmıştır. Ayrıca başta Balkanlar olmak üzere çeşitli İslâm ülkelerinde bir ibadet anlayışı içinde mübarek gün ve geceler yanında doğum, ölüm, sünnet, evlenme ve askere gönderme gibi pek çok vesile ile okutulmaktadır.

Anlaşılır ve açık bir dil kullanan Süleyman Çelebi, eserini eski Anadolu Türkçesi ile yazmıştır. Arapça ve Farsça tamlamalara çok az yer veren, sıcak ve sade dil ile içinden geldiği şekilde söyleyen şair, samimiyetini yansıttığı bir eser ortaya koymuştur. **Vesîletü'n-Necât** okunduğu zaman kolaylıkla söylenebilir gibi bir düşünceye yol açan ancak hiç de kolay olmayan bir "sehl-i mümteni" örneğidir.[1]

Baştan sona Hz. Peygamber'in hayatının anlatıldığı bir eser olan Mevlid, 9 bölümden oluşur:

1. Tevhid-münacat ve kitabın yazılış sebebi,
2. Âlemin yaratılmasının sebebi,
3. Muhammed nurunun yaratılması ve Âdem'den başlayarak Peygamber'in alnında karar kılması,
4. Veladet…. (Merhaba),
5. Peygamberin mucizeleri,
6. Miraç,
7. Peygamber'in vasıfları ve Peygamber'in tebliğ vazifesini yerine getirmesi,
8. Peygamber'in vefatı,
9. Kitabın sonu.

Velâdet Bahri ve Merhaba

Mevlide ilâve edilen beyit ve fasıllar içerisinde onunla kaynaşmış ve halkın benimsemiş olduğu parçalar da vardır. Velâdet bölümündeki "Merhabâ" faslının böyle bir parça olduğu söylenir. Mevlidi yayına hazırlayan Timurtaş Hoca'nın belirttiğine göre "Son zamanlarda yapılan araştırmalar Süleyman Çelebi'nin "Merhabâ" faslına, ondan 61 yıl sonra Ahmed adında bir zat tarafından ilave edilse de bu ilave Süleyman Çelebi'nin Merhaba mısraları içinde kaynaşıp gitmiştir. Bu durum, Timurtaş'ın da dediği gibi, Merhabâ faslını çok seven ve bunun başka bir şaire ait olmasına gönlü razı olmayan halkımızın temayülüne de uygun düşecektir.[2]

Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde Merhaba'ya Merhaba!

"Velâdet" bölümünün ikinci faslında Resulullah (s.a.v)'ın doğumu, yine mesnevi şeklindeki bir fasılla "Merhabâ" seslenişlerinin tekrarıyla anlatılmaktadır.[3] Biz bu yazımızda, Hz. Muhammed aleyhisselâma çağrı niteliğindeki Merhabalara "merhaba" deyip, o beyitleri[4] kısaca yorumlamaya çalışacağız.

***

Yaradılmış cümle oldu şâdüman

Gam gidüb âlem yeniden buldu can

Yaratılan varlıkların hepsi O kutlu Nebi Muhammed Mustafa (s.a.v)'nın dünyayı teşriflerinden dolayı sevince boğuldular, neşeli ve mutlu oldular.

Onların bu neşe ve mutlulukları cihandaki gam, keder ve üzüntüyü giderip âlemin yeniden yeşermesine, yeniden canlanmasına sebep oldu. (Zira Varlığın yaratılmasına sebep olan "Eflâk" kudsi hadisinin muhatabı doğmuştu!)

***

Cümle zerrât-ı cihan idüb nidâ

Çağrışuben dediler kim merhaba

Kâinatın övünç kaynağı kutlu Nebi (s.a.v)'nin doğumu karşısında cihanın bütün zerreleri dile gelerek "Merhaba, hoşgeldin" diye seslendiler.

***

Merhaba ey âl-i sultan merhaba

Merhaba ey kân-ı irfan merhaba

"Merhaba, hoşgeldin" ey büyük sultan hoşgeldin,

"Merhaba, hoşgeldin" ey ilim ve irfanın kaynağı hoşgeldin![5]

(Zira sen Peygamberlerin başı ve sonu olan Nebiler ve Resuller sultanısın; onlara imamlık yaptığın gibi ilim, irfan ve hikmet ehline de kaynaklık yaptın. Haliyle fert de toplum da sana medyûn-u şükrandır, minnettardır.)

***

Merhaba ey sırr-ı fürkan merhaba

Merhaba ey derde derman merhaba

"Merhaba, hoşgeldin", ey (Hak ile bâtıl, doğru ile yanlış, iyi ile kötü arasındaki farkı gösteren) Kur'ân'ın sırrı

"Merhaba, hoşgeldin", ey dertlerin ilâcı, hoşgeldin.

(Maddî ve manevi açılardan perişan ve hasta olanlara şifa kaynağı, tedavi eli ve ümit ışığı olarak doğdun)

***

Merhaba ey mâh ü hurşid-i Hüdâ

Merhaba ey Hakk'dan olmayan cüdâ

"Merhaba, hoşgeldin", ey hidayet ve doğruluk yolunun Ay'ı, güneşi,

"Merhaba, hoşgeldin", ey daima Hakk'a bağlı olan, Hakk'la beraber olup, ondan asla ayrılmayan.

(Zira iki cihan nuru Muhammed Aleyhisselam, doğumundan itibaren ilahi terbiye tezgâhından geçmiş, korunma altına alınmış, Peygamber öncesi bile "güvenilir (emin)" kişi olarak tanınmış, Hak ve Hakikatten ayrılmamıştır.)

***

Merhaba ey âsi ümmet melcei

Merhaba ey çaresizler eşfe'i

"Merhaba, hoşgeldin", ey âsi ümmetin sığınağı.

"Merhaba, hoşgeldin", ey çaresizlere şefaat eden kişi.

(Ehl-i sünnet inancımıza göre, ahirette hesap günü, Hz. Muhammed Aleyhisselam'a Rabbimiz, ümmetinden günahkâr olanlara şefaat izni verecektir. Fakat bunun boyutu ve niteliğini ancak Allah bilir. Ancak verilecek olan bu şefaat hakkı mü'min erkek ve kadınları ("nasıl

Anlaşılır ve açık bir dil kullanan Süleyman Çelebi, eserini eski Anadolu Türkçesi ile yazmıştır. Arapça ve Farsça tamlamalara çok az yer veren, sıcak ve sade dil ile içinden geldiği şekilde söyleyen şair, samimiyetini yansıttığı bir eser ortaya koymuştur.

olsa Peygamberim elimden tutar" anlayışıyla) ahlâkî gevşekliğe sevk etmemeli; ferdi sorumlulukları ihmal etmeye yol açmamalıdır.)

***

Merhaba ey cân-ı bâkî merhaba

Merhaba uşşâka sâki merhaba

"Merhaba, hoşgeldin", ey daima kalplerde yaşayacak olan, (daima güçlü ve kudretli olacak olan) hoşgeldin.

"Merhaba, hoşgeldin", âşıklara su dağıtan, onların susuzluğunu gideren, hoşgeldin.

***

Merhaba ey kurret-ü ayn-i Halil

Merhaba ey hâs-ı mahbûb-u Celil

"Merhaba, hoşgeldin", ey Halil İbrahim aleyhisselâmın göz aydınlığı, onun gözünün nuru.

"Merhaba, hoşgeldin", ey Celil olan Allah'ın has, özel (ve güzel) sevgilisi.

(Özellikle tasavvufta "eflâk" (yani "sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" kutsi hadisi özel ağırlığıyla işlenir. İslâm inancımızda Rabbimizin Hz. Muhammed Aleyhisselam'ı övüp de yarattığı ve "âlemlere rahmet" olarak ve son peygamber (hâtemü'l-enbiyâ) olarak gönderdiği kesin kabullerimizdendir.)

***

Merhaba ey rahmeten lil-âlemîn

Merhaba sensin şefi'al müznibin

"Merhaba, hoşgeldin", ey âlemlere rahmet olan,

"Merhaba, hoşgeldin", ey günah işleyenlerin de şefaatçisi olan.

***

Merhaba ey Pâdişah-i dü-cihan

Senin için oldu kevn ile mekân

"Merhaba, hoşgeldin", ey iki cihan (yani dünya ve ahiret) padişahı,

Mekânlar ve bütün var edilenler senin için yaratıldı.

Burada, yukarıda değindiğimiz "eflâk" (yani "sen olmasaydın, olmasaydın felekleri yaratmazdım) kutsi hadisine telmihte bulunulmaktadır. Yunus Emre'nin bir ilahisi de bu anlama göndermede bulunmaktadır:

Hak yarattı âlemi,
Aşkına Muhammed'in
Ay ve günü yarattı
Şevkine Muhammed'in

Ol dedi oldu âlem
Yazıldı levh-ü kalem
Okundu hatm-i kelâm
Şanına Muhammed'in
Şanına Muhammedin.

***

Ey cemali gün, yüzü bedr-i münîr

Ey kamu düşmüşlere sen destgir

Ey yüz güzelliğinde gündüz gibi parlak, yüzü nurlu ay gibi ışık olan,

Ey bütün düşmüşlerin elinden tutan, onlara yardım eden.

***

Dest-girisin kamu üftâdenin

Hem penâhı bende vü azadenin

Sen bütün düşmüşlerin, muhtaçların elinden tutansın.

Hem kölelerin hem de azatlıların da sığınağısın.

***

Ey gönüller derdinin dermânı sen

Ey yaradılmışların sultânı sen

Gönüllerin dertlerinin dermanı olan sensin, yaratılmışların hepsinin sultanı olan da sensin.

***

Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ

Nur-i çeşm-i evliyâ vü asfiyâ

Bütün nebilerin sultanı, en üstünü sensin. (Miraçta bütün en-

biyanın önüne geçip onlara namaz kıldıran da sensin)

Saf gönüllü, takva ve kemalât sahiplerinin, Peygamber vârislerinin ve velîlerin hepsinin gözünün nurusun sen.

***

Ey risâlet tahtının sen hâtimi
Ey nübüvvet mührünün sen hâtemi

Sen, peygamberlik, resullük tahtının son sahibisin.

Sen, nübüvvet mührünün de son sahibisin.

***

Çünki nurun rûşen etdi âlemi
Gül cemâlin gülşen etdi âlemi

Zira senin nûrun tüm âlemi aydınlattı,

Gül yüzünün güzelliği de tüm âlemi gül bahçesine çevirdi.

(Hz. Muhammed (s.a.v)'i delâil (peygamberliğine delâlet eden hususlar), hasâîs (diğer peygamberlerden ayrı, ona has olan özellikleri), fezâil (artı özellikleri, ahlâki seciyesi) ve şemail (yüz-göz-vücud, hareket güzelliği ve özelliği) açılardan ayrı ayrı incelemeler onun farklı, artı özellik ve güzelliklerini bilimsel olarak ortaya koymaktadır.)

***

Oldu zâil zulmet-i cehl-ü dalâl
Buldu bağ-ı marifet ayn-i kemâl

Cehâletin, dalâletin, sapkınlığın, vahşetin karanlığı seninle yok oldu.

İlim-hikmet-irfan bağları; bilgi, düşünce ve ahlâkî olgunluklar (kemâlât) pınarı kendilerini seninle buldu.

***

Yâ habiballah bize imdâd kıl
Son nefes dîdârın ile şâd kıl

Ey Allâh'ın sevgilisi, bize imdâd eyle,

Son nefesimizi senin yüzünü görerek verme mutluluğunu bize bağışla.

Ger dilersiz bulasız od-dan necât
Aşk ile derd ile edin es-salât

Eğer cehennem ateşinden kurtulmak isterseniz;

Aşk ile, büyük bir iştiyakla Resulullâh (s.a.v)'a salâvat getiriniz.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim ve Hazreti Muhammed Aleyhisselam'ın hayat tarzı ve sünneti, İslam'da iki temel değer, iki ana kaynaktır. Hazreti Peygamberimizin söz ve fiillerini, güzel ahlâkını anlatmak için dil, sanat ve şiirden de yararlanılmıştır. Duygusal yönümüzü etkileme açısından şiirler, ilahiler ve özellikle mevlit, kültürümüzde önemli yer tutmaktadır. Bunlar içerisinde Mevlid'in hem şiirsel yönü, hem içeriği, hem de müzikal terennüm ile söylenişi ile gönüllerde tatlı bir iz bıraktığı, ayrı bir yer edindiği görülmektedir.

İşte bu Mevlitler içerisinde Süleyman Çelebi'nin **Vesîlet'n-Necât** (Mevlid)'ında, fikir, bilgi ve duygular çok sanatkârane, samimi bir üslupla anlatıldığından dolayı yüzyıllar boyunca meclislerde, mescitlerde, programlarda huşuyla, coşkuyla okunmuş, beğenilip sevilmiştir. Diğer bahirlerinde olduğu gibi özellikle Velâdet bölümü, bu bölümde de incelediğimiz "Merhaba" kısmı güzel, akıcı, sade üslûbu, zengin içeriğiyle; heyecan verici, samimi duygu ve düşünceleri dile getirişi ile dikkatimizi çekmiştir.

"Merhaba ya merhaba" dediğimizde Hazreti Peygamberimiz (s.a.v)'i karşımıza görüyormuşçasına onunla samimi bir muhabbet içerisinde duygusal iletişime geçmiş gibi olur, bu mısraları ve nidayı ibadet vecdi içerisinde dinleriz.

Süleyman Çelebi'nin Mevlidinde Merhaba'ya Merhaba! "Velâdet" bölümünün ikinci faslında Resulullah (s.a.v)'ın doğumu, yine mesnevi şeklindeki bir fasılla "Merhabâ" seslenişlerinin tekrarıyla anlatılmaktadır.

[1] Pekolcay, A. Necla, "Mevlid", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara', 2004, C. 29. s. 485
[2] Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîlet'n-Necât), Hazırlayan: Faruk K. Timurtaş, Türk Klasikleri: 30; MEB Yayınları, Ankara, 1990, ss. IX-X (Önsöz'den)
[3] Süleyman Çelebi, Mevlid, ss. 99-101, Beyt: 88-106.
[4] Süleyman Çelebi, Mevlid, b. 88-106, ss. 99-101.
[5] https://groups.google.com/g/allahkatindadinislamdir/c/QNIXJu7Y6TI?pli=1 (18.08.2022)

Süleyman Çelebi ve Hadis Anlayışı

Halil ŞİRİN
Vaiz-Antalya İl Müftülüğü

Yüce Rabbimizin imtihan sırrı gereği gönderdiği peygamberlere inanmayıp, Allah'ın (c.c) helak ettiği kavimler olduğu gibi gönderilen peygamberlere inanan ve onlara sıkı bir gönül bağıyla bağlananlar da hep var olmuştur. Müslüman toplumun her ferdi peygamberlerine bağlılığını çeşitli vesilelerle göstermişlerdir.

Sahabenin Hz. Peygamber'e (s.a.v) olan sevgisine baktığımızda; Taif dönüşü Hz. Peygamber'i (s.a.v) taşlayan müşriklerin karşısında Zeyd b. Harise'nin (r.a) kendini siper etmesi, vefatından sonra Bilal Habeşî'nin (r.a) bir müddet ezan okuyamaması ve yine Hz. Ömer'in (r.a) Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatını kabullenemeyişi ve daha birçok örnek sahabenin Hz. Peygamber'e (s.a.v) olan sevgisinin bir sonucudur.

Müslümanlar, gerek onu (s.a.v) şiirlerine veya eserlerine konu edinip doğumundan, hilyesinden, şemâilinden, mi'racından, hicretinden, mu'cizelerinden, örnek ahlakından, siyerden ve hadislerinden bahseden eserler telif ederek sevgilerini ortaya koymuş, gerek onun (s.a.v) Ravza'sını ziyaret ederek bağlılıklarını göstermişlerdir. Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra nesiller boyu bütün İslam âleminde bu sevgi hiçbir zaman azalmamış, aksine giderek artmıştır.

Türklerin Müslüman oluşundan günümüze kadar İslam'a yaptıkları hizmetler şüphesiz Allah (c.c) ve peygamber sevgisindendir. Çocuklarımıza koyduğumuz Hz. Peygamber'in (s.a.v) ya da Ehl-i Beyt'in isimlerinden, mevlid kandili programlarına kadar yapılan her faaliyet Hz. Peygamber'e (s.a.v) olan sevgiden kaynaklanmaktadır.

Süleyman Çelebi ve Eseri

Günümüze kadar Hz. Peygamber (s.a.v) hakkında onu öven birçok nesir ve şiir türü eser kaleme alınmıştır. Sahabe devrinde Hassan b. Sabit, Abdullah b. Ravâha ve Ka'b b. Mâlik gibi Hz. Peygamber'i (s.a.v) öven şair sahabilerin olması ve günümüze kadar muhtelif dillerde sayıları yüzleri aşan şiir tarzı eserlerin kaleme alınması Hz. Peygamber'e (s.a.v) olan aşkın bir göstergesidir. Bu eserlerden biri de Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necat adlı eseridir. Halk arasında "mevlid" diye bilinen bu eser, Süleyman Çelebi tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v) övgüler içeren bir şiir tarzında yazılmıştır. Yüzyıllarca Türk milleti tarafından itibar gören ve okutulan mevlid, hâlâ cami imamları tarafından cenaze, evlenme ve sünnet merasimleri gibi programlarda okunmaktadır.

Hayatı hakkında geniş bilgi bulunmayan Süleyman Çelebi tahminen 752/1351 yılında Bursa'da doğdu. Babası, Orhan Gazi zamanında İznik medreselerinde müderrislik yapan Şeyh Mahmud'un oğlu ve I. Murad dönemi vezirlerinden Ahmed Paşa olduğu ifade edilmektedir. Süleyman Çelebi'nin tahsil hayatı hak-

kında da yeterli bilgiye sahip değiliz. Ancak onun Sultan Bâyezid'in Dîvân-ı Hümâyûn imamlığına, daha sonra da Emîr Buhârî'nin tavsiyesiyle Ulu Camii'nin imamlığına getirilmiş olması iyi bir eğitim aldığını ve İslamî ilimlerde dirayet sahibi bir zât olduğunu göstermektedir. Ayrıca "Çelebi" diye anılması ise âlim ve gönül erbâbı bir kişi olduğunun bir başka ifadesidir.

Anlatılanlara göre bir vâiz cami kürsüsünde yaptığı vaazda "Biz onun peygamberlerinden hiçbirini ötekinden ayırmayız" (Bakara, 286) mealindeki ayeti tefsir ederken peygamberler arasında fark olmadığını, bütün peygamberlerin her konuda eşit olduğunu, bir peygamberin diğer peygamberlerden faziletli olamayacağını söylemiş ve camide bulunan bir Arap buna itiraz etmiştir. Süleyman Çelebi de "Bazı peygamberleri bazılarına faziletli kıldık" (Bakara, 253) mealindeki ayeti de düşünerek bu fikrin yanlış olduğunu, inanma noktasında bu ayetin değerlendirilmesi gerektiğini söylemiş ve eserini kaleme almıştır.

Mevlid'in Kaynakları

Mevlid'in kaynakları konusunu işleyen bir çalışma olarak ilk defa Veled Çelebi tarafından Erzurumlu Darîr'in mensur-manzum kaleme aldığı Siyer-i Nebî'si ile Âşık Paşa'nın Garîb-nâme'sinin tesirleri ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. Âşık Paşa-Süleyman Çelebi etkileşimi hususunda, Köprülünün, Âşık Paşa'nın şairliği ile ilgili menfi görüşleri dayanak kabul edilmiştir. Kemal Yavuz, Mevlid'deki Garîb-nâme tesirini Mevlid'de Garîb-nâme'den aynen alınmış mısraları göstererek ortaya koymuştur.

Mevlid'in hadis kaynaklarına da yer verilecek olursa, Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) Süyûtî'den (ö. 911/1505) 86 sene önce vefat etmiş olması onun Süyûtî'nin eserlerinden faydalanmış olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Muhtemelen bu kaynaklar Süleyman Çelebi'den çok önce yaşamış olan Vâkıdî'nin, (ö. 207/823) İbn Hişâm'ın, (ö. 218/833) İbn Sa'd'ın, (ö. 230/845) ve Beyhakî'nin, (ö. 458/1066) eserleridir. İbn Sa'd'ın et-Tabakâtü'l-Kübrâ adlı eseri, İbn Hişâm'ın es-Sîretü'n-Nebeviyye'si, Beyhakî'nin Delâili'n-Nübüvve adlı eseri Mevlid'in hadis kaynakları konusunda önemli eserlerdendir.

Mevlid ve Hadis

Vesiletü'n-necat'ın manzum siyer-i nebî kabul edilebilecek bir eser olduğu dikkate alınırsa içeriği ve kaynakları hakkında belli bir kanaat kendiliğinden oluşur. Bu gözle bakıldığında, eserin önemli ölçüde hadis metinlerine dayandığını görmek mümkündür.

Eserler yazılış amacına uygun etkiyi meydana getirmişlerse, eserlerin müellifini hiç düşünmeden ve amacı olmayan bir açıdan değerlendirip tenkit etmek müellife de esere de haksızlık olur. Ancak hadis söz konusu ise hangi kaynakta yer alırsa alsın mutlaka Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olması gerekir. İyi niyetle de olsa hadis uydurmak caiz olmadığı gibi uydurma olduğu bilinen hadisi nakletmek de yanlıştır.

Toplumumuzda hadisle ilgili yanlış bir tavır, yıllardır, ısrarla sürdürülmektedir. O da dinî veya edebî bütün eserlerde okunulan her hadisin, müellifin kendi alanındaki şöhretine bakarak, sahîh kabul etme ya da reddetme anlayışıdır. Dolayısıyla Vesiletü'n-necat'ın hadislerinin analizi, eserin kendisine yönelik bir tenkit değil sadece hadislerinin sıhhati açısından durumunu tespitten ibaret bir yaklaşım olarak algılanmalıdır.

Süleyman Çelebi ve Hadis Anlayışı

Süleyman Çelebi, tasavvufî kültürle iç içe yaşamış bir zâttır. Tasavvuf ehli, hadiste sened bilgilerinden çok kastedilen mânâ üzerinde yoğunlaşmışlardır. Üzerinde bunun etkilerinin ve fikirlerinde yansımalarının görülmesi tabii karşılanmalıdır. Dolayısıyla Süleyman Çelebi, klasik manada anlaşıldığı üzere bir muhaddis değildir. O yüzden eserinden dayanak olarak çıkarılan hadisler arasında sahih rivayetlerle birlikte zayıf hatta hadis uleması tarafından mevzu olduğu iddia edilen hadislerin de bulunması yadırganmamalıdır. Çünkü Süleyman Çelebi, maksadı hadis rivayet etmek olan bir hadisçi değil, insanlara rehberlik eden bir mutasavvıftır. Kaldı ki Vesiletü'n-necat sadece bir mevlid kitabı değil, aynı zamanda bir ahlak kitabıdır. Onun muhtevası, Hz. Peygamber'in (s.a.v) güzel yaşamı olduğuna göre mevlidin insanlara güzel ahlakı öğretmek gibi bir amacının da olduğu söylenebilir.

Mevlid'den Çıkarılan Bazı Hadislere Örnekler

Süleyman Çelebi eserindeki birçok beyit hadislere dayandırır. Tevhid bahrindeki "Allah adın zikr idelim evvelâ /Vacib oldur cümle işte her kula/ Allah adın her kim ol evvel ana /Her işi âsân ider Allah ana /Allah adı olsa her işin önü /Hergiz ebter olmaya anın sonu" şeklindeki beyitleri كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه ببسم الله فهو أبتر "Allah'ın (cc) ismiyle başlamayan her önemli iş güdüktür" (Ebû Dâvûd, Edeb, 21) şeklindeki rivayetten çıkarmış olmalıdır.

Allah'ın ezeli oluşu hakkındaki "Cümle âlem yok iken ol var idi /Yaradılmışdan ğani cebbar idi /Var iken ol yok idi insü melek /Arşü ferşü ay gün hem nuh felek" şeklindeki beyitler de كَانَ اللهُ تَعالى، وَلَمْ يَكُنْ شَيٌّ قَبْلَهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلى المَاءِ، ثُمَّ خَلَقَ السَّمَواتِ وَالارْضَ، وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيٍ *"Allah vardır, O'ndan önce başka bir şey yoktur. O'nun Arşı suyun üzerinde bulunuyordu. Sonra gökleri ve yeri yarattı. Sonra Zikr'e (ebede kadar cereyan edecek) her şeyi yazdı."* (Buhârî, Bed'ül-Halk, 1) şeklindeki rivayetten çıkarılmış olmalıdır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaratılışı ile ilgili "Pes Muhammed'dir bu varlığa sebep /Sıdk ile anın rızasın kıl talep" şeklindeki beyitler de halk arasında meşhur olan لو لا ك لما خلقت الافلاك *"Sen olmasaydın kâinâtı yaratmazdım."* (Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II,

164) rivayetini akıllara getirmektedir.

Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğumu esnasında gerçekleştiği iddia edilen olayları konu alan veladet bahrinde "Hem Muhammed gelmesi oldu yakin /Çok alametler belirdi gelmeden" şeklindeki beyitleri لما كانت الليلة التي ولد فيها رسول الله ارجس ايوان كسرى وسقطت منه اربع عشرة شرفة وخمدت نار فارس ولم تخمد قبل ذالك بألف عام وغاضت بحيرة ساوة ورأى الموبذان إبلا صعابا تقود خيلا عرابا قد قطعت دجلة وانتشرت في بلادها *"Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğduğu gece kisra sarayının on dört sütunu devrilmiş, farsların bin yıldır yanan ateşi sönmüş, Save gölü kurumuş, Mûbezân, (İran Başkadısı) yüzlerce devenin önlerinde Arap atlarıyla Dicle'yi geçip ülkelerine girdiğini görmüştü."* (Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve, I, 126-127) şeklindeki rivayetten çıkarmış olmalıdır.

Yine Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğduğu gece annesi Âmine'nin bir nur gördüğü rivayet edilir. Süleyman Çelebi "Dedi gördüm ol Habibin anesi /Bir aceb nur kim güneş pervanesi / Berk urup çıktı evimden nagehan / Göklere dek nur ile doldu cihan" şeklindeki beyitlerinde bunu dile getirir. Beyitlerinde zikrettiği, Rasûlullah'ın (s.a.v) annesi Âmine'nin sözü olduğu ifade edilen لما ولدته خرج منى نور أضاء له قصور الشام *"O'nu (s.a.v) doğurduğumda benden Şam saraylarını aydınlatan bir nur çıktı."* (İbn Sa'd, Tabakât, I, 102) şeklindeki rivayeti hatırlatmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğumu esnasında gerçekleştiği ifade edilen bir başka rivayette de Rasûlullah'ın (s.a.v) annesi Âmine'nin üç melek gördüğü ifade edilir. Süleyman Çelebi "Gökler açıldı ve feth oldu zulem / Üç melek gördüm elinde üç alem / Biri meşrık biri mağribde ânın /Biri damında dikildi Kâbe'nin" şeklinde zikrettiği beyitlerini yine Rasûlullah'ın (s.a.v) annesi Âmine'nin sözü olduğu ifade edilen ورأيت ثلاثة أعلام مضروبات عَلَماً فى المشرق وعَلَماً فى المغرب وعَلَماً على ظهر الكعبة *"Rasûlullah'ın doğumunda üç alem (işaret, iz, alamet) gördüm. Biri doğuda, biri batıda ve birisi de Kâbe'nin üzerindeydi."* (Suyûtî, Hasâis, I, 82) şeklindeki rivayetten çıkarmış olmalıdır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğduğu gece ile ilgili bir başka rivayet de annesi Âmine'nin susadığı ve kendisinin susuzluğunun giderildiğidir. Süleyman Çelebi bunu "Susadım gayet hararetten kati /Sundular bir cam dolusu şerbeti /İçtim anı oldu cismim nura gark /Edemezdim kendimi nurdan fark" şeklindeki beyitlerinde zikretmiş ve bunu da yine Rasûlullah'ın (s.a.v) annesi Âmine'nin sözü olduğu ifade edilen كنت عطشى فإذا أنا بشربة بيضاء لبناً فتناولتها فشربتها فأضاء منى نور عال *"Susamıştım. Bir de baktım beyaz bir içecek, süt! Aldım, içtim ve benden yüksek bir nur çıktı."* (Suyûtî, Hasâis, I, 82) şeklindeki rivayetten almış olmalıdır.

Bir başka rivayette de Hz. Peygamber'in (s.a.v) doğduğu gece, Rasûlullah'ın (s.a.v) annesi Âmine'nin فرأيت كأن جناح طير أبيض قد مسح على فؤادى *"Kalbimi sıvazlayan beyaz kuş kanadı gibi bir şey gördüm."* (Ebû Nuaym, Delâilü'n-Nübüvve, II, 611) dediği rivayet edilir. Süleyman Çelebi bunu "Geldi bir akkuş kanadıyla revan /Arkamı sığadı kuvvetle heman" şeklinde beyitlerinde zikretmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) miracı ile ilgili rivayetleri de Süleyman Çelebi beyitlerinde zikretmiştir. Mesela "Aldı Cebrail burakı ol zaman /Ta Cenâb-ı Ahmed'e geldi revan /Tarfetü'l-Ayn içre Sultan-ı Ümem /Geldi Kudse erdi ve bastı kadem" şeklindeki beyitlerini أتيت بالبراق وهو دابة أبيض طويل فوق الحمار ودون البغل فركبت حتى أتيت ببيت المقدس *"Bana Burak getirildi. O eşekten büyük, katırdan küçük beyaz bir hayvandı. Ona bindim ve Beytü'l-Makdis'e getirildim."* (Suyûtî, Hasâis, I, 250) şeklindeki rivayetten çıkarmış olmalıdır.

Miraçta Rasûlullah'ın diğer peygamberlerle görüştüğünü ifade eden Süleyman Çelebi "Erdiler evvel göke bi'l- İhtiram /Kapı açıldı ve girdi ol hümam /Hep gök ehli cümle karşı geldiler /Mustafa'ya izzet ikram kıldılar" şeklindeki beyitlerini ثم عرج بنا إلى السماء الدنيا فاستفتح جبرئيل فقيل من أنت؟ قال جبرئيل، قيل من معك؟ قال محمد، وقد بعث إليه؟ قد بعث إليه، ففتح لنا فإذا أنا بآدم فرحب بى فدعا لى بخير *"Sonra (Cebrail ile birlikte) dünya semasına çıkınca (Cebrail'e hitaben) 'Sen kimsin?' denildi. 'Cebrail' dedi. 'Yanında kim var?' denildi. Cebrail: 'Muhammed' dedi. 'Muhammed'e peygamberlik gönderildi mi?' denildi. Cebrail: 'Gönderildi' dedi. Kapı bize açıldı ve bir de baktım ki Âdem! Bana 'merhaba' dedi ve benim için hayır duada bulundu."* (İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, VII, 333) şeklindeki rivayetten çıkarmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Cebrail ile yaptığı bu yolculukta Sidretü'l-Müntehâ'ya geldiklerinde Cebrail'in Sidre'yi geçmesine izin verilmediği ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) yoluna artık kendisinin devam edeceği rivayet edilmiştir. Süleyman Çelebi "Her birinden türlü hikmet gördü ol /Tâ ki vardı Sidre'ye erişti yol /Bilmezem bu yolları ben nideyim /Kim garibim bunda kanda gideyim /Ger geçem bir zerre denlû ilerû /Yanarım baştan ayağa ey ulu" şeklindeki beyitlerini يا محمد هذه الشجرة التي ذكرها الله تعالى فيما أنزل فقال (عند سدرة المنتهى) لأنها كان ينتهي إليها كل ملك مقرب ونبي مرسل لم يجاوزها عبد من عباد الله قط غيرك *"Ey Muhammed! Bu, Allah'ın sana indirdiği kitapta 'Sidretü'l-Müntehâ' diye zikrettiği ağaçtır. Ona yaklaşan her melek ve gönderilmiş her peygamber için o, son duraktır. Senin dışında hiçbir kula ileriye geçmesi için izin verilmemiştir."* (İbn Arrâk, Tenzîhü'ş-Şerîa, I, 182,183; Suyûtî, el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdîsi'l-Mevdûa, I, 72) şeklindeki rivayetten çıkarmaktadır.

Miraçta elli vakit namazın beş vakte düşürüldüğü ile ilgili rivayetlere de değinen Süleyman Çelebi "Sıdk ile beş vakit olundukça eda /Elli vaktin ecrini eyler Hak atâ" şeklindeki be-

yitlerini ثم فرضت علي الصلوات خمسين صلاة كل يوم فرجعت فمررت على موسى فقال بم أمرت ؟ قال أمرت بخمسين صلاة كل يوم قال أمتك لا تستطيع خمسين صلاة كل يوم وإني والله قد جربت الناس قبلك وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة فارجع إلى ربك فاسأله التخفيف لأمتك فرجعت فوضع عني عشرا فرجعت إلى موسى فقال مثله فرجعت فوضع عني عشرا فرجعت إلى موسى فقال مثله فرجعت فوضع عني عشرا فرجعت إلى موسى فقال مثله فرجعت فأمرت بعشر صلوات كل يوم فرجعت فقال مثله فرجعت فأمرت بخمس صلوات كل يوم فرجعت إلى موسى فقال بما أمرت ؟ قلت أمرت بخمس صلوات كل يوم قال إن أمتك لا تستطيع خمس صلوات كل يوم وإني قد جربت الناس قبلك وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة فارجع إلى ربك فاسأله التخفيف لأمتك قال سألت ربي حتى استحييت *"Sonra namaz günde elli vakit olmak üzere farz kılındı. Hz. Musa'ya (a.s) gelinceye kadar indim. 'Rabbin ümmetine neyi farz kıldı?' diye sordu. 'Günde elli vakit namaz' dedim. 'Vallahi ben tecrübe ettim. İsrâiloğullarıyla çok mücadele ettim. Ümmetin ona güç yetiremez. Dön ve rabbinden ümmetin için hafifletmesini iste' dedi. Döndüm ve rabbim benden on vakit hafifletti. Musa'ya döndüm ve 'Rabbim benden on vakit hafifletti' dedim. 'Dön ve rabbinden hafifletmesini iste' dedi. Döndüm ve rabbim benden on vakit daha hafifletti. Musa'ya döndüm ve 'Rabbim benden on vakit daha hafifletti' dedim. 'Dön ve rabbinden hafifletmesini iste' dedi. Bu, günde beş vakit namazla emrolana kadar sürdü. Musa'ya döndüm ve 'Günde beş vakit namazla emrolundum' dedim. 'Vallahi ben tecrübe ettim. İsrâiloğullarıyla çok mücadele ettim. Ümmetin ona güç yetiremez. Dön ve ümmetin için rabbinden daha hafifletmesini iste' dedi. Artık rabbime (namaz konusunda) dönmeye utandım."* (Ahmed, Müsned, III, 148) şeklindeki rivayetten çıkarmış olmalıdır.

Süleyman Çelebi'nin beyitlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatı ile ilgili rivayetlerden de faydalandığı görülmektedir. Örnek olarak "Çağırın Bilal'e hem salâ versin /Ali yusun Fazl'ı suyumu kosun /Ebû Bekir dursun namazı kılsın /Ashablarım size olsun elvedâ" şeklindeki beyitler مروا أبا بكر فليصل بالناس *"Ebû Bekir'e emredin (söyleyin) insanlara namaz kıldırsın"* (Abdurrazzak, el-Musannef, V, 428), غسل رسول الله صلى الله عليه وسلم على والفضل وأسامة بن زيد *"Rasûlullah'ı (s.a.v) Hz. Ali, Fazl b. Abbas, ve Üsâme b. Zeyd yıkadı."* (Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, IV, 87), فأذن بلال ثم وقف بالباب فنادى السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته *"Bilâl ezan okudu. Sonra kapıda durdu ve es-Selâmü aleyke yâ Rasûlallâh ve rahmetullâhi ve berakâtühû (Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun ey Allah'ın rasülü) diyerek nida etti."* (İbn Arrâk, Tenzîhü'ş-Şerîa, I, 373) şeklindeki rivayetlerden çıkarılmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatını konu alan bu fasılda vefatın gerçekleşeceği esnada ölüm meleğinin Hz. Peygamber'in (s.a.v) canını almak için izin istediğini Süleyman Çelebî "Sordu kabz için mi geldin yâ melek / Yâ ziyaret mi durur ancak dilek /Dedi gelmişem ziyaret etmeye /İzin olursa kabzedûben gitmeye" şeklinde beyitlerinde zikretmiştir. Bu beyitleri de يا أحمد هذا ملك الموت يستأذن عليك ولم يستأذن على آدميّ كان قبلك ولا يستأذن على آدميّ بعدك *"Ey Ahmed! (s.a.v) bu ölüm meleğidir. Senden (canını almak için) izin istiyor. Senden önce hiçbir Âdemî'den (Âdemoğlundan) izin istemedi ve senden sonra da (can alma konusunda) izin istemeyecek"* (Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, III, 129) şeklindeki rivayett"en çıkarmış olmalıdır.

Bir kısmını zikrettiğimiz bu hadisler hakkında sahih, hasen, zayıf ya da mevzu gibi değerlendirmeleri burada zikretmedik. Sonuç olarak Süleyman Çelebi'nin eserindeki beyitlerin hemen hemen tamamının hadislere dayandığını söyleyebiliriz. Bu da Süleyman Çelebi'nin peygamber aşığı bir zat olduğunu göstermektedir. Eserinin amacının da topluma Allah ve peygamber sevgisi aşılamak olduğu aşikârdır.

Kaynaklar

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî (1162/1748), Keşfu'l-Hafâ, I-II, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yy, 1932.
AHMED İBN HANBEL, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (241/855), Müsned, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed İbn Hüseyin (458/1065), es-Sünenü'l-Kübrâ, I-X, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke 1414/1994.
----------, Delâilü'n-Nübüvve, I-VII, Dâru'l-Kütübi'l-Ilmiyye-Dâru'r-Reyyân Beyrut 1408/1988.
BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275/888), es-Sünen, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-Esbahânî (430/1038), Delâilu'n-Nübüvve, I-II, Dâru'n-Nefâis, 2. Baskı, Beyrut 1406/1986.
İBN ARRÂK, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî (963/1555), Tenzîhü'ş-Şerîati'l-Merfûa ani'l-Ehâdîsi'ş-Şenîati'l-Mevdûa, I-II, Daru'l-Kütübi'l İlmiye, Beyrut 1399/1979.
İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), el-Musannef fi'l-Ehâdîs ve'l-Âsâr, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kıble, Cidde ty.
İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed b. Saîd b. Müni' (230/845), et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I-VIII, Dâru Sâdir, Beyrut ty.
SUYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahman Ebî Bekr (911/1505), Hasâisü'l Kübrâ, Daru'l-Kütübi'l İlmiye, Beyrut 1405/1985.
----------, el-Leâli'l-Masnûa fî Ehâdîsi'l-Mevdûa, I-II, Daru'l-Kütübi'l İlmiye, Beyrut ty.
TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (360/971), el-Mu'cemu'l-Kebîr, I-XX, thk. Hamdi b. Abdilmecid es-Suflî, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hakem-el- Mevsıl, 2. Baskı, yy, 1404/1983.

Süleyman Çelebi'de Hz. Peygamber (SAV) Tasavvuru

Adem APAK

Prof. Dr., Uludağ Üni. İlahiyat Fak.

Mevlidlerin Türk edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Çoğunlukla manzum kaleme alınan bu eserler, Türk halkının peygamber sevgisinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Öyle ki mevlid türü, dinî türlerin hiç birinde görülmeyecek zenginlik ve çeşitliliğe sahiptir.

İlk Türkçe mevlid metni hakkında kaynaklarda açık bilgi bulunmamakla birlikte Süleyman Çelebi'nin 812'de (M.1409) kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* adlı mesnevinin ilk mevlid olduğu görüşü yaygın bir şekilde kabul görmektedir. Ancak bundan önce Türkçe yazılmış mevlid benzeri eserlerin varlığı da bilinmektedir. Bunlardan biri Ahmed Fakih'e (ö. 650/1252) ait *Çarhnâme* olup *Vesîletü'n-Necât*'ın hâtime kısmında *Çarhnâme*'dekine benzer ifadeler yer alır. Süleyman Çelebi'den kısa bir süre önce Erzurumlu Mustafa Darîr'in yazdığı manzum-mensur eseri *Tercüme-i Siyer-i Nebî* de (yazılışı: 790/1388) muhteva itibariyle mevlidi hatırlatır mahiyettedir. Şiirlerin yanı sıra mensur kısımdaki bazı ilâvelerle Darîr'in yaptığı bu tercüme, bir telif mahiyetindedir. Eserdeki manzum kısımlar, bir mevlid metninden çok farklı olmadığı gibi *Vesîletü'n-Necât*'ın bazı yerleri de Darîr'in eseriyle ciddi benzerlikler arz eder. Bu sebeple Darîr'in siyerindeki manzum kısımların Türk edebiyatındaki ilk mevlid metni olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte mevlid, gerek İslam gerekse Türk edebiyatında sadece şahıslar ve onların eserleriyle açıklanabilecek bir tür değildir. Ka'b b. Züheyr'den itibaren gerek üslup gerekse muhteva açısında bu edebi türe, adı bilinen veya bilinmeyen pek çok ilim ve gönül ehli katkı sağlamıştır. Dolayısıyla mevlidler her ne kadar kaynaklarda bazı isimlerle birlikte zikredilse de bu eserlerin anonim katkılar sonucunda oluştuğu, bilinen şair ve ediplerin yanı sıra adı duyulmayan pek çok bilginin mevlide ilham verdiği ileri sürülebilir. Buradan yola çıkarak Süleyman Çelebi'nin de kendisinden önceki mevlid yazarlarından istifade etmiş olduğu hususu ortaya çıkar.

Mevlidler umumiyetle tevhid, münâcât ve na't ile (bazılarında ashâb-ı kirâma, çehâr-yâr-ı güzîne methiye ile) başlamakta, kâinatın zuhur kaynağı olan nûr-ı Muhammedî'den bahsedilerek ardından Hz. Peygamber'in doğumuna geçilmekte, onun mi'racı ve diğer mûcizelerinin anlatılmasından sonra vefatı konusuna yer verilmekte, en sonunda Rasûl-i Ekrem ve ashabı başta olmak üzere eseri yazan, okuyan ve dinleyenler için dua ile sona ermektedir.[1]

Vesîletü'n-Necât sade bir Türkçe ile yazılmış bir şiir kitabıdır. Eserde fikir, bilgi ve duygular çok sanatkârane bir üslûpla anlatılmıştır. Müellifin ifadeleri dinî heyecanına bağlı olarak gelişip zenginleşmiş ve ona dönemin çizgisi-

ni aşan şahsî ve sanatlı özel bir üslûp kazandırmıştır. Binaenaleyh *Vesîletü'n-Necât*'ta motiflerin ve edebî sanatların kullanılışı, yazarına mahsus olup tamamen orijinaldir. İfadeler halka yönelik konularda çok sade, dinî kavramların anlatımında bazen girift, fakat anlamın derinine inilince gönlü fethedecek özelliktedir.

Mensur bir münâcâtla başlayan eserin muhtevasını ortaya koyan bab başlıkları şöyledir: Allah'ın birliği hakkında, nâzım için dua talebi ve kitap için özür beyanı, âlemin yaratılma sebebinin beyanı, Hz. Muhammed'in ruhunun yaratılmasının beyanı, Hz. Muhammed'in vücudunun zuhura gelmesinin beyanı, Hz. Muhammed'in doğumu sırasında ortaya çıkan fevkalâdeliklerin beyanı, Hz. Peygamber'in methi, mûcizelerinin, mi'racının ve hicretinin beyanı, onun bazı vasıflarının beyanı, nükte ve nasihat, kötü fiillerden nehyetme, risâletin tebliği, Hz. Peygamber'in vefatı, hâtime.

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı hazırlarken bazı eserlerden istifade ettiği anlaşılmaktadır. Bunların başında Arapça siyer kitaplarından Ebü'l-Hasan el-Bekrî'nin eserinin geldiği söylenebilir. Ayrıca Erzurumlu Mustafa Darîr'in tesiri altında kaldığı ileri sürülmekle beraber aslında her ikisinin de çeşitli siyer kitaplarından faydalanmış olduğu ihtimali daha kuvvetlidir. Bunun yanında Âşık Paşa'nın *Garibnâme*'sindeki beyit ve motiflerin mevliddekilerle benzerlik göstermesi, Ebü'l-Hasan'ın siyerinin *Garibnâme*'ye de kaynaklık etmiş olduğunu söylemeye imkân vermektedir.[2]

Nuru Muhammedî

Hak Teala ne yarattı evvela
Cümle mahlukattan kim evvel ola
Mustafa nurunu evvel kıldı var
Sevdi anı ol Kerim ü girgidar
Her ne türlü kim saadet var durur
Yahşi hu, gerekli adet var durur
Hak sana verdi mükemmel eyledi
Yaradılmıştan müfaddal eyledi
Andan oldu her nihan ü aşikar
Arş ü ferş ü yerde gökte ne ki var
Ger Muhammed olmaya idi ayan
Olmayısardi zemin ü asuman
Hem vesile olduğu için ol Resul
Adem'in Hak tevbesini kabul
Ger Muhammed gelmeseydi aleme
Tac-i İzzet ermez idi Adem'e
Nuh anınçün buldu hem garktan necat
Dahi doğmadan göründü mucizat
Cümle anın dostluğuna adına
Bunca izzet kıldı Hak ecdadına
Ceddi olduğuçün anın hem Halil
Narı cennet kıldı ana ol Celil
Hem dahi Musa elindeki asa
Oldu anın hürmetine ejderha
Ölmeyip İsa göğe buldu yol
Ümmetinden olmak için idi ol
Gerçi kim bunlar dahi mürsel durur
Lik Ahmed ekmel ü efdal durur
Çün temenni kıldılar Hak'tan bular
Kim Muhammet ümmetinden olalar
Şer'ini sünnetin tut ümmeti ol ümmeti
Ta nasip ola sana Hak rahmeti[3]

Hz. Peygamber'in (sav) Dünyayı Teşrifi

Hak Teala ne yarattı evvela
Cümle mahlukattan kim evvel ola
Mustafa nurunu evvel kıldı var
Sevdi anı ol Kerim ü girgidar
Her ne türlü kim saadet var durur
Yahşi hu, gerekli adet var durur
Hak sana verdi mükemmel eyledi
Yaradılmıştan müfaddal eyledi
Andan oldu her nihan ü aşikar
Arş ü ferş ü yerde gökte ne ki var
Ger Muhammed olmaya idi ayan
Olmayısardi zemin ü asuman
Hem vesile olduğu için ol Resul
Adem'in Hak tevbesini kabul
Ger Muhammed gelmeseydi aleme
Tac-i İzzet ermez idi Adem'e
Nuh anınçün buldu hem garktan necat
Dahi doğmadan göründü mucizat
Cümle anın dostluğuna adına
Bunca izzet kıldı Hak ecdadına
Ceddi olduğuçün anın hem Halil
Narı cennet kıldı ana ol Celil
Hem dahi Musa elindeki asa
Oldu anın hürmetine ejderha
Ölmeyip İsa göğe buldu yol
Ümmetinden olmak için idi ol
Gerçi kim bunlar dahi mürsel durur
Lik Ahmed ekmel ü efdal durur
Çün temenni kıldılar Hak'tan bular
Kim Muhammet ümmetinden olalar
Şer'ini sünnetin tut ümmeti ol ümmeti
Ta nasip ola sana Hak rahmeti[4]
……..
İndiler gökten melekler saf ü saf
Kabe gibi kıldılar evim tavaf
Çün göründü bana bu işler ayan
Hayret içre kalmış idim ben heman
Yarılıp çıktı divardan nagehan
Geldi üç huri bana oldu ayan
Bazıları derler ki ol üç dilberin
Asiye'ydi biri ol meh-peykerin
Biri Meryem Hatun idi aşikar
Birisi hem hurilerden bir nigar
Geldiler lutf ile ol üç mehcebin
Verdiler bana selam ol dem hemin
Çevre yanıma gelip oturdular
Mustafa'yı birbirine muştular
Dediler oğlun gibi hiç bir oğul
Yaradılalı cihan gelmiş değil
Bu senin oğlun gibi kadri cemil
Bir anaya vermemiştir ol Celil
Ulu devlet buldun ey dildare sen
Doğusardır senden ol hulk-i hasen
Bu gelen ilm-i ledün sultanıdır
Bu gelen tevhid-i irfan kanıdır
Bu gelen aşkına devreyler felek
Yüzüne müştak durur ins ü melek
Bu gice ol gicedirkim, ol şerif
Nur ile alemleri eyler latif
Bu gice şadan olur erbab-ı dil
Bu giceye can verir eshab-ı dil
Rahmeten li'l alemindir Mustafa
Hem şefiu'l-muznibindir Mustafa
Vasfını bu resme tertb ettiler
Ol mübarek nuru tergib ettiler
Amine eder çü vakt oldu tamam
Kim vücuda gele ol hayrü'l-enam.[5]

[1] Aksoy, Hasan, "Mevlid", DİA, XXIV, 482-484.
[2] Pekolcay, A. Necla, "Mevlid", DİA, 485-486.
[3] Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, s. 51-52.
[4] Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, s. 51-52.
[5] Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, s. 55-56.

Bursa'da Bir Peygamber Aşığı: Süleyman Çelebi Hazretleri

Mülayim Sadık KUL

İnsicam dergisi bu sayısında Süleyman Çelebi Hazretleri'ne bir dosya tahsis etmiş. Bu haberi aldığımda aklıma ilk gelen soru: "Neden Süleyman Çelebi?" oldu. Gençlik yıllarımızda bidat olduğunu söyleyerek okunmasına karşı çıktığımız bir şiirin/na'tın yazarı, neden İnsicam gibi bir derginin ana konusu olmuştu? Zannediyorum buna verilecek cevap ve bu konuda yapılacak tahliller, bizim kuşak hakkında ve nereden nereye geldiğimizi idrak noktasında önemli ipuçlarına sahiptir.

Elbette bu yazıda konuyu bizim kuşak bağlamında ele almak niyetinde değilim. Buna rağmen bizim kuşağın din algısının nasıl şekillendiği ve değiştiği, genel itibariyle geniş bir perspektifle ve tüm boyutlarıyla ele alınması gereken en önemli güncel meselelerden birisidir. Bu yazının sahibi, bu konunun ana parametrelerini tespit ve tahlil işini, kapsayıcı bir değerlendirmeyi ehline bırakmakla birlikte kendi şahsi tecrübesine işaret edecektir. Diğer bir ifadeyle küçük çaplı bir otokritik/muhasebe diyebiliriz.

Evet, bu konu hakkında yazabileceğimi Mustafa Özel Hocamla konuştuğumuzda Bursa'ya yolumun düşeceği ve bu konunun orada da tekrar gündeme geleceği, bu fakirin bilgi sınırlarını aşmaktaydı. Güzel, güneşli bir günde Bursa ziyareti vesilesiyle M. Bayraktar abime misafir olmuş, *Mülayimce Bir Ömür* kitabını artık Rabbimin vasi rahmetine tevdi ettiğimiz Akif Babalı ve Bahattin abi gibi tüm güzel abilerimizi hayırla yâd ederek takdim ettiğimde o günün programı da belli olmuştu.

Hayrettin Karaman Hocamı ziyaretten önce Birlik Vakfı'nda Özbekistan'dan gelen İmam Buhari Uluslararası Araştırma Merkezi araştırmacıları karşılanacaktı. Bu kadarı belli olmakla birlikte karşılamanın içeriği hakkında ne Mustafa abi bir şey söylemiş ne de ben bir şey sorma ihtiyacı duymuştum. Meğerse konu tarihi perspektif içerisinde Bursa'yı Bursa yapan değerler ve bunun manevi mimarları olacakmış. Bunların arasında da elbette Molla Fenari, Emir Sultan, Eşref Rumi yanında Ulu Camii'nin ilk İmamı Süleyman Çelebi Hazretleri de vardı.

Bünyamin Erul Hoca'nın mihmandarlığında teşrif eden misafirlere bu konunun en önde gelen uzmanlarından Bilal Kemikli Hoca genel bir Bursa değerlendirmesi yaptıktan sonra özellikle de Süleyman Çelebi ve onun halkın dilinde kısaca Mevlid-i Şerif olarak bilinen *Vesîletü'n-Necât* adlı Peygamber Efendimizi anlatan eserinden bahsetti. Bizlerin uzun yıllar radikal damarımızla bidat diye karşı çıktığımız bu eserin hangi şartlarda ve ne maksatla kaleme alındığını dile getirdi.

Ulu Camii kürsüsünden bile dile getirilebilen o günün en tehlikeli dini akımlarından biri olan Mesihilik hareketine karşı Peygamber Efendimizin önemini ve dindeki yerini, halkın anlayabileceği bir dille şiirleştiren Bilge İmam Süleyman Çelebi na'tına, "Kurtuluş Vesilesi" anlamına gelen *Vesîletü'n-Necât* ismini vermiş. Birilerinin, Hıristiyanlığın tanrılaştırdığı Hz. İsa'nın Peygamber Efendimiz'den daha önemli ve derece olarak Allah katında da daha üstün olduklarını müslüman halk arasında yaymaya çalıştıkları bir fitne ortamında bu na't, bunun doğrusunu ehl-i sünnet ölçüsünde en güzel şekilde ifade etmiştir. Bu halk arasında o kadar rağbet görmüş ki zamanla biraz da işin dozu kaçırılarak her vesileyle okunur hale gelmiştir. Anadolu'muzda olduğu gibi özellikle Balkanlarda halk arasında dindarlığın en önemli uygulamalarından/ritüellerinden birisi, bu na'tın değişik vesilelerle okunması olmuştur. Bunu okuyanlar da halk arasında itibar edilen önemli bir mevki elde etmişler. Bu durum, büyük ölçüde Anadolu ve Balkan müslümanları arasında hala geçerlidir diyebiliriz. Hatta bu coğrafyalarda neredeyse iyi/büyük hoca olmanın bir şartının da, güzel mevlid okumaktan geçtiği söylenebilir. Bunun için de sadece bilgili olmak yetmez elbette sesin ve makamın da ayrı bir yeri vardır. Bu sebeple de bu fakir gibi hafız olmasına rağmen birçok ehli Kur'an'ın, böyle ayrıcalıklı bir statü kazanması pek kolay değildir halk arasında.

Elbette şehirleşme ve modernleşme faktörü birçok konuda olduğu gibi bu geleneğin de belli ölçüde değişmesine sebebiyet verse de camii panolarındaki mevlid ilanları, bu uygulamanın halk arasında ne kadar yaygın olduğunun en önemli göstergelerinden birisidir. Elbette mevlid oku(t)ma sadece halk tarafından talep edilen dini bir uygulama olmayıp aynı zamanda resmi din anlayışını temsil makamında olan Diyanet'in de en önemli faaliyet ve hizmet alanlarından birini oluşturmaktadır.

Elbette mevlidin bu derecede dini bir ibadet olarak algılanması ve uygulanması, eleştirilmeyi hak etse de konuyu tarihsel ve toplumsal boyutlarından soyutlayarak ele almak, doğru bir sonuca götürmez. Özellikle de Balkanlar'da ve Anadolu insanının gönlünde ayrı bir yeri olan mevlid, aynı zamanda İslam dinini yozlaştırmaya çalışan ve Peygamber misyonunu gölgeleme/sulandırma veya Peygambersiz bir İslam sevdasında olanlara verilen tarihteki en net cevaplardan birini teşkil etmektedir.

Din, toplumun anlayış ve uygulamalarından soyutlanarak sadece kelâmî ve fıkhî tartışmalara indirgenemez. Mecelle'de de ifadesini bulduğu gibi İslam'ın özüne ters düşmeyen örf ve âdetin de dinde yeri tartışılmaz. Mesele bu bağlamda ele alınarak elbette din açısından sakıncalı olan yönler eleştirilerek sahih İslam anlayışının gereği yerine getirilmelidir. Ama bu yapılırken sapla saman karıştırılmayarak tarih boyunca ilim ve irfan dengesini Anadolu kıvamında korumuş olan hikmet çizgisi esas alınmalıdır. Bunu da tespit etmek, elbette bu işe gönül vermiş, mürekkep yalamış zevatın fildişi kulelerinden inerek halkın arasına karışıp onların din anlayışını ve uygulamasını doğru anlamasıyla mümkündür.

Dolayısıyla Mevlid-i Şerif bizim halkımız tarafından uygulanan şeklinin dışında daha derin ve kapsamlı bir anlama sahiptir. Tarih içinde billurlaşan İslam anlayışının, Anadolu irfanı olarak ete kemiğe şiir olarak bürünmesidir. İçerisinde tespit edilmesi isnad ve hadis kritiği yönünden sahih yollarla imkân bulamadığımız ifadeler/bilgiler olmakla birlikte özü itibariyle ehl-i sünnet İslam anlayışına temelde ters düşecek bir durum da söz konusu değildir. Halkın dine ve Peygambere olan sevgileri bu yolla korunabilmiş ve günümüze kadar da taşınabilmiştir.

Peygamber ve ehli beyt sevgisi, özellikle Anadolu İslam anlayışının en temel unsurlarından birisidir. Kısaca Anadolu irfanı ile kavramsallaştırılan bu anlayış hassaten Buhara-Semerkant havzasıyla Bursa-Anadolu hattı üzerinden Bosna-Balkan coğrafyasında hâkim olan şeriat ve tasavvuf anlayışının birleştiği ortak noktadır. Ahmed Yesevi çizgisini devam ettiren Mevlana Celalettin Rumî ve Yunus Emre, şeriat temelli Peygamber sevgisi üzerine kurulmuş tasavvuf anlayışının en önemli temsilcilerindendir.

Balkanlar'da ve Anadolu'da Kalenderilik, Bektaşilik ve Melametilik üzerinden bu dengeli İslam anlayışı bazen tehlikeli uç noktalara taşınmışsa da halk arasında Peygamber sevgisi, din algısının en temel ögesi olmuştur. Süleyman Çelebi Hazretleri'nin yaşadığı dönemde olduğu gibi bu çizgiyi bozma girişimleri hiç bir zaman başarıya ulaşamamıştır. Ya ifrat veya tefrit içeren gayretler Maveraünnehir, Anadolu ve Rumeli irfanı olarak ifade edebileceğimiz bu anlayışı değiştirememiştir.

Son Bosna ziyaretimde bir araya gelme fırsatım olan en yetkili dinî makam sahipleri de bu anlamda Selefilik adına yapılanların Bosna'da karşılık bulamayışının, bu ortak irfan anlayışının bu coğrafyalarda ne kadar köklü olduğuna işaret ettiğini bildirmişlerdi.

Buhara, Bursa ve Bosna ekseninde neşv ü nemâ bulan Peygamber sevgisi merkezli İslam anlayışı, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı na'tıyla da şiir kıvamında Anadolu ve Rumeli halkına yeni bir ruh üflemiştir. Temelinde Peygamber sevgisi ve merhamet olan bir din anlayışının halk arasında yaygınlaşmasına ve kökleşmesine vesile olmuştur.

Duamız o dur ki, her zamandan daha çok ihtiyacımız olan bu sevgi, merhamet ve kardeşlik duygusunun tüm ümmet arasında yeniden ihya ve inşasına bizleri vesile kılması, bu ruhla "ve teâvenû alel-birri vet-taqvâ, velâ teâvenû alel-ismi ve'l-udvân" kıstası etrafında halka halka cem olmamızdır.

Japon Kalbi, Türk Şiiri

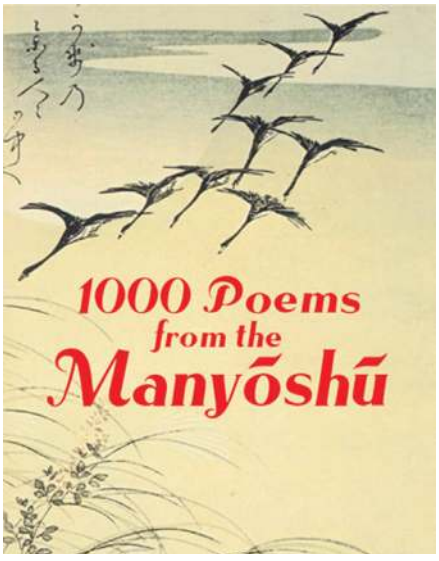
Naoki Kayyım YAMAMOTO

Dr., Marmara Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türk şiiri Japon kalbine su gibi akar, duygularımızı ise alev gibi sarsar. Zira Türkler ve Japonlar olarak üzerinde bulunduğumuz manevi toprak çok benzerdir ve Türklerin o canlı hissiyatları bize, tarihin karanlığına bıraktığımız değerleri hatırlatır.

Japonya'nın en eski şiir antolojisi *Manyoshu*'nun ortaya koyduğu üzere Japonlar da bir "şiir milletidir." İmparatorlardan tutun da memurlar ve çiftçilere kadar çeşit çeşit insan, mutluluğunu, üzüntüsünü, aşkını, kıskançlığını ve diğer birçok duygusunu şiirle ifade etmiştir. Sadece *Manyoshu ve Kokin Waka Shu* değil, aynı zamanda *Ryojin Hisho*'daki avam halkın popüler şiirleri ve Matsuo Basho ile Kobayashi Issa'nın ünlü haikuları da Japonların nasıl canlı duygular taşıdığını göstermektedir.

Ancak ne yazık ki bugün Japonya'da, Klasik Japon Edebiyatı'nın müfredatta yer almasının gereksizliği sık sık tartışılmaktadır. Klasik edebiyat eğitimine karşı çıkanlar, Klasik Japon Edebiyatı'nın kariyer adına faydasız ve yararsız olduğunu savunmaktadır. Gerçekten de okul eğitiminde, Japon klasikleri yalnızca üniversite giriş sınavlarına yönelik ezber bilgi olarak sunulmaktadır. Ben de Japon klasiklerini, eski Japonca dil bilgisini ve şair isimlerini yalnızca ezberlenecek birer metin olarak öğrendim. Haliyle bu çeşit bir bilgi öğrencilere ne ilham verebilir ne de onları şaşırtabilirdi. Eğitim böyle devam ederse, Japon halkı kendi mirasını yakında tamamen geçmişe gömecektir.

Ancak bu, şiirin kendisinin değil eğitim sisteminin başarısızlığıdır. Şiir esasen uzak geçmişi uzak geleceğe bağlar ve kilometrelerce ötedeki diğer halkları anlamayı sağlayacak manevi bir derinlik getirir. Nasıl mı?

Doğrusu ben de uzun zamandır şiirin sahip olduğu bu güzelliği unutmuştum ama tasavvuf üzerine çalıştığım zamanlar, Süleymân Çelebi'nin Mevlid'i ile karşılaştım ve aşağıdaki şiir beni çok etkiledi:

Bir kez Allâh dese aşk ile lisân
Dökülür cümle günâh misl-i hazân

Şiiri okuduğumda kalbimde bir rüzgâr esti. O Anadolu rüzgârı, benim anılarımda sonbaharın son demlerini yaşayan Kyoto dağlarına ulaştı ve ağaçların yapraklarını gökyüzüne uçurdu. Süleyman Çelebi bana, Japon estetiğinin özlü cümlelerle ifade edilen renkli duygularını hatırlattı.

Japon edebiyatının önde gelen akademisyenlerinden Donald Keene, Japon estetiğini dört özellik üzerinden tanımlar: İma, basitlik, düzensizlik ve geçicilik. İma; muğlak veya özlü bir dil kullanarak kelimelerle ifade edilemeyen sahne ve duyguları işaret etme sanatıdır. Örneğin, Heian dönemi şairi Fujiwara no Kintou'ya göre şiirin nihai amacı, kelimelerin ifade gücü bittikten sonra kelimelerin ardında kalan "duygu kokusunu" ifade etmektir. Fujiwara aşağıdaki şiiri buna örnek olarak sunmuştur:

ほのぼのと　あかしの浦の　朝霧に　島隠れゆく舟をしぞ思ふ

Honobono to Akashi no ura no asagiri ni shima gakureyuku hune woshizo omou

Akaşi sahili sabah ışığıyla yavaş yavaş aydınlanıyor.

Sahildeki sabah sisinin içinde,

Teknenin adanın arkasına geçip gözden kayboluşunu

İçten gelen bir duyguyla izliyor.

(Kokinwakashu)

Bu şiirde teknedeki kişinin veya tekneye bakanın kimliği belirsizdir. Yine de gemide yazarın sevdiği biri vardır. Denizin ortasında tek başına ilerleyen tekne; yalnızlığı, üzerindeki sabah sisi ise "o kişiyi" bir daha görüp göremeyeceğimizin muğlaklığını temsil etmektedir. Akaşi Boğazı'nın soluk mavi sularını ve üzerindeki ince sis perdesini temaşa eden her Japon, şairin şiirde kullandığı unsurların (tekne, sis, boğaz) sevdiğinden ayrı düşmüş bir kalbin taşıdığı endişeyi ifade etmek için en doğru temsiller olduğunu anlar.

Japon estetiğinin bir diğer önemli kavramı da geçiciliktir. Japonlar hakiki güzelliği tamamen açmış çiçeklerde değil, dallarını terk edip yere düşmek üzere olan çiçeklerde bulurlardı. Yoshida Kenko şöyle der:

Bir çiçek yalnızca tam açtığında mı, ya da ay yalnızca bulutsuz olduğunda mı gerçekten güzeldir? Hayır, değil.

Yağmurun düşüşünü izleyerek görünmez ayın özlemini çekmek ya da perdeleri indirip içeride kalarak baharın gelip geçtiğini hayal etmek kalbe zengin duygular getirir.

Açmak üzere olan tomurcuklarda ya da çiçeklerin dökülüp solduğu bir bahçede bulunabilecek çok fazla gerçek güzellik vardır.

(Turezure-gusa)

Japon estetiği Batı sanatında önemli yer tutan "doruk noktaları" ile ilgilenmez. Bunun nedeni, mükemmelliği simgeleyen dolunay ve hâl-i hazırda açmış çiçeklerin insan yaratıcılığına yer bırakmamasıdır. Japonlar, daha ziyâde tomurcukların kiraz çiçeklerine dönüşme olasılığını, solmuş çiçeklerde ise kâinatın geçiciliğini görüyorlardı. Başka bir deyişle; güzelliğin özünü mükemmellik övgüsünden ziyade mükemmellik arayışı ve kusurluluğu kabul etme süreci olarak anladılar.

Başa dönersek, Süleyman Çelebi'nin şiirini okuduğum vakit Japon estetiğinin bu metaforlarını ve geçicilik felsefesini hatırladım.

"Kim Allah'ı aşkla zikrederse, tüm günahlar sonbahar mevsiminde dökülen yapraklar gibi affedilir."

Yazar sadece "sonbahar gibi" diye tarif etmişse de bu tabir eksik değildir. "Bütün günahlar düşer" cümlesiyle birlikte kullanıldığında, bu iki ifade zihnimde yaprakların rüzgârla birlikte yavaşça döküldüğü sonbahar sahnesini canlandırıyor. Dahası şiir, sonbaharın dökülen yapraklarını sadece insanın kırılganlığı ve kusurluluğundan kaynaklanan hataların sembolü olarak kullanmıyor. Yazar, ilahi merhametin büyüklüğünü yüksek dağlarda ya da açmış çiçek tarlalarında değil, ağaçlardan düşen kırılgan ölü yaprakların hareketi ile tasvir etmiştir. İşte Süleyman Çelebi'nin bu kısa ifadesinin ardında, zengin bir tasavvur ile ölü yaprağın kırılganlığında ilahi hikmeti gören Anadolu estetiğini buldum.

Şiiri okuduğumda kalbimde bir rüzgâr esti. O Anadolu rüzgârı, benim anılarımda sonbaharın son demlerini yaşayan Kyoto dağlarına ulaştı ve ağaçların yapraklarını gökyüzüne uçurdu. Süleyman Çelebi bana, Japon estetiğinin özlü cümlelerle ifade edilen renkli duygularını hatırlattı.

Süleyman Çelebi ve Mevlid Üzerine Düşünceler

Bir gez Allah dise ışk ile lisân
Dökülür cümle güneh misl-i hazân[1]

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ İslami İlimler Fak.

Aşk. Hazret'in ölümsüz eserinin vücut bulmasını açıklayabilecek tek kelime, aşk olsa gerektir. Peygamber aşkı. Yaşanan olumsuz, can sıkıcı hadiselerin olumlu sonuçları da olur, *Vesîletü'n-Necât* örneğinde olduğu gibi. Tarihî rivayetlerde görüldüğü üzere, camideki vaiz eğer Son Kutlu Elçi Efendimiz (s.a.v.) hakkında o yakışıksız, nahoş, cahilâne sözleri sarf etmeseydi, bu gün o muhalled eserden mahrum kalmış olacaktık. Olanda hayır vardır.

*

Eser. İnsanlık tarihi, eserlerle doludur; edebî eserlerle, mimarî ve sanat eserleriyle. Bunlar içinde günümüze ulaşanlar, genellikle dinî eserlerdir. Din, mensuplarını hayatın her sahasında harekete geçirmiş, varlığını, mensuplarının ürettiği eserlerle kalıcı kılmıştır. Dine dayalı olarak üretilen her eser, nitelikli değildir. Ancak nitelikli eserler, çoğunlukla dinî saiklerle ortaya konan ürünlerdir. İnsanlık tarihindeki bu ortak özellik, pozitivizmin, yani din karşıtlığının ortaya çıktığı 19. yüzyıla kadar böyleydi. Şu an tüm dünyada yaşanmakta olan, ârızî bir durumdur. Unutmayalım: "Her şey aslına döner." Peki bu yargımızın dayandığı esas, temel nedir? Samimiyettir bu, içtenliktir; İslamî terminolojiyle söyleyecek olursak, ihlâstır. Süleyman Çelebi'yi ve mevlidi *Vesîletü'n-Necât*'ı, o kadar eser, o kadar şair arasında zirveye yerleştiren, ihlâstan başka ne olabilir ki! Kalıcı olan, hâlisâne olandır.

*

Şiir. Bizim kültürümüz, şiir kültürüdür. Şiir her nesneye, her insana işlemiştir. Anadolu'da mektep medrese yüzü görmemiş insanlar, hem şiir söylerler (kendi şiirlerini söylerler) hem de şiir okurlar (çevrelerinden öğrendikleri şiirleri okurlar). Şiirimiz, irfan ve tefekkür yüklüdür. Sevincimizi acımızı, neşemizi hüznümüzü, doğumumuzu ölümümüzü hep şiirle dile getirmişizdir. Tarihte birçok konuyu, birçok bilgiyi nazmen, şiirle anlatmışızdır. *Vesîletü'n-Necât*, bir şiirdir, edebî bir metindir, biçim olarak mesnevidir. Ancak bir şiirden çok fazlasıdır. İçinde Kur'an-ı Kerim'i, hadis-i şerifleri, tarihi, siyeri, akaidi, kelâmı vb. çeşitli ilimleri barındırır. Asıl önemli yönü, onun bir ahenkle, bir makamla yani mûsîkîyle icra edilmesidir. Bu icra, onun hissedilmesinin en mühim sebebidir. Ona yöneltilen tenkitlerden biri, bırakın dinleyenleri okuyanların bile onu anlamadığıdır. *Hissin* karşısına dikilen *anlama* yüklenen aşırı değer, hissizliğe tavan yaptırmış, her yeri duygusuz insanlar kaplamıştır. Oysa insan, neredeyse histen ibarettir.

Mevlidhân. Geleneğimiz sesli kültürü, mûsîkîyi icra eden her kişiye, okuduğu türe göre isim vermiştir. Bilindiği üzere bileşik kelimelerin bazıları, Arapça+-Farsça olabilmektedir. Kütüphane, dershane gibi. Bu türden, sonuna, "okuyan"

manasına gelen "hân" kelimesi getirilerek türetilen isimler vardır. Mûsîkî icrası, iki tür sanatçı tarafından gerçekleştirilir: Sâzendeler ve hânendeler. Sâzendeler, mûsîkî aletlerini çalanlar yani saz sanatçılarıdır, hânendeler ise eseri okuyanlar yani ses sanatçılarıdır. Mevlid okuyan kişiye mevlidhân (mevlid okuyan, okuyucusu) denir. İmam Buhârî'nin hadis kitabı *el-Câmiu's-Sahîh'*i okuyana Buhârîhân, Peygamber Efendimize övgü şiirleri olan na'tleri okuyana Na'thân, Mevlânâ'nın Mesnevî'sini okuyana Mesnevîhân, dua edene Duahân, camide cüz okumakla görevli olana Cüzhân, gazel okuyana Gazelhân adı verilmiştir. Said Paşa İmamı Hasan Rızâ Efendi (ö. 1890), Enderunlu Hâfız Hüsnü (1858-1919), Aksaraylı Cemal Efendi (ö. 1946), Hâfız Mecid Sesigür (1903-1962), Ali Rıza Sağman (1889-1964), Sebilci Hüseyin (1894-1975), Tahir Karagöz (1921-1994), Kâni Karaca (1930- 29 Mayıs 2004), Halil İbrahim Çanakkaleli (1923-01 Ocak 2014), Aziz Bahriyeli (13 Kasım 1931- 12 Şubat 2015), İsmail Coşar (1950-2 Mart 2020), son dönemde meşhur olan mevlidhânlardandır.

*

Özür. Gençlik yıllarımızda serttik, muhaliftik; öyle böyle değil geleneğe, kültüre ait ne varsa "İslamî değil!" diye reddettik, din dışı ilan ettik. "Kurtuluşun Vesilesi" anlamına gelen Süleyman Çelebi Hazretleri'nin mevlidi *Vesîletü'n-Necât* da bundan nasibini aldı. Şiir diye küçümsedik onu. Anlamadığımız, anlamaya yanaşmadığımız metni yadsıdık, ondan kendimizi mahrum bıraktık. Kaybeden, elbette biz olduk. Hem yazara hem esere hem topluma hem kendimize ayıp ettik. Kendi adıma herkesten özür dilerim. Peygamber Efendimizin sevgisiyle, aşkıyla coşan, çağlayan, haykıran bir şair-i peygamberîye haksızlık ettik. Ettim.

*

Vesile. Bir amaca ulaşmak için değişik vesileler vardır. Vesile olmadan olmaz. Bazı şeyleri, bazı insanları vesile ediniriz. Buradaki *vesile* sözcüğünün, kullanma anlamında olmadığını söylemeye gerek yok sanırım. Bir Müslümanın gerçekte elde etmek isteyeceği tek şey, ahiret hayatıdır. Bunu başarabilmek için meşhur ihlâs hadisinde (yola çıkıp geceleyin mağarada mahpus kalan üç kişiyi anlatan hadis) gördüğümüz üzere, insanı en zor durumdan kurtaracak gönülden, içten, ihlâsla, samimiyetle yaptığı bir ameli olmalıdır. Süleyman Çelebi Hazretleri'nin bu eseri, adı gibi onun kurtuluşuna, aşığı olduğu Peygamber Efendimize komşu olmasını sağlar diye düşünüyorum. O aşığı takip edenlere, o aşığın eserini okuyanlara da o kurtuluştan bir parça düşer inşallah.

*

Yine vesile. Az önce vesileden bahsettik. Buna devam edelim. Bendenizin son yıllardaki düşüncesi, toplumu İslam ile bağlayan her ne varsa onun güçlendirilmesinden yanadır. İnsanımızın diniyle bir biçimde kurduğu ilişki, her daim önemsenmelidir. Mühim olan, bu ilişkinin varlığıdır. Söz konusu ilişkinin niteliği, keyfiyeti, mahiyeti daha sonra gelir, gelmelidir. Herkesin bir eksiği, kusuru, zaafı, günahı vardır. İnsanın sahip olmadığı güzellikleri ve değerleri öne sürerek ondan uzaklaşmak, kendimize de muhataplarımıza da yazık etmek olur. Mevlidi, mevlid merasimlerini vesile ederek, İslam'ı tebliğ etmek, katılanlara bir şeyler öğretmek mümkündür. En azından insanlar dinî konularda hassasiyete davet edilebilir. Bu, o merasimi icra edenlerin kapasitelerine, gayretlerine kalmış bir durumdur. Vesile her zaman ele geçmez.

*

Dinî değer. Yukarıda sözünü ettiğim mevlide karşı oluşun temel gerekçelerinden biri, eserin "dinî kıymet" taşımadığı yargısıydı. Bu yargı, dar manada fıkha dayalı bir yargıdan ibaretti. Aynı zamanda İslam'a çok dar ve sathî bir bakışın sonucuydu. "Mevlid" ilahî bir metin miydi ki ona buna kadar değer veriliyor, olur olmaz her yerde okunuyordu? Soru yanlış olunca cevap da yanlış oluyordu tabii olarak. Süleyman Çelebi'nin mevlidi, elbette ilahî bir metin değildi. Okuyan kimse de onu Sevgili Peygamberimize indirilen Kerim Kitap Kur'an'ın yerine koyarak okumuyordu, dinleyen de öyle dinlemiyordu. Bilindiği üzere mevlid merasimlerinde sadece *Vesîletü'n-Necât*'ın bazı bölümleri, bahirler okunmaz. Bir mevlid merasimi genellikle Kur'an-ı Kerim tilavetiyle başlar. Arada İslamî mevzuları içeren kasideler okunur, tehlîller, tekbîrler, salât ü selamlar getirilir. Bir mevlid merasiminde sadece mezkûr kitabın, bazı bahirlerinin okunduğu vaki değildir. Mevlid merasimi, içinde birçok unsuru barındıran manevî, İslamî bir ihtifaldir. Muhabbetin, aşkın, huzurun, uhuvvetin birbirine mezc olduğu kalbî, ruhî bir atmosferdir.

[1] Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîlet-ün-Necât), Haz.: Faruk K. Timurtaş, İstanbul 1990, syf. 5.

Yûnus Emre Divanı'ndan Vesîletü'n-Necât'a Türkçe Şiir

D. Mehmet DOĞAN

Vesîletü'n-Necât yani halkın bildiği ismiyle *Mevlid*, Süleyman Çelebi'nin eseri. 1400'lü yıllarda yazılmış veya söylenmiş olan bu şiir, yüzyıllardır okunmaya devam ediyor. Onu her devirde çok sayıda ezberden okuyanlar bulunuyor. Ve bu metnin şöyle bir vasfı var: Döneminin dil özelliklerini de yaşatıyor. Bugün onu ister mevlid cemiyetlerinde ister camide ister başka mekânlarda olsun okuyan hafızlar, hocalar o zamanın dil özelliklerini de yansıtacak biçimde okumaya devam ediyorlar. Bu 15. asrın Osmanlı Türkçesi fakat anlaşılmayacak fazla bir tarafı yok. Yani bilinmeyen kelime çok fazla değil. O az miktarda kelime de din diline mal olduğu için dinî kavramlara yakınlığı olanlar tarafından kolaylıkla anlaşılabiliyor.

Türkçenin gelişme seyrine bakarsak, Anadolu'da Türkçe ancak 13. yüzyıl ortalarından itibaren yazı dili haline gelmiştir. Mevlâna'nın bazı Türkçe mısralar, beyitler söylediğini biliyoruz, ama asıl eseri Farsçadır. Oğlu Sultan Veled daha fazla Türkçe yazmıştır. Bu yüzden Anadolu'da Türkçe edebiyatın bir dönem meselesi olduğunu söyleyebiliriz.

O dönemde yine eserleri günümüze ulaşmış olan bazı Türkçe yazan şairlerimiz vardır, ama burada asıl büyük çıkışı yapan Yûnus Emre'dir. Yûnus Emre, 13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyılın başında yaşamış, bilindiği kadarıyla da 1320 yılında vefat etmiş bir şairimizdir. Aslında Yunus Emre, tekkede yetişmiş, tekkenin daha doğrusu dinin tasavvufî mesajlarını yaymak için şiir söylemiş bir şahsiyettir. Ve bu şiirler hem devrinde büyük ilgi görmüş hem de Yunus Emre'den sonra da tekke edebiyatının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Türkçe edebiyatımızın temeli, diyebiliriz ki Yunus Emre tarafından atılmıştır.

Oğuz Türkçesi, Batı Türkçesi, Yunus Emre gibi büyük bir şairle başlangıç yapmıştır. Bundan sonra da bir asır içinde bazı önemli şairler gelip geçmiş, eser vermiş olmakla birlikte bunlar içinde Süleyman Çelebi'nin Mevlidi kadar halka mal olmuş, yaygınlaşmış, benimsenmiş olanı yoktur. Ondan sonraki yüzyıllarda da Mevlid değerini, ehemmiyetini halk nezdinde koru-

muştur. Yunus Emre'den sonra biz eğer çok yaygın ismi olan bir şairden söz etmek istersek bu Süleyman Çelebi'dir. Süleyman Çelebi Yunus Emre'den miras aldığı şiir dilini sürdürmüştür, dolayısıyla 15. yüzyılda yani 1400'lü yıllarda Süleyman Çelebi'nin eseri bu bakımdan büyük bir önem taşımaktadır.

Mevlid geleneğinin Süleyman Çelebi'yle başlamadığını burada hatırlamamız gerekiyor. Mesela Erzurumlu Darir var, onun meşhur Siyer'i Mısır'da kaleme alınmıştır ki Mevlid'den 20-30 yıl öncesine ait bir eserdir bu. Darir'in eserindeki bazı mısraların, beyitlerin adeta Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde yeniden daha şairane bir şekilde ifade edildiğini görüyoruz.

Darir devrin Memlûk hükümdarının arzusu üzerine Ebü'l-Hasan el-Bekrî el-Kasasî'nin Siyer'ini nazım-nesir tercüme ederek H.790'da (M.1388) tamamlıyor. Malûm olduğu üzere Mısır'da Memluk/Kölemen devleti var, askerlik maksadıyla köle olarak devşirilen Kıpçak Türkleri ve Çerkezlerden seçilen hükümdarlar yönetiyor ülkeyi. Çerkez de olsalar, Kıpçak Türkçesi ile yetiştiriliyorlar. Eser Memlük sahasında yazılmasına rağmen, eski Anadolu Türkçesi özellikleri taşıyor. Darîr'in Memlûk Türkçesinin oğuzcalaşmasında etkili olduğu güçlü bir iddia. Darir'in bu eserinin Anadolu'ya erken dönemde ulaştığı ve rağbet gördüğü tahmin edilebilir. Eğer öyle ise Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı Mevlid'de Darir'in tesirini görmek mümkündür.

Darir'den okuyalım:
Rebiülevvel ayı kutlu olsın
Hemişe dil ü din kuvvetli olsın

Resulin mevlidi bu ay içinde
Cihanda mâruf ü meşhur oldı

Nebinün anası Âmine hatun
Habar verdi bu söz mestur oldı

K'ayın on ikisi isneyn gicesi
Harab olmuş evim mâmur oldı

Evimden göklere bir nûr çıktı
Ki dünya toptolu nûr oldı

Döşendi bir bisat-ı üns-i sündüs
Havada ille kim mestur oldı

Dikildi üç alem şarka vü garbe
Birisi Kâbe'de menşur oldı

Yakîn oldu bana kim Mustafanun
Vücuda gelmegi destur oldı...

Şimdi Süleyman Çelebi'nin Mevlid'ini hatırlayalım:

Ol Rebiülevvel âyın nîcesi
On ikinci gece isneyn gicesi

Ol gice kim doğdu ol Hayrül-beşer
Ânesi anda neler gördü neler

Dedi gördüm ol Habîbin ânesi
Bir acep nûr kim, güneş pervânesi

Berk urup çıktı evimden nâgehân
Göklere dek nûr ile doldu cihân

Gökler âçıldı ve feth oldu zulem
Üç melek gördüm elinde üç alem

Biri maşrık biri mağribde ânın
Biri dâmında dikildi Kâbe'nin...

Darir'in *Siret* tercümesi güzel, fakat Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i daha yüksek şiir, daha müessir... Süleyman Çelebi aynı unsurları güzel bir üslûpla, akıcı tarzda güçlü bir lirizmle (ve yakıcı bir dille) ifade etmese idi, yani onun Mevlid'inden mahrum olsa idik, yerine Darir'in şiirini yüzlerce yıl sonra makamla okumaya devam eder miydik?

Mevlid geleneği her ne kadar Süleyman Çelebi'den öncesine ait olsa da bugün Mevlid denildiği zaman Süleyman Çelebi'nin eseri anlaşılır. Bu da onun halk tarafından geniş bir kabule mazhar olmasıyla ilgilidir. Süleyman Çelebi-Mevlid ikisi bir arada anılır ve mevlid yazma geleneği ondan sonra da devam etmiş olmasına rağmen, bunlar nazire şeklinde olsun veyahut nazire olmasın Süleyman Çelebi'nin Mevlidi kadar tesir icra edememiştir. Bir de Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin Osmanlı sahasındaki neredeyse bütün dillere çevrildiğini zaman zaman Türkçesiyle birlikte, o çevrilen dillerle de okunduğunu biliyoruz.

Mevlid metnini bugün dikkatle okuduğumuz zaman o ilginin neden kaynaklandığını, yani bu şiire olan alakanın neden yüksek seviyede olduğunu da kolaylıkla anlayabiliriz. Bu şiir esasen Peygamber Efendimizin doğumunu anlatıyor, ama biliyoruz ki Mevlid'in birçok bahri (bölümü) var. Peygamber Efendimizin vefatını anlattığı bir bahir de var tabiî. Dolayısıyla bir manzum siyer, *Vesîletü'n-Necât.* Kur'an-ı Kerim Peygamberimizle hayat kitabı olur, o yüzden onun hayatı, siyer, bilhassa mühimdir. Bu eserdeki hem Türkçe ifade tarzı hem üslup halkın ilgisine yüksek derecede mazhar olmuştur. Bu yaygınlığın sebepleri arasında zengin bir dinî kültürün yansımalarını görürüz

Mevlid'in doğum bölümü, en çok okunan bölümdür, bu bölüm gerçekten çok etkileyicidir. Ve her ne kadar Peygamber Efendimizin doğumu anlatılıyorsa da tabiî olarak bu bölümün kahramanı O'nun annesidir, Âmine Hatun'dur. Doğum safhaları ve sahnesi efsanevi-destanî bir tarzda ifade edilmiştir. Bu olağanüstü bir hadisedir, fevkalade bir doğumdur; yani sıradan bir doğum, sıradan bir hadise değildir, o yüzden de şairi bu mevlid sahnelerini olağanüstü şekilde ifade etmiştir. Efsane diyebileceğimiz, masal diyebileceğimiz, destan diyebileceğimiz sıradan gerçekliğin üstüne çıkan bir dille ifade etmiştir,

bu da halk tarafından çok sevilmiş ve benimsenmiştir.

Tabiî Mevlid'e hanımların yüksek alâkası da dikkat çekicidir. Doğum faslı, Mevlid bahri Peygamberimizin annesinin kahraman olduğu bir fasıl olduğu için kadınları daha fazla ilgilendirmekte, adeta cezbetmektedir. Bu fasılda din tarihinden başka büyük kadınların isimleri de geçer ve doğum sahnesi fevkalade etkileyici bir şekilde ifade edilir. Ve bunu tabiî ki Mevlid'i dinleyen hanımların da işte o heyecanlı sahneleri hem büyük bir ilgiyle hem dikkatle takip ettikleri görülür. Doğum sahnesi tamamlanınca kadınların birbirlerini kucaklayarak, sırtlarını sıvazlayarak tebrikleştikleri görülür. Bu aslında bir eserin ulaşabileceği en son noktadır, zirvedir âdeta. Yani hiçbir benzer metin veya başka türlü eser bu kadar müessir olmamıştır Türk edebiyatında.

Mehmed Âkif, Safahat'ın 6. Kitabı Âsım'da boşuna *"Süleyman Dede yükseklerde"* demez. Mehmed Âkif ile Köse İmam arasında şairlik mevzuu açılmıştır. Köse İmam, Mehmed Âkif'in şiirlerini beğenmez, hatta onu şair saymaz. Çünkü o klasik yoldan ayrılmıştır, yeni tarz şiirler yazmaktadır ve Köse İmam onun şiirlerini beğenmediği için de sık sık tarizde bulunur. Yani "seninki de şiir mi?" gibilerden. Bu arada "mevlitçilik" bahsi geçer yani işte "sana mevlitçi diyorlar" filan der. Âkif onun üzerine böyle bir cevap verir. Süleyman Çelebi o kadar yüksek bir mevkidedir ki Mevlid'iyle, Mehmed Âkif'e göre "nerde bizde o şiir kudreti. Süleyman Çelebi yükseklerde" der.

Modern dönemde, Mehmed Âkif kadar şiiri halka mal olmuş başka bir şair yoktur. Başta *İstiklâl Marşı* olmak üzere Âsım'ın *Çanakkale Şehidlerine* ve Zulmü Alkışlayamam bölümleri edebiyatımızın en çok okunan, ezberlenen metinleridir. Belki de edebiyatımızda Mevlid'den sonra en çok ezberlenen şiirler ona aittir.

Tabiî Mehmed Âkif'in şiiri tarzı itibarıyla moderndir. Süleyman Çelebi ise o devrin şiir tarzında yazmıştır. Ama işte o yazdığı şiir 20. asra ulaşmış ve bu devirde de esere halkın alâkası kesilmemiştir. Süleyman Çelebi'nin başka bir önemli eserini bilmiyoruz, biz sadece Mevlid'inden haberdarız. Onun da Yunus Emre gibi şiir yazmak gibi bir derdi olmayabilir. Söylenmesi gerekenleri şiirle söylemek geleneğinin güçlü olduğu bir devirde yaşadıkları için böyle yapmışlardır. Her ikisi için de şiir bir heyecan ve coşkunluk, hatta cezbe işi olmalıdır. Bir coşkunluk anında şiirlerinin dillerinden döküldüğünü tahmin edebiliriz. Devrinde Süleyman Çelebi'nin Mevlid yazma heyecanını besleyen hadiseler, vesileler olmalıdır. O heyecan işte Mevlid'e vücut vermiştir. Yoksa onun şair olarak şöhreti yoktur ve bildiğimiz kadarıyla başka eseri de mevcut değildir.

Her ne kadar Mehmed Âkif, 20. yüzyılın teknik imkânlarına sahip olarak eserlerini bastırabiliyor, çoğaltabiliyor, dergilerde yayınlayabiliyor ve dolayısıyla geniş kitlelere ulaştırabiliyor olsa da tabiî ki Süleyman Çelebi kadar yaygın bir kitleye ulaşması mümkün değildir, başka bir şair için de aynı şey söz konusudur, Âkif burada onu kastediyor. Bir taraftan da Süleyman Çelebi'nin o halkın benimsediği şiir tarzını, üslubunu bugün kullanarak bir şiir yazmanın mümkün olamayacağını ifade ediyor Âkif bu sözleriyle.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır: Yûnus şiirleri, tekkede doğmuştur, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ise camide teşekkül etmiştir. Onu yazan ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan şahsiyet, Bursa Ulu Camii'nde imamlık yapmıştır.

Mevlid gerçekten dikkatle bakılırsa sehl-i mümteni mısralardan, beyitlerden örülmüş bir şiirdir, uzun şiirdir ve o sehl-i mümteni olan, yani kolayca söylenivermiş gibi görünen mısraların aslında hiç de kolay ifade edilecek şeyler olmadığını biliyoruz. Sehl-i mümteni bir bakıma konuşur gibi yazmaktır, söyleyivermektir. Yani Süleyman Çelebi onu konuşur gibi yazmıştır ama bu büyük bir ustalık gerektirmektedir.

Sehl-i mümteni konusu Mehmed Âkif için de söz konusu edilmiştir. Mehmed Âkif'in de mesela Çanakkale Şehitlerine şiiri, *İstiklâl Marşı* ve başka şiirleri de var, çokça sehl-i mümteni olarak nitelendirilmiştir ve hatta o devrin mühim edebiyatçılarından birisi olan Cenab Şehabettin, Mehmed Âkif için "onun işi

sehl-i mümteni yazmak fakat sehl-i mümteni olduğunu da kimseye farkettirmemek" diyor.

Aslında şiir ben şuyum diye kendini ilan etmez, yani onu okuyan ondan hissesini kapar. İddialı olmak, şiiri etkisizleştirir. Öyle sanıyoruz ki Süleyman Çelebi de bu anlamda iddialı değildi ama o hem engin bir dil zevkine sahipti, kelime kadrosuna malikti, hem de şiir kabiliyeti yüksek bir şahsiyetti ve dolayısıyla bu şiiri konuşur gibi söylemiştir diye düşünüyoruz; söylemiştir sonra yazıya geçirilmiştir, tahminimiz budur, bu sehl-i mümteniye daha uygundur.

Bugünün şairi ne yapıyor: Oturuyor, kâğıdı önüne koyuyor, kalemi eline alıyor, düşünüyor, zihninden geçenleri kâğıda aktarmaya çalışıyor. İşte bu aslında şiir açısından çok da güzel bir şey değildir, şiirin o kendiliğindenliğini, tabiîliğini, dil olarak tabiîliğini, ifade olarak tabiîliğini böyle düşünerek taşınarak her zaman elde etmek mümkün değildir. Şiirin arka planında zaman zaman ilham dediğimiz, işte esinti dediğimiz ne dersek diyelim şairin zihninden gelip geçiveren şimşek gibi, yıldırım gibi bazı hislerin onlarda uyandırdığı tesir işte bu sehl-i mümteniyi meydana getiriyor ve bu çok zengin şekilde Süleyman Çelebi'de de bulunuyor.

Sözün kısası, Süleyman Çelebi'nin şiirimizin Anadolu'daki gelişme macerası içinde önemli bir yeri var. Yani Yunus Emre ile büyük bir başlangıç yaptı şiirimiz, Yunus tarzı şiirler Yunus Emre'den sonra da devam etti, bu şiirlerin bir kısmı başka şairler tarafından yazılmış olsa da Yunus Emre'ye mal edildi. Sonra işte Âşık Yunus gibi işte Emrem Yunus gibi bir takım başka sıfatlarla başka Yunus'lar da gelip geçti. Dolayısıyla Yunus Emre tarzı şiir işte 14. ve 15. yüzyılda güçlü olarak devam ediyordu, mesela Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli'nin şiiri böyle bir şiir. Yunus'un lirik şiirleriyle Hacı Bayram-ı Veli'nin şiirleri çok benzeşiyor. Süleyman Çelebi de işte Yunus Emre şiirinin lirik tarafını devam ettirenlerden birisi. Tabiî Mevlid mesnevi tarzında, yani Yunus Emre'ninkiler gibi ilahi, nefes tarzında değil de daha uzun bir şiir şeklinde söylenmiştir. Buna rağmen Süleyman Çelebi'nin bu dili, 15. yüzyılda güçlü şekilde ifade eden en önemli şair olduğunu söyleyebiliriz. Şiirimizin bu dönemde bir tarafta işte Hacı Bayram-ı Veli gibi başka tekkede yetişen şairlerimiz gibi devam eden tarafı vardır, bir taraftan da divan edebiyatının teşekkül döneminde olduğumuz için biraz daha böyle hesaplı, kitaplı şekilde devam eden tarafı vardır. İşte Süleyman Çelebi biraz önce söylediğimiz Yunus Emre'nin lirik tarafını Hacı Bayram-ı Veli gibi lirik tarafını temsil eden bir şair olarak döneminde büyük ilgi gördüğü gibi sonraki yüzyıllarda da aynı şekillerde ilgi görmüştür. Bu ilginin sebebi biraz da işte milletin dinî hissiyatını güçlendirme ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Tabiî ki insanlar Kur'an-ı Kerim okurlar, bunu açıklarlar, bundan bir lezzet, tat alırlar ama asıl hissiyata hitap eden dinî metin Süleyman Çelebi'nin şiiridir. Yani biz Kur'an-ı Kerim'i başımızın üstünde tutarız, onun sözüne, hem de özüne ehemmiyet veririz, okunmasından da haz hissederiz. Fakat işte Mevlid okunduğu zaman o Kur'an-ı Kerim'in belki tercümesiyle, tefsiriyle halka ulaşmayan bazı hakikatler farklı bir edebî üslupla halka ulaştırılmaktadır ve halk bundan lezzet almakta, heyecan duymaktadır. Mevlid meclisleri işte taa o zamanlardan bugüne kadar devam etmiştir bundan sonra da şüphesiz devam edecektir.

Mevlid gerçekten dikkatle bakılırsa sehl-i mümteni mısralardan, beyitlerden örülmüş bir şiirdir, uzun şiirdir ve o sehl-i mümteni olan, yani kolayca söylenivermiş gibi görünen mısraların aslında hiç de kolay ifade edilecek şeyler olmadığını biliyoruz. Sehl-i mümteni bir bakıma konuşur gibi yazmaktır, söyleyivermektir. Yani Süleyman Çelebi onu konuşur gibi yazmıştır ama bu büyük bir ustalık gerektirmektedir.

Sevgi ve Hürmetin İfadesi

Mucahid YILDIZ

Dilimizde sevgi, sevda, aşk kelimeleri genelde aynı manaları ifade ediyor gibi görünseler de kullanıldıkları yere göre farklıdır. Mesela aşk, en evvel Allah'a karşı duyulan sevgiyi anlatır. Kadın- erkek arasındaki sevgi de aşk ile ifade ediliyor. Ne kadar doğrudur tartışılabilir. Zira Allah'a âşık olanlar her türlü fedakarlığa hazırdırlar. Ancak birbirlerine âşık olduklarını söyleyen erkek ve kadınlarda aynı fedakarlığı görmemiz çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Asıl mevzumuza dönmeden önce yukarıda zikrettiğimiz kelimelerin Batı dillerindeki kullanılışına da bir göz atalım. İngilizce 'love', Almanca 'Liebe' olarak ifade edilen bu kelimeleri aşk olarak tercüme etmek oldukça zordur. Biz sevgi, sevda, aşk kelimelerini ilk duyduğumuzda daha çok manevi duyguları düşünürken, batılının aklına ruhu alakadar eden hissiyattan çok, iki cins arasındaki maddi münasebetler gelir. Biz sevgi ile hürmeti (saygıyı) bir arada görürken, batılılar ilk aşamada geçici maddi zevkleri anlarlar.

Süleyman Çelebi, Hz. Peygamberimize, aline ve ashabına duyduğu sevgi ve hürmeti Mevlid-i Şerif ismi ile de meşhur yani 'şerefli bir doğum', küçük bir şiir kitabında dile getirmiştir. Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan İslam Ansiklopedisi'nin internet sitesinde verilen bilgiye göre asıl adı 'Vesiletü'n necat'tır.

Mevlid kelimesini duyduğumda çocukluk yıllarımda, mahalle camimizde kandil gecelerinde okutulması, gül suyu ile akide şekeri dağıtılması aklıma gelir. Mahallenin neredeyse tüm çocuklarıyla şeker almak için mutlaka camiye koşardık. Bazı büyükler ve çocuklar şeker aldıktan sonra hemen camiyi terk etmenin yolunu ararlardı. Bu yüzden gül suyu ve şeker dağıtımı çoğunlukla sonlara bırakılırdı.

Maalesef bu eseri baştan sona hiç okumadım. Ancak mevlid toplantılarında okunan kısımları her Müslüman gibi ben de defalarca dinledim. Ve her seferinde Hz. Peygamberimize söylenen methiyeler daima gönlümü ferahlatmıştır. Efendimize, aline ve ashabına olan sevgi ve hürmetimi kuvvetlendirmiştir.

Ne var ki birçok faaliyetlerimizde olduğu gibi, mevlid merasimleri de son yüzyılda, Süleyman Çelebi'nin asıl gayesinin dışına çıkartılarak, bazıları tarafından sanki dini bir vecibe imiş gibi görülüyor veya gösterilmeye çalışılıyor. Seksenli yıllarda özellikle İstanbul sosyetesinde Mevlid okutarak gazetelerde boy boy resimlerle arzı endam etmek moda haline gelmişti. Son yıllarda sanıyorum bu 'moda' unutulur hale geldi.

Günümüzde bazı özel günlerimizde mevlid okutularak, Hz. Peygamberimiz (s.a.v.)'i hatırlatmanın herhangi bir zararlı yönü olduğunu düşünmek abesle iştigal olur. Tam tersine, Batı'nın cemiyetimize empoze ettiği, çengili çalgılı, danslı vs. düğünler yapmak yerine mevlid okunarak, ilahiler söylenerek, dualar yapılarak iki insanın bir ömür hayatını birleştirmesinin kutlanması elbette çok daha hayırlıdır. Aynı şekilde sünnet merasimlerinin de bu şekilde yapılmasının neden bir sakıncası olsun?

Burada acizane tekrar üzerinde durmak istediğim önemli nokta, mevlid okumanın hiçbir zaman dini bir görev olmadığıdır. Okumanın ya da okutmanın dinen gerekli bir görevmiş gibi anlaşılması elbette yanlıştır. Malayani lüzumsuz işlerle meşgul olmak yerine, mevlid dinleyerek efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e salavat getirmek elbette daha faziletlidir.

Mevlid kelimesini duyduğumda çocukluk yıllarımda, mahalle camimizde kandil gecelerinde okutulması, gül suyu ile akide şekeri dağıtılması aklıma gelir. Mahallenin neredeyse tüm çocuklarıyla şeker almak için mutlaka camiye koşardık.

Necâta Vesile; Bir Mektup ve Hisler

Merhabâ ey âlî Sultan merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfân merhabâ ...

Zehra TUNÇ

İMH Genel Sekreter Yrd.

Yıl 2018. Aylardan şubat. Kuralar çekilmiş, adımız kavuşacaklar listesine yazılmış; nasıl bir heyecan, nasıl bir merak, nasıl kalp çırpınışı, tarif edilemez...

Hemen bir not defteri edinip zihnimdeki, gönlümdeki her şeyi dökmek istedim. Onu ilk gördüğümde ne yapacağımı, kimlerin selamını ileteceğimi, onun mescidinin bahçesinde kimlerle tanışacağımı, nerede nasıl davranacağımı zihnimde bir duvardan bir duvara çarparak tarttığım doğru. Hislerimi kontrol edebilecek miyim telaşı da diğer yandan sarıyor beni. Şubat ayının ilk günlerinden 9 Ağustos'a kadar zihin ve gönül murakabesi çetin bir şekilde devam etti. İlk Medine dediler, önce o gül sultânı ziyâret, sonra Mekke... Heyecan giderek artıyor... Elimiz boş gitmek istemedik. Ne kadar dolu oldu; Rabbimiz bilir, denedik.

Kaldığımız otel Mescidin bir sokak ötesindeydi. Kilometrelerce uzaktayken de adını her andığımızda ruhumuz coşarken, bunca yakın olmak ... İnsan sevdiğinde zaman ve mekân mefhumu farklılaşıyor muhakkak. Her şey gönlünde, sağ elini kalbinin üzerine koy, gözlerini kapat ve adını söyle; nasılsın? Ne kadar ve nasıl sevdiğini böylece anlarsın...

Bize onun çağında yaşamak nasip olmadı, o en güzel asır, o yaşadığı için güzel olan, saadet asrında yaşayamadık cismen. Kur'ân'ın yıllarca süren nazil oluşuna, Cebrail'in Rabbimizden cümleleri ona bildirişine şahit olamadık. O tabloyu ancak hayal edebiliyoruz ve fakat hepimizin tahayyülünde apayrı canlı, öyle değil mi? Peygamberimiz, efendimiz, sallallahu aleyhi vessellem, mescidinde dostlarıyla oturuyor, diz dize, o esnâda Cebrail

aleyhisselam geliyor ve Rasulullah'ta bir hâl; sahabe efendilerimiz şahit oluyor ayetin inzâline. Ve o gül sultan ashabına o an inen ayeti hemen söylüyor. Böyle canlı canlı, böyle ân ân Rabbimizin bizden istediklerine şahit bir nesil asrı saadet. İnce ince, nakış nakış ruhları güzelliklerle bezeme zamanı o asır.

Yeşil halının üstüne vardık, sıramız geldi nihayet, nasıl bir izdiham, bilhassa kadınlar kısmında! Şurada iki rekât namaz kılıp, işte o ânı tahayyül etmek niyetimiz, elhamdülillah nasîb edene. Allah her ân yalnız olmadığımızı hatırlatıyor belki, 'tahayyülü kısa kes, şimdi bu asırda bu kargaşanın zamanında yaşıyorsun. Edeple görevini tamamla, sükût ile ayrıl ki, herkes senin gibi günlerce, saatlerce bu ânı bekledi, o da kim bilir nasıl istedi, yakardı, kardeşinin hakkını gözet' ihtarı âdeta ensemizde.

Yine de fahr-i kâinata, âl-i sultana bir merhaba diyebilmenin mutluluğu tarifsiz.

Çünkü ol mahbub-i Rahmânu Rahîm
Kıldı dünyayı cemâlinden naim.

Cennetten beklentimiz giderek artıyor, hak etmesek de Rahman ve Rahim olan Rabbimizden niyazımız dünyayı onun güzelliğiyle nimetlendirdiği gibi cennetinde de cemalini göstersin duamız. Dünya gözüyle göremedik, görmeden sevdik, sevmek için görmek gerekmiyor demek, bildik. Ve peygamberliğin hitâmı oluşu ile yeryüzüne yaydığı bütün güzelliğin sonsuza kadar devam edeceğine yürekten imanımız aslında biz de onun kademinin izini sürebilsek, yakınlığın mümkün olabileceğini gösteriyor. Biz zaten on dört asrı gözümüzü kapatınca hiç fark etmiyoruz, iş ki gözümüz açıkken de arayı kapatalım...

Şöyle Beytullaha karşı ol Rasûl
Yüz yere vurmuş ve secde kılmış ol

Âh, kafiyelerin en güzeli Nazan Bekiroğlu'na göre. Bir kez beytullah deyince peşi sıra âh dememek mümkün mü? Bu iki harf dünyayı ve ahireti, Rahmânı ve Rasulünü, cenneti ve cehennemi, sevabı ve günahı, ruhumuzda, gönlümüzde, kalbimizde, zihnimizde ne varsa hepsini içine almayı başarıyor. Hatta ümitler ve korkular, helaller ve yasaklar...

Ya özlemler? Evet hepsi bu iki harfin içinde... Kâbe'yi ilk gördüğümde bu kadar etkileneceğimi hiç zannetmemiştim. Dünyayı gezme isteğim bile sıfırlandı, azıcık param olsa biriktirip tekrar gitmek, tekrar yüz sürmek, tekrar koklamak, tekrar orada secde yapmak, tekrar kavuşmak için kullanacağım doğru. Dünyanın en güzel, en hakîkat, en dolu dolu, en nefes aldığımı hissettiğim, en muhteşem ve en nahif aynı zamanda en aslında ne olduğumu hatırlatıcı, en zor ama en tevekküllü, en kimin misafiri olduğumu bildiren yeri, Beytullah; en lezzetli secdelerin mekânı orası! Ne için yaşadığımızı bildiren ve artık gayrisinin boş olduğunu anlatan...

Anda iken nagehan ol yüzü ak
Cennete var dedi Cebrail Hak

Belki de en büyük duamız, yüzümüz ak, gönlümüz ferah ruhumuzu teslim etmek. İşte öyle yaşamak ve öylece ölmek. İstiyoruz nitekim; üç günlük dünyayı hakkıyla yaşayamadık, gereğince memnun edemedik Rabbimizi, hatamız elbette çok, bile bile yaptıklarımız üstelik... Yine de bir ân, nagehan, olur ya nasib olur; en ak haliyle yüzümüz varalım huzuruna...

Sünnetin tut ümmeti ol ümmeti
Ta nasip ola sana Hak rahmeti

Süleyman Çelebi sonunda bir öğüt, bir anahtar ile biraz da üstüne basa basa veriyor duamızın nasıl gerçek olabileceğinin cevabını; Rabbimizin huzuruna yüzümüz ak çıkalım istiyorsak, sınavları anlayabilmemiz ve atlatabilmemiz ümmeti olmakta ısrar ile mümkün. Zor mu elbette zor, talip olduğumuz şey nispetince zorluk derecesi de artıyor, üstelik bir imtihanı kazanmanın ödülü hep daha büyük bir imtihan. Birinci sınıfı bitirince çok zor sınav verdin, hadi şimdi ana sınıfına dön demiyor hayat, daha zoru olan ikinci sınıf ile karşılıyor bizi...

Rahmetine talip olmak bizi her sıkıntıda, Resûlullah olsa ne yapardı sorusuna muhatap kılmıyorsa istediğimiz sonuca ulaştırır mı? Ruhum yarışlara karşı, kimseyle hiçbir şeyin yarışına girmem, reddeder kendimi geri çekmeyi tercih ederim. Zîrâ talip olduğum şey başka, bambaşka...

Sözlerime son verirken huzurunuzda Süleyman Çelebiye rahmet diliyorum. İyi ki yazmışlar, söylemişler ve yüzyıllardır bize bazı şeyleri hatırlatma sorumluluğunu üstlenmişler. Bu bir müezzin edasıyla arka saflara imam efendinin söylediğini aktarmak gibi kutsal, bu değirmene su taşıyan herkesten Rabbimiz razı olsun, bize de razı olacağı kişilerden olmak nasib olsun. Âmin.

Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri[1]

Hüseyin VASSÂF

Hazırlayan: Ahmet GEÇER

Her ne zaman mevlid-i şerif cemiyetinde bulunmuş olsam manevî bir zevke nail olurum. Bu sebeble *Mevlid-i Süleyman Çelebi* kuddise sırruhu hazretlerine karşı kalbimde büyük bir muhabbet vardır. Bir vakitler gerek kendi terceme-i hâli gerek manzume-i mergubesi hakkında tedkikât ve tetebbuâtta bulunmuş idim. Cem ve telfîk edebildiğim malumâtı, risale-i muteberenizin meslekine muvâfık olması itibariyle; belki neşredersiniz ümidiyle yazdım ve taraf-ı âlilerine gönderdim. Şerefhulul etmek üzere olan mâh-ı rebîulevvel hasebiyle neşrinde münâsebet de bulunabilir.

Süleyman Çelebi[2] Hazretlerinin telifine hâmerân-ı gayret olduğunu manzûme-i mergûbe-i mevlid-i şerif filhakika tanzîr ve taklîdi, gayr-i kâbil âsâr-ı makbûledendir. Dört yüz seneden beri fuzala-yı Osmaniye tarafından vilâdeti amîme-i meymene Hazreti risâletpenâhi hakkında lisân-ı türkî üzre lâ yuad (sayısız) âsâr-ı bergüzîde keşide-i silk-i tazîm ve tekrîm kılınmış fakat hiçbiri Süleyman Çelebi Hazretlerinin manzûmesi ka'bına varamamışdır.

O şeref ve rağbeti, ancak o nâzım-ı muhterem kazandı. Büyüklerin biri Süleyman Çelebi Hazretlerinin manzûme-i aşıkânesi hakkında bu hakikatı isbaten:

Dört yüz seneden beri efâzıl
Bir söz dimedi âna mümâsil
Tanzîrına çok çalışdı yârân
Kaldı yine bikr-i misl-i Kur'ân

buyurmuştur ki sözündeki isabet, aşikârdır.

Bu zat-ı muhterem, cidden âşık-ı sâdık ve fazilet ve marifet-i zâtiyesiyle meşhurdur. Nâzm-ı bedî'inde o kadar esrâr ve hakâyık, o kadar nükât ve dekâyık cem eylemişdir ki insan, nazar-ı hakikât ile bakacak olursa o âşık-ı sâdık-ı nebeviyyenin irfanına meftûn ve vüs'at-i tasavvur ve azamet-i tahayyüldeki iktidarına hayran olur.

Mevzûnun derece-i ulviyesini beyanda lisânın kâsır olduğu:

Şeş cihetten ol münezzeh zülcelâl
Bî-kem ü keyf âna gösterdi cemâl
Bî-huruf u lafz u savt ol Padişah
Mustafa'ya söyledi bî-iştibah

ebyat-ı latîfesi tarz-ı beyanındaki sanat-ı rakîke doğrusu Hazreti nâzım-ı muhtereme mahsûsdur denilebilir. Süleyman Çelebi Hazretleri cennetmekân Yıldırım Bayezîd Hân hazretleri zamanında yetişmiştir. Lisân-ı Osmanî'nin henüz teşekkül ettiği bir zamanda menkıbe-i mebrûkeyi nazma muvaffak oluşu, hakikaten havârık-ı muvaffakiyâtdan madûd olabilir.

Vücuduyla iftihar olunacak bir muharririmizin tedkikine göre iktidar-ı nazm ve şâiriyet, Süleyman Çelebi Hazretlerine, büyük pederleri Şeyh Mahmud nam zattan intikal etmiştir. Sultan Orhan Hazretlerinin şehzadesi Alâeddin Paşa, bir emel-i ulvi-i fâtihâne sevkine ittibâen bir mikdar guzât-ı kirâm ile ilk defa Rumeli'ye geçdikleri zaman Şeyh Mahmud, tehniye-i gaza niyetiyle şehzade-i müşarün ileyhe gönderdiği duânâmeye:

Velâyet gösterip halka, suya seccade salmışsın
Yakasın Rum ilinin, desti takva ile almışsın

beytini derç etmiş ve kendisinin nazma muktedir olduğunu göstermiştir.

İşte Süleyman Çelebi Hazretlerinin ceddi, bu zât-ı mükerremdir. Onun mahdûmu İvaz Paşa olup Süleyman Çelebi ile meşhur şairlerimizden Atâî merhumun pederleridir.

Hazret nazım muhterem, Bursa'da ziynet-i sâz-ı âlem-i şuhûd olup mebâdi-i ve makâsıd-ı ulûm-ı akliye ve nakliyeyi Bursa'da tahsil etti. Zamanının fuzalâsı sırasına geçti. Zühd ve takvada ileri gitti. Salah-ı hali, fazl-ı irfânı şayi olunca müşarun ileyh Alâeddin Paşa'nın necl-i necîbleri Süleyman Paşa kendine yâr-ı cân etti. Hatta bu delaletle Yıldırım Bayezîd Hân Hazretleri'nin şeref-i sahâbet ve iltifatına bile nâil oldu. Nihayet Dîvân-ı Hümâyûn'a imam olup hayli zaman bu hizmet-i şerifede bulundu.

Hâkân-ı müşârün ileyhin damad-ı muhteremleri nokta-i daire-i kemal, kıdve-i ricâl (Seyyid Mahmud Şemseddin en-Neccârî) nâm Emir Sultan kuddise sırruhu'l-mennân Hazretlerinin bu

Âhir ömürlerine kadar bu hizmet-i aliyyeyi ifa etmiştir. Şehzâdegândan Süleyman Çelebi dahi Hazreti nâzım-ı muhterem hakkında pek büyük iltifatlar gösterdiğini âsâr-ı eslâf bize bildirmektedir.

Süleyman Çelebi Hazretleri'nin bu manzume-i mübârekesi az vakit zarfında şöhretgir-i âfâk-ı âlem olup her taraftan teberrüken okunmağa başlanmış ve hoşnudi-i cenab-ı nebeviyyeyi isticlâbe vesile olsun ümîd-i şefaathâhânesiyle ihtiyâr-ı tekellüfât olunagelmişdir.

sırada şeref-i sohbet-i aliyyelerine nâil olarak berekât-ı hüsn-ü nazar ve terbiyeti ile de perverşiyâb feyz ü kemâl ve dâhil-i zümre-i ehli-hal olmuşdur.

Yıldırım Bâyezid Hân Hazretleri'nin irtihallerinde Emir Sultan'ın emirleriyle Bursa'da Ulu Camii Şerif'e imam oldular.

Âhir ömürlerine kadar bu hizmet-i aliyyeyi ifa etmiştir. Şehzâdegândan Süleyman Çelebi dahi Hazreti nâzım-ı muhterem hakkında pek büyük iltifatlar gösterdiğini âsâr-ı eslâf bize bildirmektedir.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Tezkire-i Latîfî'de şöyle nakl olunur ki: Menkibe-i mevlid-i şerif manzume-i mübârekesinin tertîb ve tanzîmine bir hâdise-i garîbe sebeb olmuştur. O zaman Bursa'da vâizin biri esnâ-i vaazda esteîzü billâh (لا نفرق بين احد من رسله) âyet-i kerîmesini[3] tefsir sırasında, bu âyet-i celîle mûcebince ben Nebiyyi âhiruzzaman'ı, sâirinden tafzîl etmem, demesiyle dinleyiciler arasında ulemâ-yı Arabdan bir zât-ı âlî-kadr tarzı ifadeden müteessir olarak delaîl-i kâtıa ve berahîn-i sâtıa ile vâiz-i merkûmu ilzâmen "Bu babda izâle-i cehl idememişsiniz, ilm-i tefsirde noksânınız vardır, âyât-ı kerîmenin nâsihinden mensûhundan müşâbihinden gâfilsiniz, 'Rusul beyninde (Peygamberler arasında) fark yoktur' demekten maksad-ı ilahi (Allahu âlem bi muradihi), emr-i risalet ve hususi nübüvvetdedir, yoksa merâtib-i fazîletde değildir. Eğer âyeti kerîmenin manası min cemîi'l-vücuh demek olsaydı, esteîzü billah [4](تلك الرسل فضلنا بعضهم علي بعض) buyurulur muydu." deyip vaizi susturmuştur. Câhil vaizin şu hali Bursa'da şüyu bulunca keyfiyet Süleyman Çelebi Hazretleri'nin samia-i ıttılaına vâsıl olmasıyla pek müteessir olup Seyyidü'l-enâm ve Afdal-ı enbiyâ-yı kirâm aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz Hazretleri'nin ulüvv-i kadr risâletpenâh-ı ekremîlerinden bâhis olmak üzere suret-i velâdet-i cenâb-ı nübüvvetpenâhîlerini ve mu'cizât-ı celile-i ahmediyelerini musavvir olan manzûme-i makbûleyi irticâl ve isti'câl ile tertip ve tanzîm ve şu âlemde ibkâ-yı namına da hizmet etmek üzere kütüphâne-i aşk ve irfâna yadigâr olarak tevdî eylemiştir.

Hakkında Âlî merhum şu satırları yazar:

"Süleyman Çelebi mevlid-i nebi hizmetini kendüye lazım etmiş; el-hak güzel bir kitap yazmıştır ki lisân-ı kalemde beyân-ı rakama gelmesi bir saat-i saîdde vuku bulup belki ekser kevakibin burc u şarkda iktirânına rast gelip sâl-be-sâl nice bin mecâlis-i ve vâcibü'l-iclâlde okunur. El-hak müessir edalar ile nazm eylemiştir. Nice mevlid-i nebiy-yi manzûm dahi vardır, lakin birisi ne ele alınır, ne kimsenin gözüne dokunur. Süleyman Çelebi ise menkıbe-i mevlid-i şerifini güya ki talîm-i Rûh-u kuds ile söylemiştir."

Filhakika öyledir. Bu yoldaki asârın en makbulü, en beliğidir.

Hem sekiz yüz on ikidir tarihi
Burusa'da oldu tamam bil ey ahî

tarih-i inşâdını gösterir ki beş yüz küsur seneden beri eyâdi-i ihtirâmda olduğu müstebân olur.

Abdullatif Gazzi Hazretleri'nin *Kıble-nümâyı Ka'betü'l-Uşşak* nam eser-i mergûbunda kerâmât-i aliyye ve ahvâl-i acîbelerinden bahs olunduğu gibi mukarreb-i hazreti nebevi olduğuna mahz-ı tevfîk ve feyz-i ilham ile yazılmış olan eser-i dil-pezîri burhândır.

Nezd-i celîl-i peygamberîde mazhar-ı kabûl-ü tâm olduğuna, asır-

lardan beri bunca manzumelere hakk-ı rühcâna mâlik olmasıyla kanaat hâsıl olur.

Süleyman Çelebi Hazretleri'nin bu manzume-i mübârekesi az vakit zarfında şöhretgir-i âfâk-ı âlem olup her taraftan teberrüken okunmağa başlanmış ve hoşnudi-i cenab-ı nebeviyyeyi isticlâbe vesile olsun ümîd-i şefaathâhânesiyle ihtiyâr-ı tekellüfât olunagelmişdir.

Bursalı Rıza Efendi merhum nüsha-yı sahîhasını elde ederek tab ettirmiş ve bu hizmeti, erbab-ı aşk-u muhabbet nezdinde pek kıymetli görülmüştü. Zira müstensihlerin sehvinden kurtulamayan bu eser-i celîle, zaman zaman çok şeyler ilave olunarak hemen hemen aslını gaib edecek raddeye gelmiş idi.

Ey Hüdâ'dan lütf ü ihsan isteyen mevlid-i pâk Resulullah'a gel

kasidesi, mevlid kitaplarının baş tarafına yazılmış ise de bunun nâzımı, 1207 senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eden ve şiirde (Vâlî) tahallüs eyleyen Kazasker Abdurrahman Efendi olup Süleyman Çelebi Hazretleri'nin değildir. Bir de hazret-i nâzım-ı muhterem, irtihâl-i nebevîyi musavvir hiçbir şey yazmamıştır. Bu ve emsâl şeyler, sonraları başkaları tarafından ilave olunmuştur. Zaten dikkatlice okunursa kendiliğinden tezahür eyler.

Bu manzume-i makbûlede çok rumûzât-ı latîfe vardır. Onlara husul-i ıttılâdan sonra okunur veya istimâ olunursa neş'e-i kâmilenin zuhuru şüphesizdir. Kulak dolgunluğu ile şöylece dinlemek başka, esrâr-ı meâni-i dakîkaya vukûf hâsıl ederek dinlemek yine başkadır.

Can kulağıyla dinlerken terk-i hayât-ı müsteâr eden âşıklar da görülmüş ve işitilmiştir.

Hazret-i nâzım-ı muhterem, azm-i âlem-i lâhût eyledikte kitab-ı aşk vücudları Bursa'da Çekirge'ye yakın bir mahalde ihzâr olunan mahfaza-i kabre konulmuş. Kaddesallahü sırrahû ve nefanallâhü bi-berekâtihi ve füyûzâtih, âmin.

Mükerreren ziyâret-i şerîfine mazhar olduğumdan dolayı hamd-ü şükr ederim.

Kabr-i şerîfinin üzerinde demir parmaklıktan bir kubbe ve etrafında şebeke olup mezar taşında şöyle yazılıdır:

(Manzûme-i menkıbe-i velâdet-i nebeviye aleyhisselam vettahiye müellifi Süleyman Efendi Hazretleri'nin merkad-i müteberrekidir. Aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân, rûh-ı pürfütûh-i âlîlerine lillâhi teâle'l-fatiha)

Hazret-i nâzım-ı muhterem, azm-i âlem-i lâhût eyledikte kitab-ı aşk vücudları Bursa'da Çekirge'ye yakın bir mahalde ihzâr olunan mahfaza-i kabre konulmuş. Kaddesallahü sırrahû ve nefanallâhü bi-berekâtihi ve füyûzâtih, âmin.

[1] Sırât-ı Müstakîm (25 Şubat 325 sayı: 79 4. cilt)
[2] Yazarın notu: "Hazret-i nâzımın zamanında efendi birine, "çelebi" ifadesi kullanıldığı tarihen anlaşılıyor. Bir eserde gördüm ki: Çelebi, çeleb ile yâ-yı nispetten mürekkebdir. Çeleb, Türkmen lisanında esmâ-i hüsnâ-yı Rahmân'dan bir isimdir. Şu halde çelebi denildikde; şer-i nebevîyi âlim, umûr-ı dîn-i mustafavîyi ârif, ilim ve amelde kâmil olan zat olduğu anlaşılır. Ve çelebi, salâh-ı âmâl ve sıfât-ı ilm ü kemâl ile muttasıf olan her zevât-i kirâma ıtlâk olunur imiş."
[3] Bakara, 285. "O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız."
[4] Bakara, 253."O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık."

Seküler-Feminist Otoritelere Bir Başkaldırış: Saba Mahmood ve Dindarlığın Siyaseti

Sevde ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi İbn Haldun Üniversitesi. Sosyoloji

Toplumsal cinsiyet teorileri, 1970'lerden bu yana sosyoloji disiplininin bir kavramı olarak, kadın ya da erkek olarak farklılığımızın sadece doğuştan gelen bir unsur olmadığını, belirli sosyo-kültürel ilişkilerin bir parçası olduğunu incelemiştir. Bir öğrenci olarak gönüllü turizm elçisi olarak camilerde görev yaptığım 2013 yılından itibaren bu konu eskisinden daha fazla dikkatimi çekmeye başlamıştı. Kamusal bir manevi alan olarak camiye gelen turistler özellikle kadın görevlilerle konuşmayı tercih ediyorlardı. Müslüman kadınları temsil ettiğimi düşündükleri için bana İslam ve kadınlarla ilgili çok soru soruldu. Bu noktada, bizler gibi dindar başörtülü kadınların evde ve hatta duşta bile başörtüsü taktığımızı düşünen Avrupalı ve Amerikalı turistlerin sayısı hiçte azınlıkta değildi. Bir gün içlerinden biri, içinde yaşadığımız Müslüman ve erkek egemen toplumun baskısına uymak zorunda kaldığımız için üzgün olduğunu ve özgür olmadığımız için endişelendiğini ifade etti. Bu olaylar beni ilgili konuda daha derin düşünmeye sevk etti. Dört yıllık gönüllülük faaliyetim boyunca Müslüman kadınların ikincil konumu ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmaları konusunda çok farklı yorumlarla karşılaştım. Bu anıyı, çalışmalarına dikkat çekmek istediğim sosyal bilimciyi neden önemli bulduğumu belirtmek için paylaşıyorum.

Sosyolojik okumalar yaparken karşılaştığım Saba Mahmood'un toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde kritik etkisi olan bir sosyal bilimci olduğunu düşünüyorum. Çünkü Mahmood, özellikle Batı medyasının etkisiyle her yere yayılan yerleşik bir Müslüman kadın anlayışına meydan okumuştur. Mahmood Feminizmin, İslami dindarlığın temelde kadınların çıkarlarına ve özgürlüklerine karşı olduğu öğretisinin yeniden düşünmesini sağlayarak önemli bir etki yaratmıştır. Feministlere göre, inançlarını dini bir şekilde yaşamak Müslüman kadınları her türlü pasif konuma itmektedir. Bu yüzden dindar kadınlar, özellikle de başörtülü kadınlar, feministler tarafından seçim ve özgürlükten yoksun olarak görülmüştür.

Saba Mahmood 1962 yılında doğmuş ve 2018 yılında vefat etmiştir. Mahmood, Orta Doğu ve Güney Asya'daki Müslüman çoğunluklu toplumlara odaklanan Amerikalı bir sosyal antropologdur. Yazılarında, Talal Asad'ın çalışmalarından etkilenerek toplumsal cinsiyet, dini politikalar, laiklik vb. konular üzerine odaklanmıştır. Yazarın 2005 yılında yayınlanan *The Poli-*

tics of Piety adlı kitabı birçok dile çevrilmiştir. Bu kitaptaki çalışma tam da 11 Eylül sonrası Amerika ve Avrupa'da İslam karşıtı düşüncenin yaygınlaştığı dönemde dikkat çekmesi açısından önem kazanmıştır. Bu noktada Saba Mahmood, sosyoloji disiplinine örnek teşkil edecek etkili bir çalışma ortaya koymuştur. Mahmood, antropolojik çalışmasıyla feminist toplumsal cinsiyet teorisyenlerinin yanıldığını kanıtlamıştır.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olarak farklı ve belirlenmiş olmanın sosyo-kültürel karşılığı olarak tanımlanır. Bu tanımları değerlendirirken toplumsal cinsiyet kuramcılarının eğer Müslüman bir topluluktan bahsediyorlarsa kadın bedeninin tahakkümüne odaklandıklarını görürüz. Hatta bu değerlendirmeler o kadar ileri götürülmüştür ki artık her Müslüman tesettürlü kadının özgür iradesi dışında bir seçim yapmaya zorlandığı genelleştirilmiştir.

Mahmood, çalışmasında Mısır'ın başkenti Kahire'de bir cami hareketine dahil olan kentli Müslüman kadınların hikayesine odaklanmıştır. Bu araştırmayı, üç farklı mahalledeki üç farklı camide kadınların dindarlığı nasıl yarattıklarını inceleyerek yürütmüştür. Seküler, feminist paradigma içindeki temel varsayımları, Mısırlı kadınların hareketlerini ve eylemlerini değerlendirme biçimleri üzerinden eleştirmiştir. Mahmood'un çalışması, bu paradigmaların bazı noktalarda kadınların öznelliğini ifade etmiş olsalar da, genel olarak Müslüman kadınların itaat ve sorgulama ilişkileri hakkında birçok yanlış varsayımda bulunduğunu kanıtlamıştır. Çalışma, öncelikle kadınların dindarlığı; dış eylemlerden iç karakteri oluşturacak takva davranışına ulaşmanın bir yolu olarak gördüğünü ortaya koymuştur. Öte yandan Mahmood'un en önemli vurgusu feministler tarafından savunulan kadın bedeni üzerindeki tahakküm varsayımının yanlışlanması üzerinedir. Çünkü, Mısırlı kadınlar için örtülü bedenin, erdemli benliğe ve maneviyata ulaşmanın bir aracı olarak görüldüğü açığa çıkmıştır.

Mahmood'un Mısır'daki kadın topluluktan yola çıkarak yaptığı çalışma çıktılarının aslında Türkiye'deki Müslüman ve başörtülü kadınlar üzerinden okunmaya ihtiyaç vardır. Nitekim 28 Şubat gibi hafızalara kazınan bir dönemden sonra en çok dile getirilen bahanelerden biri de tesettürü seçen kadınların gelenek veya ataerkil baskı ile bu görevi sürdürdükleridir. Oysaki dindar kadınların dünyevi herhangi bir otoriteye bağlı olmadan yalnızda inancı gereği yerine getirdiği tesettür pratiği böyle bir kısır değerlendirmeye asla muhatap kılınmamalıdır. Dolayısıyla Mahmood'un çalışması, seküler-feminist otoritelerin Müslüman kadının dindarlığını belirleyici özne olma çabalarının önünde duran bilimsel bir teşebbüs olmuştur.

Sonuç olarak Mahmood, Batılı feministlerin başörtülü Müslüman kadınların ne istedikleri ve ne hissettiklerine dair çıkarımları kendi kültürel anlayışlarına göre değerlendirdiklerini vurgulamıştır. Müslüman kadınların dini inançlarına göre yaşama tercihlerinin göz ardı edildiğini belirtmiştir. Mahmood'un argümanı hem toplumsal cinsiyet çalışmaları, hem İslami antropoloji hem de feminist teori üzerinde derin bir etki yaratmıştır. Bu anlamda böyle önemli bir çalışmadan haberdar olmak; öncelikle kendi inancının değerlendirmesini özgürce ifade hakkına sahip Müslüman her kadın için daha sonra İslami çalışmalar yapanlar için oldukça kıymetlidir.

Sosyolojik okumalar yaparken karşılaştığım Saba Mahmood'un toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde kritik etkisi olan bir sosyal bilimci olduğunu düşünüyorum. Çünkü Mahmood, özellikle Batı medyasının etkisiyle her yere yayılan yerleşik bir Müslüman kadın anlayışına meydan okumuştur.

Kaynakça

- Güngör, A. B. (2012). Saba Mahmood, Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, 233 s . İnsan ve Toplum , Sekülarizm , 237-241
- Mahmood, S. (2022). Dindarlığın Siyaseti - İslami Uyanış ve Feminist Özne, Çev. Aslı Altınışık, İstanbul: Islık Yayınları.
- Youtube, Düşünbil, Dindarlığın Siyaseti, https://www.youtube.com/watch?v=Bz4SgqrjvCg

Psikolojik Harekât Üzerine

Şehnaz FINDIK

Bundan binlerce yıl evvel yaşamış Çinli bir askeri bilge olan Sun Tzu'yu duymuşsunuzdur. Kendisi savaşta düşmanı yıpratmanın, korkutmanın ve mutlak yenilgisi için gafil avlamanın felsefi ve stratejik yönlerine dikkat çeken "Savaş Sanatı" eserinin müellifi kabul edilir. Sun Tzu bugün hepimizi yakından ilgilendiren birçok konuda çağlar öncesinden önemli tespitlerde bulunur. O'na göre bir milleti, devleti, orduyu savaşmadan imha etmenin yolları uzaktaki düşmana yakınlık algısını aşılamada, gizli muharebe alanları yaratmada ve taktiksel olarak düşmanın stratejisini yok etmede gizlidir. Bunun da ötesinde düşmanın kötü hasletlerini öne çıkararak karşı tarafın rehavete kapılmasına, öfke ve korku ile hata yapmasına, yalan ve hilelere kanarak kendi içlerinde birliklerinin bozulmasına zemin hazırlanmalıdır. "Aralarına nifak sok." diye açıkça direktif veren Sun Usta, bununla da yetinmeyip düşmanın psikolojik yeterliliklerini, bilgiyi alma ve anlamlandırmadaki becerilerini, görünen ile gösterilen arasındaki bocalayışını dahi stratejik birer silah gibi kullanabilmenin inceliklerini öğretir. Tacirleri, zanaatkârları, şairleri de tıpkı bir ordu gibi hazırda bulundurma fikri, yine kendi öğretileri açısından herkesi önemli birer askeri aktör olarak kullanmanın önemini ortaya koyar.

Konuyu biraz açarsak, istihbarat ajanlarını, siyasi provokatörleri, medya temsilcilerini, mali tehditleri, siber saldırıları, vekâlet savaşlarını, yarı askeri unsurları, terörist ve suç örgütlerini kapsayan yeni ve acımasız bir savaş türünün temelleri insanlık tarihi kadar eskidir. Sun Tzu'nun burada bilinen gerçeklere temas ederek insanlığın savaşmak konusundaki maharetlerini birer stratejik argüman haline getirdiğini söyleyebiliriz. Günümüzde de her türlü propaganda malzemesini kullanarak bir ülkenin toplumunu, kurumlarını ve askeri bütünlüğünü tehdit eden güç odaklarının kadim Çin'in Sun Ustasından pek de farklı yöntemleri olduğu söylenemez. Zira insan faktörünün değişmezliği ve fakat araçsal yeteneklerin tedricen değişkenliği göz önüne alındığında savaş taktikleri yalnızca mevcut teknolojiye göre şekillenir. Bu araçların başında da "Psikolojik Harekât" denilen ve düşmanın hedef kitlesinde "bozgunculuk" faaliyetleri olarak da özetleyebileceğimiz gayri ahlaki yaklaşımlar gelir.

Psikolojik Harekât, düşman veya dost olsun, bir toplumu hedef alarak o toplumun duygu, düşünce, inanç ve birlik unsurlarını yozlaştırmak, tahrip etmek ve mutlak surette onarılmaz yaralar açmak için yapılan her türlü faaliyetlere verilen addır. Bir toplumun dinlediği müzikten tutun da ahlaki davranışlarına; inanç kaidelerinden konuştukları dile kadar hayatın her alanında toplumun psikolojik, sosyolojik ve fikirsel bütünlüğüne zarar vermektir. Dini hassasiyetler, toplumsal örf ve geleneksel normların işleyişinde arızlar yaratmak

ve suni aksaklıklar üretmek bunların başında gelir. Propaganda, beyin yıkama, ideolojiyi değiştirme, radikal savunucular üretme ve hakikati itibarsızlaştırma bu faaliyetlerin en acımasız olanlarından sayılabilir. Düşünün ki masum sivilleri öldürmek için bir ülkeyi işgal eden Amerikan hükümeti kendi halkını nasıl ve ne şekilde ikna edebilmişti? İşte bu ve benzeri soruların cevap anahtarından da anlaşılacağı üzere insan ve toplum psikolojisini etkilemek ve bunları yönlendirmek, içinde yaşadığımız çağın yeni tip a-mekatronik silahlarıdır. Peki, bu silahlarla algılama yetenekleri tahrip edilen ve buna ek olarak bilgiyi doğru şekilde alması engellenen insan kitleleri ne yapar?

Siyasi, ahlaki ve iktisadi kapasitesi tam teşekküllü a-mekatronik silahlarla tek tipleştirilmiş kitleler, içinde yaşadıkları sistemin nasıl bir sosyolojik migren yarattığını idrak edemez. Çünkü müzik, sinema, gıda sektörü, bankacılık ve finans uygulamaları ve bunların farklı alanlardaki benzer niyetlerle dizayn edilmiş daha başka sistemik unsurları vasıtasıyla insan doğası, kapitalist dünyanın "kiralık" aklı haline getirilir. Böylelikle duygusal tepkileri ideolojikleşen, kendini ait hissetmediği ve yalnızca emeğini kiraladığı bu sistemde hırçınlaşan insanlar, sanat adı altında hoyratlıkla ve spor adı altında ise holiganlıkla avcı toplayıcı doğasına saplanıp kalır. Sonuç itibariyle akıl ve itidal çizgisinden; milli ve dini geleneğindeki taakkul unsurlarından koparılmış bir insan toplumu, kiralık fikirlerin ideolojik eksenli silahlarıyla mücadele edemez hale gelir. Böylelikle psikolojik harekâtın belki de en büyük gayesi olan morali bozuk, başına buyruk, kendine sunulan her bilgiyi doğru bilmeye dünden razı ideolojik romantiklerin üretimi başarıya ulaşır.

Nihai olarak moral bozmayı, umutsuzluğu ve sürdürülebilir bir şuursuzluğu normal hale getirmek suretiyle düşmanın manevi gücü ortadan kaldırılır. Bu tıpkı işgalden önceki yıllarda Rusya'nın Ukrayna'da moral bozmak için periyodik olarak düzenlediği medya oyunlarıyla Ukrayna halkında ve ordusunda yarattığı rahatsızlık hissi gibidir. Yani düşman, hedef kitlenin kendi içerisindeki savunma odaklı manevra alanını kısıtlar. Örnekten yola çıkarak, böylesi bir taktiksel dönüşümün içerisinde bir devleti içerden çökertmek için finanse edilen yeni aktörlerin sosyal medyadaki klavyeli terör örgütleri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bu anlamda düşmanın fikirsel ve psikolojik alt yapısındaki çürükleri kaşıyarak zamanla ölümcül yaralar bırakmak için sosyal medyadaki kötü haberleri abartmak ve bunların gerçekliğine gölge düşürecek şekilde sık ve yüksek sesle dile getirmek manipüle edilmiş kitleleri terörize etmek için yeterli olacaktır. Böylelikle millet olmanın tüm konforunu güçlü devlet organizasyonuyla ortaya koymuş medeniyetlerin var olan tarihsel hafızası ve muhakeme kabiliyeti de kolaylıkla ziyana uğratılabilecektir. Peki, bu kötü senaryonun vuku bulmaması için ne(ler) yapmalı?

Bugün geldiğimiz noktada her on yılda bir yeni bir ruh gibi karşılanan ancak tarihin tozlu raflarından indirilip fotoşoplanmak suretiyle yeniden piyasaya sunulan tüm o faydasız ideolojileri bir kenara bırakmalıyız. Sistemin belirli güçlerle psikolojik operasyonlar yürüttüğü tüm kanalları hakikatin bizatihi kendisiyle doldurmalıyız. Meşru bir "bilinçsizlik" üretmek suretiyle acımasızca millet varlığımıza saldıran fikir, teşkilat ve düzen kurucuların karşısında savunan değil, alternatif üreten taraf olmalıyız. Neden mi? Çünkü kapitalizmin "mülksüzleştirme yoluyla birikim" üzerinden kendini yeniden üretmesi, yukarıda bahsi geçen psikolojik harekât unsurlarının eliyle kolaylaştırılıyor. Devletlerin insan psikolojisini koruyamadığı bir ortamda bir arada yaşamanın ve mülk edinmenin gün geçtikçe büyük bir güvensizlik yarattığına şahit oluyoruz.

Devletinin yasama, yürütme ve yargı erklerine, öz değerlerine ve iktisadi fırsat eşitliğine itimat etmeyen insan, parçalanmış küresel normsuzluğun ve sınırsız tüketimin eline bırakılıyor. Ve yine tek tipleştirilen korkak insan yığınları, bu amaç uğruna tüm o felçli ideolojilerin ölmesine müsaade etmeyen sistemin nihai bir sonucu olarak karşımızda duruyor. Örneğin iklim aktivizminin petrol borsasına etkisi düşünüldüğünde, manipüle edilmiş aktivizm yoluyla uygulanan psikolojik harekât yöntemleri bir devletin enerji güvenliğini tehdit eder hale gelebiliyor. Buna toplumları cinsiyetsizleştirme projeleri, bireysel aktivizm yoluyla devlet dışı yapıları kadraja sokma gayreti ve terör örgütlerinin "özel askeri şirketlere" evirilmesi gibi kolektif akıl tutulmaları da eklenince yeni bir düzeni konsolide eden adımlar hızlanıyor. Buna benzer sisli eylemlerin hızlı ve radikal yollarla kanıksanmaya başlanması ise çağın silahlarını öngörülmez hale getiriyor. Dolayısıyla doğru bilginin hangi kaynaktan aktığını ve doğruluğunu muhafaza etmiş bir halde nereye döküldüğünü hesaplamak devletin ve toplumun birlik ve bekasının olmazsa olmazını teşkil ediyor.

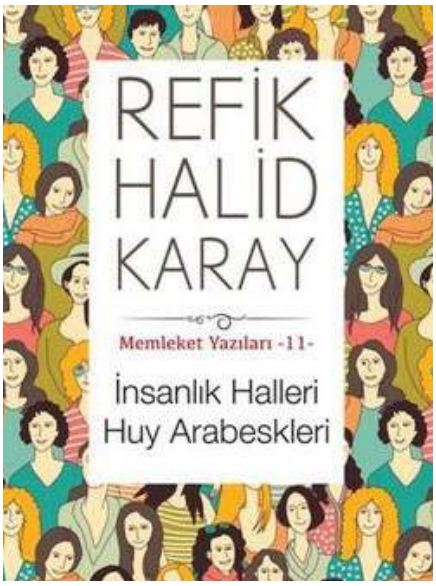
Popülizm ve ideolojik saiklerle hareket eden, kısmen manipüle edilmiş bir toplumda psikolojik harekâtın etkilerini en aza indirmenin ve bu taktiklere karşı her bir toplum ferdini uyandırmanın en ideal yolu hakikatin, iyiliğine ve güvenin tazelenmesi için insanlar arasındaki uhuvveti artırmak olmalı. Esasen kıymetli okuyucu, uyanık olmanın, uyandırmanın ve uyanık kalmanın hiç bu kadar zor olduğu bir dönem olmadığı gerçeği tüm çıplaklığıyla önümüzde duruyor. Fakat yolumuza çıkacak olan her türden aksiliği hesap ederek ve de büyük bir özveriyle çözüm üreterek kendi mikro çevremizden başlayan periferik bir aydınlanmaya kandil tutmamız gerekiyor.

Bize Kâfir Demiş Müfti Efendi

Elif ÇEVİK
Sosyal Politika Uzm.

Magazin, yediden yetmişe herkesin gündemine girmeyi bir şekilde başarıyor. Nihayetinde kültür endüstrisi dediğimiz olgu, gündelik yaşamın sıkıcılığından, sorunlarından biraz olsun kaçış imkânı veriyor. Dolayısıyla insanların sabah daha az kaygılı ve çalışma azmiyle dolu olarak uyanmalarına yarayan, endüstri toplumu için anlamlı bir araç. İnsanları, kaçındıkları dünyaya yeniden eklemlemenin yumuşak yolu. Sistem böyle işliyor, varsın işlesin. Biz, bize sunulana bakalım. Ağza çalınan o bir parmak bala şeker katılmış mı katılmamış mı?

Esasen popüler kültür, pop kültüründen ibaret olmadığı zamanlarda çok da kötü değildi. Zira 30'lu, 40'lı yıllarda hatta daha da öncesinde edebiyat, en popüler sanattı. Haliyle en popüler sanatçılar da edebiyatçılar… Her biri birbirinden ilginç karakterler olan bu kalem erbabı, gazete ve dergilerde de köşe başlarını tutuyordu. Basın, tek parti dönemi konjonktürü nedeniyle siyaset, ekonomi gibi çetrefilli konularda gereğini yerine getirmekten nakıs kalıyordu. Bu boşluğu farklı konuları kaleme alarak doldurmak ise edebiyatçılara düşmüştü. Dergi ve gazete sayfaları, ilk bakışta absürt gibi görünen fakat üzerinde düşündüğünüzde son derece zeki tartışmalara, magazinsel olaylara sahne oluyordu. Bu bağlamda Refik Halid'in köşe yazılarını okumak, bugün bile müthiş keyiflidir.[1] Bakın Refik Halid, bu konjonktürü, 1943'ün şubat ayında Tan gazetesi için kaleme aldığı köşe yazısında nasıl kâğıda döküyor: *"Haftanın üzüntü vermeden, gönül kararmadan konuşmağa elverişli konusu şüphesiz ki sakal ve bıyıktır. Ne mes'ut, ne talihli adamlarız ki, harbin dördüncü yılında, her tarafta topyekûn savaş hazırlıkları olur, nice milyonluk şehirler elden ele geçer, kimi yerde: "Millet! Ayağa kalk, fırtınalar kopsun!" diye haykırılır, kimi ülkede: "Aklımız varsa doğru sulh gölüne koşalım!" demesine gelen yazılar cızıktırılırken -hamdolsun- biz, bu gibi zor durumlardan uzak, gazetelerimizde saça, sakala, hele bıyığa dair hoş fıkralar yazmak fırsatını bulabilmekteyiz."* Ayfer Tunç'un aktardığına göre bu zat, popüler edebiyatın küçümsenmesinden rahatsızdı. Zira yazdıklarının karşılığını hayattayken görmek istiyordu. Bu sebeple köşe yazılarına ilginç

konuları mevzu ediyordu. İnsanın neden kuyruğu yok, insan doğuracağına yumurtlamış olsaydı hayatımızda ne gibi değişiklikler olurdu gibi sorular soruyordu. Bazen de o dönemin gündelik hadiselerine fener tutuyor; memlekette baş gösteren "bardak bulamamak" buhranından, son zamanlarda İstanbul halkının kaşınmasa bile kaşınacak gibi olduğundan, kaşınmaktan korktuğundan, kadın çorabı satan mağazaların, insanın suratına, burnuna uzanan yan yana dizilmiş bir düzine biçimli ayakla gittikçe "müzikhol" sahnelerine çevrilen vitrinlerinden söz ediyor. Yine 40'lı yılların penceresinden bakan yazar, okuyucuya on derste züppelik dersleri veriyor, burun silmenin sosyo-kültürel analizini yapıyor, edepli dilenci, bacaksız dilenci, düdüklü dilenci, vasıta dilenci, jurnalci ve hafiye dilenci, akşamüstü dilencisi olmak üzere memleketteki dilenci tiplerini sıralıyor. II. Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle sürdüğü o yıllarda dünya gündemini de yakından takip eden yazar, bir gün Paris'te kasaplık hayvan olarak kedi darlığı hüküm sürdüğü haberiyle şaşırırken başka bir gün Almanya'da 15 yaşındaki çocukların silah altına alınacağı haberini üzüntüyle karşılıyor.

Evet, edebiyatçılar o dönemlerde halkı böyle ilginç konulara muhatap kılarak hem eğlendiriyor hem de düşündürüyorlardı. Peki hiç mi dedikodu yok? Olmaz mı! Misal Refik Halid, Ahmet Vefik Paşa'nın sinirli olduğu için sevimli bulunduğunu, Ahmet Cevdet Paşa ve Ziya Gökalp'in ise sinirli olmadıkları için halka tesir edemediklerini, Fecr-i Âtî'den isim yapan yalnızca iki üç kişi olduğunu ve Ahmet Haşim gibi bunların sinirli zatlar olduklarını, diğerlerinin sönüp gittiklerini yahut meslek değiştirdiklerini söylüyor. Refik Halid'e göre bu sinirli insanlar olmasalardı dünya tatsız tuzsuz bir yer olurdu. Zira *"sinirliler, insanlar alemine çeşni katarlar, durgun havaya esinti getirirler ve dümdüz gidişe biraz sarsıntı katarak manzaralara karışık renkler serpip menevişler çizerek onu biteviyelikten ve yorucu değişmezlikten kurtarırlar"*. Öyle ki şu hayatta sinirlilere rastlamazsak yüzümüz de gülmez diyor yazar. Hem *"o sinirliler ki aksaklıklar karşısında sinirsizler yerine konuşurken, sinirsizlere tercüman olurlar ve sinirsizlerin yapamadıklarını yaparak cemiyetin öcünü alırlar"*. Fazla iddialı cümleler değil mi? Fakat cemiyette bir karşılığı var. Geçtiğimiz aylarda Global araştırma şirketi Gallup, 'Global Emotions' yani "Küresel Duygular" başlıklı bir rapor yayınladı. Raporda, dünyanın en sinirli ülkelerinin yer aldığı listede Türkiye, ikinci sırada yer alarak zirveyi zorladı. Demek ki Türk toplumsal yapısının karikatürize edilmiş hali Recep İvedik'in de belirttiği gibi "agresifiz, kompleksliyiz". Peki biz şimdi bu bilgiyle ne yapalım ey Halid? El cevap: *"Sinirlileri hoş görelim"*.

Başa dönecek olursak, bugün magazinin merkezinde yer alan unsurların değiştiğini görüyoruz. Yazarlara, şairlere artık ne köşe yazılarında ne de magazin haberlerinde rastlıyoruz. Neden? Yeterince ilginç değiller mi? Popüler olana mı karşılar yoksa popüler olmaya mı? Oralı mı değiller yoksa buralı mı? Okumak kopmaktır, diyor şair. Aydınlarımız neredeler? Bu soruların cevabını muhataplarına bırakıp sorunumuza dönelim.

Magazinin yönü başka bir yere kaymış durumda. Çoğunlukla pop sanatçılarının ve dizi oyuncularının yaşamlarıyla biçimlenen magazin gündemi, bugün belki de hiç olmadığı kadar çiğ, renksiz, neşesiz ve zevksiz. Politik bir alan olarak magazin dünyası ise sinirli olsa da sevimli değil. Laf dokundurmanın ince sanatlarından habersiz gösteri peygamberleri, kuru gürültüye ve hakarete başvuruyorlar. Onlara inanmış yüzlerce kuş ise sahip oldukları iki yüz seksen karakterle çığlık çığlığa. En ciddi kavga sebebi olarak, biri çıkıp ötekine kafir dediğinde, *"Tutayım ben ana diyem Müselmân / Vardıkda yarın Rûz-i Cezâ'ya / İkimiz de çıkarız anda yalan!"* diyebilecek maharette kimse çıkmıyor. Bilenler bilir, hiciv üstadı Nefi'nin Şeyhülislâm Yahya Efendi'ye verdiği bu cevap, dönemin bugünkü tabirle sansasyonel olaylarındandır. Nitekim magazin bizatihi olaydır. "Olaylar, insanı değiştirir," diye bir cümle okumuştum. Başına şöyle yazasım geldi: "Kelimeler, olayları değiştirir." Belki de kelimelerimizi kaybettiğimizden kalemlerimiz işe yaramıyor. Birilerinin başına gelen olaylar, insanımız için bir tecrübeye dönüşmüyor. Bu sesler ormanında kaybolmasak bize yetecek. O halde siz söyleyin: Bala şeker katılmış mı katılmamış mı?

[1] Tavsiyemizdir: Refik Halid Karay, İnsanlık Halleri Huy Arabeskleri, İnkılap Yayınları

Sosyal Medyanın Çocukları

Rabia ŞEKERCİ GÜLER

2000'li yıllarda hayatın değişmez ve vazgeçilmez bir unsuru haline gelen sosyal medya ve türevleri, yeni jenerasyonunun ortaya çıkmasında belirleyici bir iletişim ortamı sunarak bireyler arasındaki etkileşim oranını da bir hayli artırıyor. Gelenekten moderniteye kadar değişen medya, farkını görme ve işitme duyularının yanında dokunma duyularını da iletişim sürecine dahil ederek ortaya koyuyor. Bununla paralel olarak izleyici kitlesi de değişmiş oldu. Artık her bireyin kendi medyası var. Bu yeniliğin olumlu özellikleri inkâr edilemez olsa da olumsuz tarafları göz göre göre kişilere empoze ediliyor. Bu kapsamda sosyal medyanın çocuklar üzerindeki etkisi de yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda. Yeni bir kültür oluşturan sosyal medya, çocuklar üzerinde de hakimiyetini kurmuş vaziyette.

Bir ihtiyaç olarak kendisini sunan ve hayatımızın baş köşesine oturan sosyal medya ağları ile yaşam standartları yeniden şekilleniyor. Twitter'da 280 harf ile gününü özetleyen birey, Instagram'da kendini, benliğini, sevdiklerini ya da sevmek zorunda hissettiklerini teşhir ediyor. Her bireyin bir şekilde dâhil olduğu bu ağlar çocukları da içinde barındırmakta. Sokakta elinde bir şey yiyerek gezmemesi, tanımadığı insanlarla konuşmaması hususunda tembihte bulunulan çocuklar, artık sosyal medya üzerinden kilometrelerce ötedeki yabancılarla arkadaşlık kurup, yemek yediği sofraların fotoğrafını paylaşıyor. Bu da içinde bulunduğumuz kültür endüstrisinin ne kadar tehlikeli olduğunun bir göstergesi.

Çocukların sosyal medya hesaplarında mahremiyet sınırlarının geniş olduğuna dair bir izlenim var şüphesiz. Profiller incelendiğinde dikkat çeken diğer bir husus da çocukların kendilerini olduğundan daha büyükmüş gibi göstermeleri ve yaşlarının farkında olmaksızın paylaşılan fotoğraflar ve kullanılan cümleler. Bu da şu soruyu akla getiriyor. Sanal ile gerçeklik ayrımı çocuklar tarafından ne kadar biliniyor ve ne derece bilinçli davranılıyor?

Birmingham Üniversitesi tarafından yapılan araştırmaya göre, ebeveynler, çocuklarının sosyal medya kullanımından endişe duyuyor. 11-17 yaş arası çocuğu olan 1700 kişiyle görüşen araştırmacılar, ebeveynlerin % 55'inin sosyal medyanın çocuklarının ahlaki gelişimi üzerinde olumsuz etkisi olduğunu düşündüğünü ortaya çıkarmış. Ayrıca katılımcıların % 40'ı ise sosyal medyayı çocuklar üzerinde potansiyel bir tehlike olarak görmesi ve endişe duyması da dikkat çekici bir diğer husus.

Özellikle ebeveynlerin bu konuda çocuklarına kısıtlama koymaları, öğretmenlerinin ise gerekli bilinçlendirmeyi yapması gerekmektedir. Aileler, çocuklarının sosyal medya hesaplarını gizlice takip etmek yerine, iş birliği içinde olarak iletişim sürecini daha etkin, tehlike alanını daha dar kılabilirler.

Hem bedensel hem de ahlaki açıdan büyüme çağında olan bu çocuklara, küçük yaşlarda tanımadıkları insanlarla iletişim kurma olanağı veren, kültürün değişmesine zemin hazırlayan olguları oluşturan ve ahlaki açıdan sıradan olmayanı sıradanlaştıran sosyal medyaya, kısıtlı bir erişim sağlanması belki de en sağlıklısı olacaktır.

Birmingham Üniversitesi tarafından yapılan araştırmaya göre, ebeveynler, çocuklarının sosyal medya kullanımından endişe duyuyor. 11-17 yaş arası çocuğu olan 1700 kişiyle görüşen araştırmacılar, ebeveynlerin %55'inin sosyal medyanın çocuklarının ahlaki gelişimi üzerinde olumsuz etkisi olduğunu düşündüğünü ortaya çıkarmış.

Günümüze Yansıyan İz ve Etkileriyle Sömürgecilik ve Afrika -II-

Yusuf YAZAR

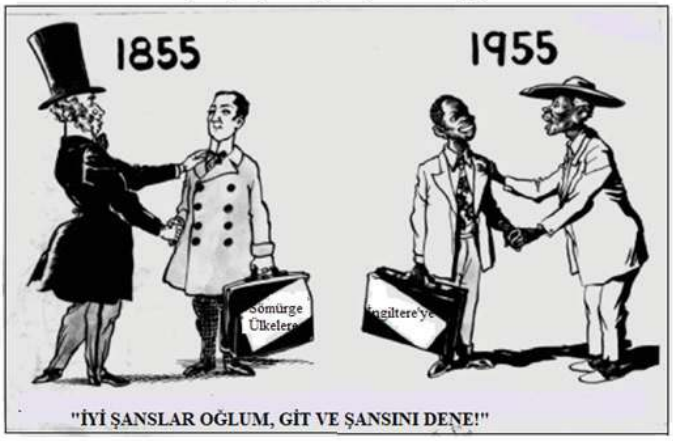
2. Siyasî Bağımsızlık Kazanma Sonrasında Sömürge Ülkelerinin ve Sömürgeciliğin Durumu[1]

İnsicam'ın geçen sayısında yayınlanmış olan yazının ilk bölümünün sonunda vurgulamaya çalışmış olduğumuz, "sömürge ülkelerin siyasal bağımsızlık kazanması, onların sömürgeci 'ana' ülkeyle ilişkilerini hemen ve tamamen kesmeleri anlamına gelmemiştir; zaten pratikte bu pek mümkün ya da istenen bir şey de olmamıştır" şeklinde ifade edilebilecek değerlendirme, önemi dolayısıyla biraz derinleştirilmeyi hak etmektedir. Bağımsızlık sonrası[2] yıllara özgü yeni ortaya çıkmış olan 'sömürge ülkelerden sömürgeci ülkelere büyük bir nüfus göçünün yaşanması' durumu[3] bu yapılmış olan tespitteki muhtevayı destekleyen en önemli gelişmelerden birisidir.

Sömürge ülkelerde bağımsızlık öncesinde ve sonrasında sömürgeci ülkelere giderek oralarda eğitim görmüş olanların önemli bir kısmı milliyetçi ve bağımsızlıkçı tutumlar benimsemiş ve yönetimde etkin olma eğiliminde olan gruplar oluşturmuşlardır. Milliyetçi ya da sosyalist ve genel olarak bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist eğilimler içinde olan bu gruplar siyasal bağımsızlıklarını yeni elde etmiş olan ülkelerinin ana sömürgeci devletle olan bağlarını tümüyle koparmayı, genellikle ekonomik ya da mahallî tehditlere maruz kalma endişesi ile riskli bulan bir yaklaşım içinde görünmüşlerdir. Ana sömürgeci ülkeden sömürge ülkeye göç edip yerleşik hâle gelmiş olan Avrupalı yabancı nüfus ise sömürge ülkenin dil, kültür ve siyasî yapısına âşina oluşları sayesinde süreç ilerledikçe ülkenin ana sömürgeci ülkeyle olan ekonomik ve kültürel ilişkilerinde vazgeçilemeyecek derecede kritik bir rol oynar duruma gelmiş ve sömürge ülkede işleyen sistemin en önemli ve vazgeçilmesi zor unsurlarından birisi hâline gelmiştir.

Sömürge ülkenin siyasal bağımsızlığını elde edilişi sonrasında yönetim görevi kendisine devrolunmuş olan ve birçok örneğinde sömürgeci ülke kurumlarında eğitim görmüş (ve o sömürgeci ülke kültürel değerlerini belli ölçüde de olsa benimsemiş ve ironik bir biçimde bu niteliğiyle kendi ülkesinin gözdesi hâline gelmiş olan) yerel yönetici kesim, genellikle sömürgeci ana ülkeyle ilişkileri ileri düzeyde devam ettirmeyi bir avantaj ve zorunluluk olarak görmüş ve ülkelerinde uzun zamandır yerleşik hâle gelmiş bulunan

Yüzyıl arayla yön değiştirmiş olan nüfus göçü

eğitimli sömürgeci-yabancı nüfusun varlığını da gerekli görmüştür. Bu durum belli bazı avantajlar sağlamış görünse de siyasî bağımsızlığını almış durumdaki bu ülkelerde tümüyle 'yeni bir başlangıç' yapılmasını zorlaştırmış ve hattâ bazı örnekler itibariyle imkânsızlaştırmıştır.[4] Bağımsızlık sonrası dönemde öğrenim görme ve iş arama gibi nedenlerle gerçekleşmiş olan, sömürgeci ana ülkeye olan göçler ilişkileri daha da karmaşıklaştırmış ve derinleştirmiştir. Sömürge ülkelerde yönetim dili olarak başından beri sömürgeci ülkenin dilinin benimsenmiş oluşu ve yerli halk içinde bu dilin (İngilizce, Fransızca, Portekizce, vd.) daha yaygın anlaşılıp konuşulur hâle gelmiş oluşu da bu karmaşıklığa katkı yapan (ve aslında sömürge hâlinin belli ölçüde de olsa devamını, zorunlu değilse de mümkün kılan ve yerli kültür anlayışından uzaklaşmanın da sebeplerinden birisi hâline gelen) etkenlerden birisi olmuştur. Sonuç olarak, ayaklardaki prangalardan kurtulmuş olmanın gerçek ve tam bağımsızlığın (eğer böyle bir şey mümkünse) kazanılmasının ancak bir ilk ve kolay adımı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, siyasal bağımsızlık kazanmış olma sonrasında oluşan 'yeni tip sömürgecilik' durumu, filmin burada sona ermiş olduğunu düşünmenin yanlış olacağını açıkça göstermektedir. Zihinlerdeki prangalardan kurtuluşun ve her şeyi gerçekten de sömürge ülkenin kendisine özgü bakış açısıyla tanımlayıp sonraki süreci ona göre yönlendirmesi ise, gerekli sonraki zor sürecin ilk önemli adımı ve parçası olduğu muhakkaktır. Bu sonraki süreçte atılacak adımlar, kuşkusuz ki ekonomik gelişmişliğin ve bağımsızlığın sağlanmasını hedefleyen adımları da içerecektir. Cezayir ve Libya gibi daha başlangıçta tüm prangalardan radikal bir biçimde kurtulmak isteyen sömürge ülke mensuplarının ağır ve kanlı bir bedel ödemekle karşı karşıya bırakılmış olduğu gerçeğiyse, tarihe büyük puntolarla düşülmüş bir hatırlatma dipnotu olarak hep duracaktır.

Avrupa merkezli sömürgeciliğin dünyanın birçok bölgesinde (Afrika'da, Asya'da, Amerika'da) düşünülebilecek en keskin formuyla ve uzun bir süre var olduğu bir vakıadır; bıraktığı derin izler ve hâlâ yaşanan etkileri dolayısıyla da unutulmazdır ve bu, Batılıların sicilinde (ve umulur ki bazılarının vicdanında da) silinemez bir biçimde yer almıştır. Bu sicil, aslında ait olduğu kişi ve toplulukları konuşamaz ve başını öne eğmeye mecbur edecek olan bir sicildir. Ve bu noktada sömürgecilerin sömürgelere medeniyet götürdükleri iddiası sömürgecilerin ve destekçilerinin piş-

Bağımsızlık sonrası dönemde öğrenim görme ve iş arama gibi nedenlerle gerçekleşmiş olan, sömürgeci ana ülkeye olan göçler ilişkileri daha da karmaşıklaştırmış ve derinleştirmiştir.

Dikkat çekici olan bir nokta, Avrupa merkezli olan, zulüm ve adaletsizliğin her formunu benimsemiş ve birçok uygulaması itibariyle ırkçı bir karakter taşıyan sömürgeciliğin en ileri safhasının Avrupa'da hümanizm, 'ilerleme' ve aydınlanma güneşinin ışıklarının en parlak olduğu dönemle çakışıyor olmasıdır.

kinlik derecelerini ortaya koyan bir başka durumdur. Bu durum, Batılı bakış açısıyla yücelttikleri medenîleştirmeyi, silah zoruyla ve sömürge halkının kimlikleri ve canı pahasına gerçekleştirilmiş de olsa yüce bir misyon ('beyaz adamın yükü') gibi algılanmasını sağlamaya çalışmak Batılı otoritelerin kibrinin, pişkinliğinin ve utanmazlığının doruklarından birisini oluşturur.[5] Batı'daki ve modern Batılı anlayış ve yaklaşımlardaki bu kibir ve pişkinlik, kendisine bırakıldığını gördüğü mirasın kirliliği ve taşınamazlığı karşısında postmodern eğilimler içinde yer almış olan aydın kesimin[6] isyancı ruhunu besleyen ve kabartan bir rol oynuyor olmalı. Sömürgelere medeniyet adına götürülmüş gibi görünen şeylerin (demiryollarının, kara yollarının, limanların, madencilik işletmelerinin, modern binaların, kiliselerin, vd.) esas itibariyle sömürge coğrafyasında bulunan zenginliklerin ana sömürgeci ülkeye taşınmasının kolaylaştırılmasına ve sömürge ülkelerde kurumlaşmış olan sömürgeci güçlerin ve oralara yerleşmiş Batılı yerleşimcilerin kendilerinin ve faaliyetlerinin güvenliğinin, sürekliliğinin ve konforunun sağlanmasına hizmet etmesi amacıyla kurulmuş olduğuysa tartışma götürmez bir diğer gerçekliktir.

Yüzyıllarca sürmüş olan Batılı sömürge yönetimi altında yaşamak gibi bir tecrübenin izlerini (fizikî ve manevî), sefaletini, ezilmişliğini ve komplekslerini o tecrübeyi yaşamış toplumun tüm kesimleri üzerinden bir ya da iki nesilde ve tümüyle yok etmenin mümkün olacağı düşünülemez; kaldı ki, siyasî bağımsızlığı elde etmiş olmanın, sömürgeci gücün sömürge ülkeden elini eteğini gerçek, gönüllü ve tövbe etmiş bir biçimde çekmiş olduğu anlamına gelmediği dikkatten uzak tutulmamalıdır. Sömürge ülkelerde ortaya çıkmış radikal milliyetçi ve sömürge karşıtı eğilimler içinde bulunanlar nezdinde bile genellikle ekonomi, eğitim, sağlık ve savunmayla ilişkili gerekçelerle sömürgeci ülkeyle bağın tümüyle kesilmesi istenilmemiş; dahası, iki ülke arasında gerçekleşmiş karşılıklı göçler dolayısıyla bu bağın daha da karmaşık ve vazgeçilemez hâle gelmiş olması dolayısıyla sömürge durumu, en azından kültürel boyutta ve zihinlerde yeni uçlar vererek yeni ve farklı bir görüntü içerisinde yaşamaya devam etmiştir ve bunun devam ediyor oluşundan fazla bir rahatsızlık da duyulmamıştır. Bu ülkelerde ortaya çıkmış olan ilk eğitim ve sağlık kurumlarının ilgili sömürgeci gücün yardım ve desteğiyle kurulabilmiş olduğunu, temel silah sistemlerinin genellikle bu sömürgeci ülkeden temin edildiğini ve ilgili eğitimlerin bu ülke subay ve uzmanlarınca sağlanmış olduğunu düşünmek bu *bağımlı bağımsızlık* durumunun zaman ilerledikçe kendisini nasıl kökleştirdiğini ifade açısından yeterlidir. Her şeye rağmen belli ölçekte bir 'normalleşme' ve *'kendisi olma'* süreci tabii ki başlamıştır ve devam etmektedir, ama bunun 'ilk yabancılaşmamış hâl'e dönüş olmadığı ve olmayacağı da açıktır. Süreçler içinde süreçler ve bir şekilde yeni oluşlar yaşanmaktadır. Afrika'da sömürgeciliğin izlerinin daha da köklü biçimde silinmesine katkıları olabilecek bu yeni süreçlerden birisi de Türkiye'nin resmî olduğu kadar sivil yapısıyla da bu kara kıtanın bahtını ak kılmaya niyetli olan ilgisidir. Türk kamu kuruluşlarının ve özellikle de Türk sivil girişimlerinin Afrika'da ses getiren derinlikli ve yaygın insanî yardım girişim ve faaliyetlerinin (ve Afrika ilgilerini ahlâki bir eksenle irtibatlı tutmaya özen gösteren Türk iş adamlarının teşebbüslerinin) belli bir süreçte Afrikalının kendi özgün ve özgür sesini bulmasında ve güçlen-

dirmesinde belli bir katkı sağlaması mümkündür ve bu açıdan önemli ve kayda değerdir. Yapılan her iyiliğin ve yardımın belli bir noktada bir bereket pınarının doğup kendisine bir mecra açtığına ise kuşku yoktur. Ve alana geri dönme girişimleri içinde olan bir aktör olarak Türkiye'nin kıtaya olan ilgisi ve vurgulamak istediğimiz muhtemel katkısı Afrika'daki bağlantı ve etkileri devam eden eski sömürgeci güçler açısından kuşkusuz ciddi bir biçimde rahatsız edici ve kışkırtıcıdır.

Bir diğer kısa not da sömürge ülkelerde bağımsızlık sonrasında ve yine, eski sömürgesiyle irtibatı birçok düzlemde etkin bir biçimde devam ettirmekte olan ana sömürgeci ülkenin yönlendirmesi, desteği ve katkısıyla vücut bulmuş akademik yapılara ilişkin olabilir. Sömürgeciler sömürge ülkelerden çekilirken ve sömürge yönetimleri ve silahlı güçleri görünüşte yok olduktan sonra oradaki etki ve nüfuzlarını sürdürecek kurumlardan birisi olarak akademik kurumları temellendirmeyi ihmal etmiş değillerdir. Akademik dünyanın asıl patronu olarak çerçeveleri çizen, gelenekten ve ilahî olanla irtibatlı her şeyden mutlak biçimde özgürleşmeyi ve bağımsız olmayı hedeflemiş modern Batı düşünce ve tutumunun ana paradigması itibariyle bir anayasa gibi benimsemiş olan sömürge ülke akademik yapılarının ve buralarda yeşermesi umut edilebilecek olan akademik yaklaşımların, yapılaşırken model ve örnek alınan modern Batılı akademik kurumların gözetimi dışında kalabilmesini tasavvur zaten pek mümkün değildi. Bu eski sömürge ülkelerindeki yüksek öğrenim kurumları genellikle zaten sömürgeci ülke akademik kurumlarının bir uzantısı gibi ve sömürgeci ülkenin yardımıyla tesis edilmiş olan kurumlar olduğu gibi, başlangıçta büyük kısmı itibariyle akademisyen kadrosu da onlar tarafından sağlanmıştır. Bu durumun aslında yalnızca bir zamanların resmen sömürge olmuş ülkeleri ile sınırlı olmadığını, sömürgeciler karşısında siyasal bağımsızlıklarını korumuş ülkelerdeki akademik yapı ve çalışmalar için de önemli ölçüde geçerli olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla bağımsızlık kazanmış sömürge ülkelerde oluşmuş durumdaki bu akademik yapıların da sömürgeci paradigmanın dayattığı şablonların[7] dışında tutum benimseyebileceklerini ve kendi ülkelerindeki kültürel ve zihinsel bağımsızlık yönünde etkin olabilmeleri bağlamında kendi hallerine bırakılmış olduklarını düşünmek zordur.[8] Daha yakın dönemlerde küreselleşmenin sömürgeciliğe yeni ve daha zor fark edilir bir görünüm (ekonomik, kültürel ve siyasî) kazandırmış olmasıysa durumu daha da karmaşık hâle getirmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu eski sömürge ülkelerindeki akademik dünya, genel yapısı ve özellikleri itibariyle, kendisinde önemli gedikler açıl(a)mamış sömürgeci kalelerinden birisi olarak kalmaya devam ediyor görünmektedir.

[1] Bu yazının birinci kısmı (Avrupalı Sömürgecilerin Misyonu ve Modern Batı Düşüncesi) başlığıyla İnsicam'ın önceki sayısında yayınlanmıştır.

[2] Siyasî bağımsızlıkların kazanıldığı yıllar büyük çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrası döneme aittir. Örneğin, bağımsızlıkların 1945-1980 yılları arasında bağımsızlık kazanan sömürge ülke sayısı 55'tir ve bunların büyük çoğunluğu Afrika ülkesidir.

[3] Bağımsızlık öncesi yıllarda sömürge ülke halkları gençlerinden az sayıda kişi sömürge ülkelere daha çok da eğitim amacıyla gitmiş ve bunların büyük kısmı sömürge ülkelere geri dönmüştür. Sömürge ülkelerin bağımsızlık kazanmasından sonraki yıllar içerisinde ise, sömürge ülke yerli halklarından sömürgeci ülkelere yüzbinlerce kişi çoğunlukla eğitim ve çalışma amacıyla göç etmiş ve bunların çok az bir kısmı geri dönmüştür. İlk yıllarda sömürgeci ülke otoriteleri ucuz iş gücü temin edilişini sağlayan bu gelişmeden memnun olmuşlarsa da ilerleyen on yıllarda Avrupa ülkelerindeki demografik yapıyı zorlayan büyüklükte yabancı kökenli etnik yapıların ortaya çıkması genellikle ciddi bir problem olarak algılanır hâle gelmiştir.

[4] Özellikle Sahra-altı Afrika ülkelerinin her biri bu değerlendirmenin konusu olabilecek örnek ülkeler arasındadır.

[5] Unutulmamalı ki, Afrika özelinde 'medenîleştirme' misyonu algısıyla kabul edilebilirlik kazandırılmaya çalışılan sömürgecilikle eşzamanlı başlayan bir diğer büyük insanlık suçu da 'köleleştirme' ve 'köle ticareti' vakaları olmuştur. Köleleştirme ve zorla (cebrî) çalıştırma, Afrika'da sömürgeleştirme faaliyetinin gerekli bir parçası olarak görülmüş ve sömürge yönetimlerince benimsenmiştir. Yüzbinlerce Afrikalının silahlı Batılı çetelerce köleleştirilerek memleketlerinden koparılıp çoğunlukla Amerika'ya taşınıp orada satılıp, sahiplerince köpeklerine bile reva görmedikleri şartlarda çalışmaya ve yaşamaya mecbur edilişleri ise süreç içinde sonraki safhalardan birisini oluşturmuştur.

[6] F. Capra ve K. Popper'dan P. Feyarabend ve İ. İllich'e kadar modern Batı düşünce, anlayış ve söylemine köklü eleştiri ve itiraz sergileyenlerden R. Guenon, F. Schuon ve T.Burckhardt gibi tavrını modern Batı düşünce, anlayış ve söylemiyle yollarını ayırma noktasına kadar vardırmış olanlarına kadar bilinen birçok ismi burada hatırlamak yerinde olacaktır.

[7] Sömürgeci ülkelerde doğmuş (aslındaysa bir politik hegemonya kurmanın aracı olarak icat edilmiş) ve son yüzyılda tüm dünyada egemen olmuş modern Batı düşüncesinin ana yaklaşımlarından birisi olarak tek bir bilim ve bilimsellik anlayışının olduğu ve bu anlayışın dünyanın diğer ülke akademik kurumlarında olduğu gibi siyasal olarak bağımsızlaşmış sömürge ülke akademik kurumlarına da dayatılmış ve büyük ölçüde benimsetilmiş olduğunun altını çizmek gerekir. Tek bir bilim ve bilimsellik anlayışı olduğunu benimsemenin yenilecek sonraki gollere kaleyi açmak anlamına geldiğiyse anlaşılması zor olmayan bir gerçektir.

[7] Afrika toplumlarının kendilerini yeniden inşalarındaki katkısının önemini idrakin zor olmadığı, Batılıların gözüyle değil Afrikalıların gözüyle bütüncül bir Afrika ve Afrika toplumları tarihinin henüz gerçek anlamda yazılamamış oluşu da bu değerlendirmeleri haklı çıkaran bir durumdur. Tarihin kimler tarafından ve kimler için yazıldığı ve gerçekten nesnel bir bakış açısıyla bir tarih yazımının mümkün olup olmadığı her zaman bir tartışma konusu olsa da bir toplumun ya da coğrafyanın tarihinin o topluma ve coğrafyaya çok yabancılaşmamış ve 'yabancı'ya meftun' olmamış, memleketinin ve halkının sesi olmaklığı önemseyen zihinler tarafından yazılması bağımsız olmak ve kalmak açısından her zaman belli bir öneme sahip olmaya devam edecektir. Ne de olsa, bir tarih metni üretmenin çok keresinde bir politik proje gibi tasarlandığını ve genellikle yorumlarının bir politik bakış açısıyla uyum içinde geliştirildiğini söylemek abartı değildir.

Afrika'nın Altın Boynuzu Somali -II-

Hatice BALİN
Uzm. Sosyolog

Afrika Burnu'nun Stratejik Önemi

Afrika'nın altın boynuzu olan Somali'nin jeopolitik öneminin yanı sıra stratejik konumunun da önemi anlaşıldığında, sömürgeleştirilmesinin nedenselliğini daha çabuk kavrayabiliriz. Bu sebeplerin neler olduğuna baktığımızda; halkının yoksulluğuna ve askeri yönden bir tehdit oluşturmamasına rağmen çağdaş emperyalizmin Somali'ye bu kadar önem vermesinin başta gelen sebebi; Afrika Burnu'nun denizlere açılan kısmını Somali topraklarının oluşturmasıdır. Somali bir yandan Aden Körfezi'ni ve bu körfezin Kızıldeniz'e açılan kapısı durumundaki Mendeb Boğazı'nı diğer yandan da Hint Okyanusu'nun Afrika'ya doğru uzanan şeridinin baş tarafını kontrol etmektedir. Asya ile Afrika'nın en güneydeki buluşma noktasında yer almakta ve Yemen ile birlikte Aden Körfezi'ni kontrol altında tutmaktadır.

Afrika kıtasının Asya kıtasıyla deniz bağlantısında kullanılan gemi yolu, Afrika Burnu'nun önünden geçer. Kızıldeniz'e, Arap Yarımadası'na, Hint Yarımadası'na ve Uzakdoğu'ya doğru uzanan deniz yollarının tümü Afrika Burnu'nun önünde kesişir. Avrupa için bu topraklardaki bağlantıları kullanarak hâkimiyetini kurması elde edebileceği en büyük güç kaynağına ulaşmak demekti. Bu da onların iştahını kabartmaktaydı. Ancak Avrupalının hesaba katmadığı bir şey vardı. Misyonerlerin tüm çabalarına rağmen Somali'ye İslâm'dan başka bir dinin girememişti ve bu durum çağdaş emperyalizmi rahatsız etmektedir. Yani din, sömürüye direnişin ana hattıdır. Buna ek olarak son yıllarda bu ülkede İslâmî bilinçlenme ve duyarlılığın gittikçe artması emperyalist güçlerle iş birliği ve paralellik içinde faaliyet yürüten misyonerlik teşkilatlarını korkutmaktadır. Çünkü buranın geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslâmî davetin Afrika ülkelerine doğru iletilmesinde bir merkez rolü oynaması mümkündür. Böyle bir şey de Afrika'yı Hristiyanlaştırabilmek için bu kıtaya büyük yatırımlar yapan, her tarafına okullar, çeşitli sosyal kurumlar ve sağlık kurumları inşa eden, insanların karınlarını doyurma karşılığında din değiştirmeye yönlendiren Hristiyan misyonerleri

ve onların arkasında duran sömürgeci güçleri endişelendirmektedir. Çünkü misyoner teşkilatlar ve onların maddi imkânlarını sağlayan emperyalist güçler, karın tokluğuna Hristiyan olan Afrika insanının karnını doyurması durumunda, karşı karşıya olduğu çarpıklığı anlayabileceğinden ve özüne dönebileceğinden korkmaktadır. Emperyalist güçlerin Afrika insanının belini doğrultmasına fırsat vermek istememelerinin en önemli sebeplerinden birisi de budur zaten. O yüzden Afrika'nın altın boynuzu aç ve onlara muhtaç olmalıydı.

Sömürgeci devletlerin Somali'ye yönelme nedenlerine bakarsak, yukarıda da belirttiğimiz üzere Somali'nin stratejik konumudur. Somali tarihinde İngiltere ilgisinin ana nedeni de bu diyebiliriz. Çünkü Hindistan ile olan ticaretin ve iletişimin, güvenliğini bu yol üzerinden gerçekleştirebiliyordu. Süveyş Kanalı'nın 1869'da açılması ile birlikte bölgenin stratejik önem kazanmasına kadar Avrupa'nın Afrika Boynuzu ile olan bağlantısı sınırlıydı. 1887 yılına gelindiğinde ise Somali'nin sömürgeciler arası paylaşımı hemen hemen bitmiş ve Yeni Somali'nin sınırları belirlenmeye başlanmıştı. İngiltere, Somali kabilelerinin ileri gelenleri ile yaptığı anlaşma sonucu kabileler, İngiltere'nin haberi ve onayı olmadan başka yabancı güçlerle sözleşme ya da haberleşme içine girmekten kaçınacaklarına dair söz verdiler. 20 Haziran 1887'de İngiltere'nin Somali üzerindeki hamiliği böylece kurulmuş oldu. Fransa'da aynı taktiği kullanarak Somali topraklarına yerleşmişti. Ancak Somali politikası plansız ve tutarsızdı. Fransa ilk olarak 1862'de ve günümüzde Cibuti Cumhuriyeti olarak bilinen bölgede hüküm sürmeye başladı. Günümüzde hâlâ Fransa Cibuti'de olan sömürge etkisini sürdürmektedir. Fransa'nın halen elektrik enerjisini Cibuti'den karşılamaktadır. (Şahin,2013)

Somali'nin sömürge tarihinde; Mısır'ın 1860'larda Somali'ye özellikle Bulhar ve Berbera'ya yöneldiğini görüyoruz. Bundan rahatsız olan İngiltere daha sonraları Mısır'ın bu işgalinden yararlanabileceğini fark etti ve 1877'de Mısır ile bir antlaşma imzaladı. Mısır yönetimi çeşitli zorluklarla karşılaşsa da Somali kıyılarında varlığını başarılı bir şekilde sürdürdü. Şehirlerde çeşitli gelişmelerin gerçekleşmesini sağladı ve özellikle İslam'ın güçlenmesinde etkili oldu. Ancak 1885'de Mısır güçlerinin bölgede denetimi sağlamakta zorlanması ve sonuç olarak geri çekilmesinden sonra İngiltere buradaki boşluğu İtalya ile doldurmayı planladı. Osmanlı İmparatorluğu ile gerekli idari düzenlemelerin yapılmasından sonra 1885'de İtalya Assab'dan Massawa'ya kadar olan Eritre kıyılarını himayesi altına aldığını ilan etti.

Afrika'nın Avrupa ülkeleri tarafından sömürgeleştirildiği dönemde İngiltere ile İtalya arasında paylaşılan Somali'de yürütülen misyonerlik çalışmalarında bu ülke halkının İslâmi kimliği değiştirilemedi. Ancak sömürgecilerin baskıları İslâmi eğitim çalışmalarının zayıflamasına yol açtı ve yukarıda sözünü ettiğimiz geleneğin sürdürülmesini engelledi. Somali'nin 1960'da bağımsızlığına kavuşmasından sonra ülkede yönetimi ele alanlar liberal anlayışı benimsediklerinden İslâmi çalışmalara herhangi bir katkıları olmadı. 21 Ekim 1969 tarihinde gerçekleştirdiği darbeyle Somali'nin yönetimini ele alan Muhammed Siyad Berri bütün İslâmi çalışmaların önüne engel koydu. Berri'nin bütün bu engellerine, baskılarına rağmen ilim adamlarının bu yapılanlara karşı mücadeleleri durmadı. 1989'da verdikleri bir uyarı ile Muhammede Berri'nin İslam aleyhtarlığı uygulamalarına son vermesini deklare ettiler. Daha sonra İslam'ın izlerini silmeyi amaçlayan bu uygulamalara karşı Somali halkının İslâmi kimliğini korumayı amaçlayan birtakım cemaatler de oluştu. Bunların içinde en köklü olanı Müslüman Kardeşler cemaatiydi. Ayrıca selefi anlayışa sahip Sünnet Cemaati ile Magam İslâm da bu ülkede halen varlığını sürdüren İslâmi cemaatlerin önemlileri arasındadır. (Altundal, 2006)

Bugün Somali'deki İslâmi Hareket'in başını İslâmi Birlik Partisi çekmektedir. İslâmi Birlik Partisi kuruluşunu 1985 yılında gerçekleştirdi. İslâmi Birlik Partisi, 29 Kasım 1991 tarihinde Cibuti'de bir kongre gerçekleştirerek Somali'de verdikleri mücadeleyle bu ülkeye yeniden İslâm'ı hâkim kılmayı amaçladıklarını dünyaya duyurdu. Ülkedeki diğer siyasi grupların iktidar mücadeleleri genellikle kabileci anlayışa dayanırken İslâmi Birlik Partisi Somali'nin birlik ve bütünlüğünü savunduğunu, kabileci anlayışla Somali Müslümanlarının parçalanmasına karşı olduğunu bildirdi. Barre hükümeti ülkedeki birçok grupla çatışma içine girdi. Barre rejiminin yıkılmasıyla ülkede yağmalama ve haydutluk temelli bir kaos ortaya çıkmıştır. Rejimin yıkılmasıyla ülkede şiddetli bir anarşi dönemi başlamıştır. 1991-92 yılında, Isac aşireti kontrolünde, 18 idari bölgeyi kapsayan Somaliland adında devlet kuruldu. Somaliland devletinin kurulması diğer gruplara da örnek oldu. 1998'de Puntland ismiyle özerk bir bölge ilan etmiştir. Bu özerk yönetim, Somali'nin 18 idari bölgesinin üçünü kapsamaktadır. Afrika'nın altın boynuzunun siyasi istikrarı için 12 Kasım 2010'da yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Somali, gündemden düşmeyen Afrika ülkesi olarak dünyada ses getiren iki olaya tanık oldu. Birinci-

si yoksulluğun ötesinde açlıkla pençeleşen ve ölen bebeklerin dramı, diğeri ise Somalili korsanların okyanuslardaki varlığı.

Denize kıyısı olan bir ülke, Somali, nasıl oluyor da açlık ile mücadele ediyor? Sorusu aklımıza gelir. Ancak 1991'de Said Barre'nin ülkeyi terk etmesi ile güç ve iktidar boşluğu oluşmuş ve bu boşluk hiçbir şekilde doldurulamamıştır. Karada olduğu gibi Somali sahilinde de güvenlik zaafa uğramış, sahilleri denetleyen bir güç merkezi kalmamıştır. Avrupa ülkesinden buraya gelen balıkçılar bu sulardaki zengin ton balığını avlayarak ülkelerine götürmüşlerdir. Tonlarca balıkları kaçak olarak avlamalarına karşı, Somaliler bölgede kaçak balıkçılık yapan ve teknolojik açıdan daha üstün olan diğer devletlerin balıkçı gemilerini kaçırarak seslerini dünyaya duyurmaya çalışmışlardır. Somali'de balık en önemli gıda kaynaklarından birisidir ve halk bu kaynakları kullanamadığı için balıkçı gemisi kaçırma eylemlerine başlamıştır. Somalili korsanlar kimseye zarar vermediklerini dünyaya duyururken birçok devletin sularını kirlettiğini ve en önemli geçim kaynakları olan balıkçılığın yabancı devletler tarafından sömürüldüğünü; tüm bunlara son vermek için bu eylemleri yaptıklarını söylemektedirler. Tabii dünya kamuoyu Somalili korsanların bu haklı mücadelesini medyaya farklı yansıtarak yanlı yayınları ile algı operasyonlarına devam ediyordu. BM devreye girerek Somalili korsanlar hakkında önemli iki karar alır. Bunlardan ilki; diğer devletler, korsanları Somali sularında takip edebilecek ve yakalayabileceklerdi. İkinci ve son çıkan Güvenlik Konseyi kararına göre ise devletler, Somalili korsanlara karşı kısa süreliğine, Somali'deki geçici hükümetin de iznini alarak, karadan ve havadan operasyonlar düzenleyebilecektir. Bu kararlar doğrultusunda Avrupalı, Somali'ye ait sularda daha çok konumlanarak korsanlara müdahale etme yetkisini kendine verdi. Somalili korsanlar yaptıkları bu eylem ile az da olsa seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Somali'de açlık ve kuraklığın nedenlerine baktığımızda ülkenin ekonomik sistemini sil baştan kurmak isteyen IMF yöneticilerinin Somali'ye sundukları şartlar ülke tarımını olumsuz yönde etkiledi. İşe kamu harcamalarını düzenleyerek başlayan IMF, hükümetten tarım alanındaki harcamalarını kesmesini istedi çünkü Somali sanayi ülkesi olmalıydı ve bunun gerçekleşmesi için tarım sektörüne devlet yardım etmemeliydi. Yanlış politikalar sonucu ekilmeyen araziler kuraklaşmaya başlayınca tarıma elverişli olmayan topraklar haline geldi.

Açlıktan ölen bebeklerin sayısı her geçen gün artarken, iç savaş ve ülkedeki istikrarsızlık sonucu BM Güvenlik konseyi kararı ile uluslararası yardımlar yapmaya başladı.

Ancak bu yardımların ulaşmadığı, ulaşan yardımların ise kabileler arası iç savaşta heba olduğunu Somali dünya kamuoyuna duyurdu. Bunun sonucunda yardımların sağlıklı dağıtılması ve iç savaşın sonlandırılması için Amerika ve Türkiye'nin de içinde olduğu ülkeler ile umut operasyonu düzenlendi. Öncü kuvvet olarak operasyonu komuta etme görevi Amerika'ya verilirken, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne Mogadişu Havalimanı'nı koruma görevi verilir.

1992 yılında Umut Barış Harekâtı ile Amerika, Somali'ye girmiş oldu. 1995 yılında geri çekilme kararı alınmasına rağmen günümüzde ABD Başkanı Biden tekrar Amerika askerlerini gönderebileceklerine dair açıklama yaptı.1992 yılında yapılan bu askeri yardım insanlık adına yapılan bir operasyon gibi gözükse bile bölgede açlık tehlikesi giderilememiş olup, açlıktan ölenlerin sayısı 450 bine ulaşır. Ancak operasyon başladıktan sonra bazı gerçekler ortaya çıkar. Operasyonun amacı; Amerika tarafından Somoli'de bir askeri üs kurmak ve petrol kazancı sağlamak olduğu ortaya çıkar. Çünkü Amerikan yanlısı Başkan Mohammed Siad Barre, devrilmeden hemen önce ülkenin büyük bölümünde petrol aramak üzere bir kısım Amerikan firmasına büyük ayrıcalıklar verdiği ortaya çıkar.

Amerikalılar tarafından yapılan bu operasyonlar ve bölgeye gelen yabancı güçlerin bölge halkının dinini değiştirecekleri yönündeki propagandası sonucu; yerel milis güçleri, yabancı askeri güçleri ülkeden çıkarmak için yani iç savaşı -kendi aralarındaki mücadeleleri- bırakarak, çatışmalara başlarlar. Umut operasyonuna katılan diğer ülkelerin askerleri özellikle Kanada, ırkçı-faşist eylemler gerçekleştirir. Oradaki Somali halkına taciz ve işkenceler yapar Bu bilgilere ait haberler dünya basınında yer almaz. Yıllar sonra bölgenin yerli haber ajansına ait gazetelerde yayınlanır. *Somali News and Lifestyle Mohamed Ali Jama* haber olarak yayınlar. Yayınlanan haberde; BM barışı koruma güçlerini göreve başlattığı kabul edilen Kanada ordusu, askerlerini disipline etmekten aciz olduğunu ve asla sivillere yardım etmek için görevlendirilmemesi gerektiğini sefil bir şekilde gösterdiğini belirtir. Bu askerlerin sadece Somali'de değil Bosna'da vb. ülkelerde de aynı şeyi yaptığını vurgular. Er ya da geç Somali tarihinde yaşanılan bu karanlık dönemin araştırılması gerektiğini, ülkelerindeki iç savaşta kardeş kanı dökülerek binlerce ölüme neden olsa da NATO güçlerinin ve Mavi Miğferlerin bu kadar çok vahşet işlediğini ve hatta durumu daha da kötüleştirdiğini iddia ediyor. Muhammed Ali Jama haberin sonunda, "Kanada Kuv-

vetlerinin Somali'deki ihlalleri 29 yıl önce gerçekleşti, ancak hatırası yaşıyor ve kurbanlar adalet talep ediyor" diyerek haberi sonlandırır. Askerler tarafından yapılanlara dair fotoğraflar da bulunmaktadır. Umut operasyonun ardından BM Somali'ye yardım maksatlı ilişkisini sürdürür. Özellikle bu yardımlar, BM Gıda Fonu (WFP) tarafından yapılmaya devam eder. Sistemsiz ve denetimsiz görüntüde yapılan bu yardımların sonucunda Somali'de 2006'dan beri dört yıl boyunca Somalili çiftçiler ürünlerini hasat edecekleri bir zamanda tahıl dağıtarak bu ülkedeki tarımın yok olmasına zemin hazırlamışlardır. Aynı örgüt ülkedeki güvenliği bahane ederek açlığın zirveye çıktığı bu yıl, gıda dağıtımını %90 oranında azaltmıştır.

Somali'deki Gıda Fonu temsilcisi BM'ye müracaat ederek "burada güvenlik gerekçesiyle çalışma imkânımız kalmadı, çekilmek istiyoruz" diye izin istemiş, WFP Somali ekibi içerisinde milyonlarca dolarlık gıda bulunan depoların kapısına kilit vurarak ülkeden ayrılmıştır. BM, buradaki hesapları incelemeye almış, WFP Somali temsilcisinin ülkede kullanılacak gıdaları bizzat kendisinin tedarik ettiğini, gıda malzemelerini de eşinin Kenya'nın başkenti Nairobi'de kurduğu bir şirketten satın aldığını" belirlemiştir. BM sekiz ay önce Somali'de yeni WFP ekibi görevlendirmiş olmasına rağmen ekip şu ana kadar gıda dağıtım işine bir türlü başlamamıştır. Ekip, bölgeden sadece rapor hazırlayıp göndermekle meşguldür. İslâm Konferansı Teşkilatı (İKÖ) bölgedeki kuruluşlarla koordineli olarak çalışabileceklerini ve gıda dağıtımını yapabileceklerini söylemesine rağmen bu çağrıya 'evet' denilmiş ama depolardaki gıdalar İKÖ'ye teslim edilmemiştir. (Altındal, 2006)

Toprağın üstü kurak ise yeraltı kaynağı çoktur, derler. Afrika'nın Altın Boynuz'unun yeraltı kaynakları zengin. Batı bu kaynakları kullanmak için sömürü politikasını halen sürdürmekte iken Umut operasyonunda diğer devletlerin askerlerinin aksine TSK Somali halkına yardım için elinden geleni yapmıştır. Sonraki yıllarda da Türkiye'nin Afrika politikası dahilinde Somali'deki açlığın son bulması ve istikrarlı bir ülke haline gelmesi için gerekli desteği vermeye devam ediyor. Emperyalist güçlerin böl, parçala yönet yöntemini burada da kullandığını görüyoruz. Somali'den ayrılan sömürgeci zihniyet arkasında Etiyopya ile Somali arasında Ogedan sorununu bırakarak gitti. Etiyopya, diktatörce yönetilen bir Afrika ülkesi, Zenawi ise bu ülkenin başında ve birçok konuda Amerika'dan destek alıyor. Somali'nin güçlenmesini istemiyor. Çünkü bu ülkenin kalkınmasını uluslar çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Etiyopya'nın Ogaden bölgesinde birçok Somalili yaşamaktadır ve Somali bir gün güçlenirse Ogaden bölgesini kaybedeceğini sanmaktadır. Bu yüzden istikrarsız bir Somali aynı zamanda güvenli bir Etiyopya anlamı taşımaktadır. Yıllardır bu sorun yüzünden her iki ülkenin arası gergin, Türkiye'de okuyan Somalili öğrencilerle görüştüğümüzde ise Etiyopyalıları sevmediğini dile getiriyor. Sevmeme nedenini ise açıklayamıyor. İki Müslüman ülkeyi birbirine düşman eden sömürge zihniyeti amacına ulaşıyor. Somali'ye gıda yardımı ile silah yardımı hiç aksamadı. Siad Barre, Batılı ülkelerin farklı alanlarda kullanılması için gönderdiği yardım paralarını da silahlı gücünü artırmak için kullandı. Yani batılı devletler yaptıkları "yardım" ile bir diktatörü ve diktatörlüğü desteklerken bir halkın mahvoluşuna yardım ettiler. 1992 yılında Somali'deki iç savaşı durdurmak için uluslararası Umut Operasyonu'nun başarısızlığını ve orada yapılmak istenilenleri BM Genel Sekreteri Boutros Ghali şöyle ifade eder.

"Somali'de gıdadan çok silah var. Bu silahlar Somalililer tarafından üretilmedi. Onlara dış güçler tarafından dış güçlerin çıkarlarına hizmet etmeleri için verildi. Bu silahları tedarik edenler bugün işlenen suçların da ortaklarıdırlar."

Somali'ye silahları tedarik edenlerin, orada yaşanan suçların ortakları olduğunu belirtirken, iç savaşın sebepleri olarak sayılanların yukarıda yazılanlardan daha fazla olduğunu söyler. Somali kendi doğal kaynaklarından yeterince yararlanamayan, ekonomisi ve endüstrisi gelişmemiş, fakirlikle savaşan ve eğitim sistemi de yeterli olmayan bir ülkedir. Bundan dolayıdır ki silah üretmek veya para ile silah satın almak mevcut durum göz önünde bulundurulduğunda mümkün değildir. Bu sebeple Boutros Ghali'nin sözünü doğru olarak kabul etmek mümkündür denebilir. (Coşku, 2020)

Kaynakça

- B.Güçlüer. (2011, 09 11). Somadaki Açlık ve Yoksulluk . Edebiyat Defteri. 06 25, 2022 tarihinde alındı.
- B.şahin. (2013). Somali'de Devletsizlik Deneyimi. Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Coşku, C. (2020, Haziran). Somali İç Savaşı. Küresel Siyaset Merkezi, 20.
- Öztürk, H. (2007). Etiyopya -Somali Sorununda Büyük Resmi Okuyabilmek. TASAM / Türkiye Stratejik Araştırma merkezi, 09 Ocak. 06 25, 2022 tarihinde alındı.
- Z.Atundal. (2006). Açlıkla Gündemimize Gelen Ülke: Somali. Diriliş Saati Dergisi, 31 sayı:15.

Türkistan'ın İslamlaşmasında Hacegan Yolu'nun Önemi ve Altın Silsile Seyahat Hatıraları -II-

Selahaddin SEMİZ

Uzm. Dr., Afiyet Hastanesi Başhekimi

Bu serinin ilk yazısı İnsicam dergisinin on yedinci sayısında yayınlanmıştır.

Hindistan'da Altın Silsile

İslam, ilk olarak Arap tüccarlar tarafından 7. yüzyılın başlarında Hindistan'ın batı kıyısından gelmiştir. Kerala'daki Çeraman Cuma Mescidi'nin, Mâlik bin Dînar tarafından 629 yılında inşa edilen Hindistan'daki ilk cami olduğu düşünülmektedir.

İslam, 12. yüzyılda Kuzey Hindistan'a Türk fetihleriyle yayılmaya başladı ve o zamandan beri Hindistan'ın dini ve kültürel mirasının bir parçası haline gelmiştir. Yüzyıllar boyunca Hindistan'da Müslümanlar, Hindistan'ın ekonomi politika ve kültüründe önemli bir rol oynadı.

2015 yılı itibarıyla Müslümanlar, Hindistan'ın sadece Cemmu ve Keşmir eyaletinde nüfusun çoğunluğunu oluşturur. Hindistan'ın diğer bölgelerinde ise Müslümanlar azınlık olarak yoğunlaşmış olup nüfusun en az beşte biridir.

Biz de bir grup arkadaşla beraber 2015 yılı, eylül ayında Hindistan'a gittik. Gezimizin esas gayesi, altın silsilenin Hindistan'da bulunan yedi büyüğün kabrini ziyaret etmek ve bu ülkedeki Müslümanların durumu hakkında bilgi edinmekti. Rehberimiz "Tasavvuf" ve "İmamı Rabbani" hakkında geniş bilgi sahibi Prof. Dr. Necdet Tosun olunca seyahatimiz aynı zamanda bir ilim ziyafetine dönüştü. Arkadaş grubumuzda bulunan Necmi Sarıyer'in canlı ve veciz anlatımıyla hatıralar ve menkıbeler de yolculuğumuzun güzel hatıraları arasında yer aldı.

Delhi Havalimanı'nda gümrük işlemleri sonrası Agra'ya hareket ettik. Yaklaşık 4,5 saat süren yolculuk sonrası Hindistan'daki Türk Medeniyetinin en görkemli eserlerinin bulunduğu Agra'da, dünyanın yedi harikasından biri olan Taç Mahal'i ziyaret ediyoruz. Hindistan'da hüküm süren Türk Hanedanı Babürlerin dünya mirasına hediyesi Taç Mahal; Babür Hanedanı'ndan Şah Cihan'ın eşi Mümtaz Banu'nun 14. çocuğunu dünyaya getirirken vefatı üzerine inşa ettirmiştir. Bu mermer mimarisi şaheser yapı, 1632-1652 yılları arasında yapılmış ve inşaatında Mimar Sinan'ın talebeleri Mehmet İsa

ve Mehmet İsmail efendiler de çalışmıştır. Bu eşsiz yapının içindeki Şah Cihan ve eşi Mümtaz Banu'nun kabirlerinin ziyaretinden sonra Taç Mahal'in iki yanında inşa edilen misafirhane ve caminin görülmesi sonrası Agra Kalesi'ni de dışarıdan görüyoruz.

Delhi'de Hz. Seyyid Nur Muhammed-i Bedvânî kabrini ziyaret ediyoruz. Hazretin kabri yeşillikler içerisinde adeta bir cennet bahçesi, huzur ve sükûnetini hissettiriyor. Hemen Müslüman mezarlığının yanında bulunan Hinduların ölü yakma yerinde kast sistemine göre köle, asil ve efendilerin ölülerinin ayrı kategoride yakıldığı ölü yakma yerini görüyoruz.

45-50 yaşlarında bir kadının cenazesi yakılmak üzere hazırlanıyordu. Hazırlanan odun öbeği üzerine konmadan önce süslenmiş, makyajı yapılmış ve çiçeklerle çevrelenmişti. Açıktan odun öbeği üzerinde yakılacağı için kast sistemine göre alt kademeden biri olmalıydı. Etrafta hissettiğimiz ağır ve bunaltıcı hava üzerine bütün benliğimizle "yaşarken de ölürken de elhamdülillah iyi ki Müslümanız" dedik.

Delhi'de altın silsilenin büyüklerinden Şeyh Abdullâh-ı Dehlevî ve Şemsüddin Cân-ı Cânân-ı Mazhar'ın kabirlerini ve onlardan uzakta bir yerde olan Muhammed Bâkî kabrini ziyaret ediyoruz.

Hindistan'ın kalabalığı, keşmekeşi, dağınıklığı arasında evliyaullahın kabirleri ve dergahları adeta çölde bir vaha ferahlığı veriyor. Abdullah Dehlevi'nin kabir ve makamının yanındaki mescidde namaz kılıyoruz. Türkiye'den geldiğimizi öğrenen vakıf yetkilileri hemen ikram yarışına giriyorlar. Teşekkürler ve dualarla ayrılıyoruz.

Ziyaretimizi müteakip eski Delhi dar sokaklarında adeta nehir gibi akan kalabalık arasında açıkta satılan yemekler; etler, sebze ve meyveler arasında serbestçe dolaşan maymunlar, köpekler, inekleri görmeniz mümkün.

Babürlüler tarafından 16. yüzyılda kurulan Delhi'nin eski kısmında, Şah Cihan tarafından yaptırılan Hindistan'ın en büyük camisi Cuma Mescidi ve kutsal emanetleri ziyaret ediyoruz. 1911'de İngilizler tarafından kurulan Yeni Delhi, ünlü Hindu lider Mahatma Gandi Parkı ve Gandi'nin yakıldığı yeri görüyoruz.

İmam-ı Rabbani

Delhi'den Serhend'e doğru yola çıkıyoruz (260 km, yaklaşık 5,5 saat). Hindistan'da yetişen büyük âlim İmam Rabbânî, Ahmed Fârûk es-Serhendî, Muhammed Ma'sûm ve Şeyh Seyfüddin'in kabirlerini ziyarete gidiyoruz. Serhend daha çok Hindu ve Sihlerin ağırlıklı olarak bulunduğu küçük bir ilçe.

Pakistan ile Hindistan'ın ayrılması sırasında bu bölgede bulunan Müslümanlar, baskı ve şiddetten kaçarak Pakistan'a yerleşmişler. Şu anda dergâhta ve çevresinde bulunan Müslümanlar, İmamı Rabbani'nin onları rüyalarında kendi dergâhı yanında yerleşmelerini isteyerek çağırdığını belirtiyorlar. Dergâhın sakin ve huzurlu havası, hemen çıkış kapısının karşısında yer alan Sih tapınağının kasvetli havası ile bozuluyor. Keşke bu bölgede İmamı Rabbani Hazretlerinin manevi makamına uygun şekilde bir ilim ve irfan merkezi haline gelse diye düşünüyorum.

İmamı Rabbani 1564 Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) doğdu. Nakşibendiyye tarikatı mensupları arasında İmâm-ı Rabbânî ve "müceddid-i elf-i sânî" (hicrî II.

Hindistan'da hüküm süren Türk Hanedanı Babürlerin dünya mirasına hediyesi Taç Mahal; Babür Hanedanı'ndan Şah Cihan'ın eşi Mümtaz Banu'nun 14. çocuğunu dünyaya getirirken vefatı üzerine inşa ettirmiştir.

İmamı Rabbani, tarikatı şeriatın bir hizmetçisi olarak görür. Şeriatın üç kısmı vardır: İlim, amel ve ihlâs. Bu üçü kâmilen bir arada bulunmadıkça şeriat tam manasıyla tatbik edilmez.

bin yılın müceddidi) unvanlarıyla tanınır. Hindistan'da Nakşibendi mürşidi Hâce Bâkī-Billâh'dan ilim ve manevi eğitimini aldı. Bâkī-Billâh'ın bazı müridleriyle birlikte Sirhind'e döndü.

Mürşidi Bâkī-Billâh ile mektuplaşmaya başladı. Bu mektuplar onun Mektûbât adıyla derlenen eserinin temelini oluşturur. Mektûbât'ta Bâkī-Billâh'a yazılmış yirmi altı mektup bulunmaktadır. Bir yıl sonra Delhi'ye giderek şeyhini tekrar ziyaret eden İmamı Rabbani, bu ziyaret sırasında Bâkī-Billâh'ı oğullarının mânevî eğitimi için görevlendirdi ve aynı yıl içinde vefat etti.

Birçok mektubunda çeşitli vesilelerle bu tarikatın üstün yanları olarak gördüğü hususları saymıştır. Bunların belki de en önemlisi Nakşibendiyye'nin bidâyetinin nihayeti içermesidir (indirâcü'n-nihâye fi'l-bidâye).

Hz. Ebû Bekir'e ulaşan bir silsileye mensup olduğunu iddia eden tek tarikat Nakşibendiyye'dir. Hz. Ebû Bekir, İmamı Rabbani'ye göre peygamberden sonra en mükemmel insandır; onun tarafından temsil edilen sıddîkıyyet makamı en yüksek velâyet makamıdır ve bundan dolayı en yüksek makam olan nübüvvet makamı ile derinden bağlantılıdır. Sıddîk olmasından dolayı Ebû Bekir, sahip olduğu örnek ruhî uyanıklığı kendisinin mânevî nesli olan Nakşibendîler'e miras bırakmıştır.

İmamı Rabbani, tarikatı şeriatın bir hizmetçisi olarak görür. Şeriatın üç kısmı vardır: İlim, amel ve ihlâs. Bu üçü kâmilen bir arada bulunmadıkça şeriat tam manasıyla tatbik edilmez. Sûfîleri toplumdaki diğer insanlardan ayıran tarikat, şeriatın bir hizmetçisi olup, görevi ihlâsı kemâle erdirmektir. Tarikata intisap etmekten maksat yalnızca şeriatı mükemmel bir şekilde yaşamaktır, yoksa şeriata ilâveten yeni şeyler ortaya koymak değildir.

İmamı Rabbani'den sonra da Müceddidiyye'nin kolay yayılmasına tesir eden en önemli husus, onun şeriatın başka bir şeye ihtiyaç bırakmaması konusundaki vurgusudur. Bu vurgu tarikatın ulaştığı her yerde zâhir ulemâsına cazip gelmesine, hatta bazı durumlarda medrese ve tekke arasında kurumsal bir kaynaşmaya bile yol açmıştır.

Pakistan'da Cemâat-i İslâmî'nin kurucusu olan Mevdûdî de Sirhindî'yi benzer şekilde Hint Yarımadası'nda İslâm'ı kurtarmakla över ve onun "müceddid-i elf-i sânî" olduğunu kabul eder. Fakat bu sıfatı ona Ekber Şah ve Cihangir'e karşı durarak yaygın bozuk felsefî düşüncelerden arındırdığı ve halk arasında yaygın olan bâtıl hurafelere acımasızca saldırdığı için lâyık görür. Muhammed İkbal ise İmamı Rabbani'yi yeni bir din psikolojisi geliştirdiği ve "yön verici güç dünyası"nı keşfettiği için tasavvufun ihya edicisi olarak görür.

Şam Bölgesinde Altın Silsile ve Mevlâna Halid Bağdadi

Mevlânâ Hâlid, Hindistan'a giderek Hocası Abdullah Dehlevi'den ilim ve irşad eğitimini aldıktan sonra Şam'a yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri, Bağdat'ın kuzeyinde bulunan Zûr şehrinde doğdu. Daha genç yaşlarında keskin zekâsı, kuvvetli hâfızası, sağlam irâdesi ve çalışkanlığı sebebiyle zamanın aklî ve naklî ilimlerinde gâyet yüksek bir seviyeye ulaştı. Hesap, hendese, astronomi ilimlerine varıncaya kadar hemen hemen bütün sahalarda derinleşti. Hangi ilimden ne so-

rulsa derhâl cevâbını verir, ondaki yüksek zekâ ve engin bilgi ummanı karşısında herkes hayrette kalırdı. Zamanın pek çok büyük âliminden ilim tahsil etti ve icâzet aldı. Böylece devrindeki ulemânın ve tasavvuf erbâbının en üstünü oldu.

Abdullah Dehlevî Hazretleri, hizmet, mücâhede ve çetin riyâzetlerle vazifelendirdiği bu büyük talebesine husûsî ve derûnî dersler okuttu. Daha beş ay geçmeden üstâdı Abdullah Dehlevî Hazretleri ona huzur ve müşâhede ehlinden olduğunu müjdeledi. Mevlânâ Hâlid, üstadının göz bebeği hâline geldi. Basit hizmetleri dahî büyük bir tevâzû ile îfâ ederek nefsini iyice küçük düşürüyor, ağır riyâzetlerle nefsinin arzularını kırmaya gayret ediyordu. On ay sonra zamanının bir tânesi ve hak dostlarının numûne-i imtisâli hâline geldi.

Nihayetinde üstadı ona, Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Çiştiyye tarîkatlerinde tam ve mutlak icâzet verdi. Bunların yanında hadis, tefsir, tasavvuf gibi ilimlerde ve kendi hazırladığı hizb ve evrâdırivâyet etme hususunda icâzet verdi. Sonra da kat'î bir emirle, memleketine gidip mâneviyâta susamış insanları irşâd etmesini söyledi. Öyle ki nice âlim ve ârif zâtlar dahî onun tâlim ve terbiyesine mazhar olabilmek için can atıyordu. Kısa zamanda sayısız mürîd ve pek çok halîfe yetiştirdi. Büyük Hanefî fakîhi İbn-i Âbidîn ile Rûhu'l-Meânî adlı tefsîrin müellifi Âlûsî de onun halîfelerindendir. Halifelerinden Süleyman Ervadi Hazretleri de altın silsilenin İstanbul'daki temsilcisi Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin mürşididir.

Ruslara karşı yirmi dört sene şan ve şerefle harp eden Kafkas cengâveri İmâm Şâmil ve Cezayir Milli kahramanı Emir Abdülkadir, birer Halidi halifesiydiler. Şunu bilhassa ifade etmek gerekir ki, daha böyle nice mücâhid serdarlar yetiştiren tasavvuf, bazı kişilerin iddia ettikleri gibi kendini toplumdan tecrid edip bir kenara çekilmek değil, zâhirî ve bâtınî cihâdı müştereken yürüten ulvî bir dinamizmdir.

Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Hazretlerinin tasavvuf yolundaki tesiri ve nüfûzu çok büyüktür. Öyle ki Nakşîlik yolu, kendisinden sonra âdeta Hâlidîlik olmuş ve bu kol, Osmanlı coğrafyasının en yaygın tasavvuf mektebi hâline gelmiştir. Zira Mevlânâ Hâlid Hazretleri, şer'î ve mânevî ilimlere âdeta asr-ı saâdet neşvesi kazandırmıştır. O devirde bâtıl îtikadların tehlikesine karşı dîn-i mübîni ve tasavvufî hayatı öz mâhiyetiyle müdâfaa etmiştir.

Bütün ömrünü "Allah ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin!" yani "kendi görüş ve ölçülerinizi Kitap ve Sünnet'ten öncelikli görme gaflet ve cür'etinden sakının!" düstûruna riâyetle yaşayan Hâlid-i Bağdâdî Hazretleri, şer'î hususlarda aslâ tâviz vermemiştir. Nefsâniyete meyleden, Sünnet-i Seniyye'den ayrılan, bid'atlere dalan kimseleri îkâz etmiş, onları ıslah edinceye kadar ısrarla buna devam etmiştir.

Suriye ile Türkiye'nin çok yakın dostane ilişkiler içerisinde bulunduğu 2009 yılında, Gaziantep-Halep-Şam güzergahında, Mevlânâ Halidi Bağdadi Hazretlerinin kabri ve makamını da ziyaret ettik. Mevlânâ Halidi Bağdadi Hazretlerinin kabri, Şam'ın etrafındaki yüksek tepelerden Kasiyun tepesinin alt kısmında, Muhiddin Arabi'nin makamına yakın ve üst kısmında bulunuyor. Küçük bir avlu içerisinde kabri ve türbesi yer alıyor.

Şunu bilhassa ifade etmek gerekir ki, daha böyle nice mücâhid serdarlar yetiştiren tasavvuf, bazı kişilerin iddia ettikleri gibi kendini toplumdan tecrid edip bir kenara çekilmek değil, zâhirî ve bâtınî cihâdı müştereken yürüten ulvî bir dinamizmdir.

Zahir Bize Ne Söyler?

Zübeyir ŞEKERCİ

İnsan, içerisinde bulunduğu içtimai hayattan ari değildir. Elbette ferdi manada belli bir özgünlüğe sahip olabilir ancak toplumdan tevarüs eden şeylerin sirayeti kaçınılmazdır. Maddi ve manevi yönden nerede duracağına dair büyük bir etkendir.

Yol boyunca genel ahvalden konuştuğumuz tespit, tebrik ve tenkit üzerinden birtakım değerlendirmelerde bulunduğumuz mihmandar abinin Özbek halkı hakkında dile getirdikleri genel tablo için oldukça mühimdi. Özbek halkının mali anlamda dar boğazda olmalarının yanı sıra yüz-yüz elli yıldır süregelmiş Rus baskısı, halkı etkisi altına almış ve yaşanılan hayata dair arızi neticelere sebep olmuş. Beraber geçirdiğimiz süre zarfında mihmandarın sürekli olarak vurguladığı, "Fergana vadisi farklı, Ruslar oraya diğer vilayetler kadar etki edemedi. Dini yaşantı daha yaygın ve hâkim" ifadelerini yerinde gözlemlediğimizde hak vermiştim ancak düşülmesi gereken birkaç şerh ile birlikte.

Daha önce bahsettiğimiz üzere Özbek halkının yeniden toparlanabilmesi için mühim olan "dua, mihmandarlık ve vefa" gibi güzel hasletlerin dayanmış olduğu gelenekle "dinin aslı" arasındaki çizginin bize ne söyleyeceği ehemmiyet teşkil ediyor. Fergana özelinde ve Özbekistan genelinde gözlemlediğim kadarıyla yaşanılan din ile süregelen gelenek başa baş gidiyor ve kimi zaman gelenek ağır basabiliyor. Bu hikâye bir yerden tanıdık gelebilir ancak o başka bir yazının konusu…

Yola çıkarken dua etmeyi görev edinirken öte yandan namaz hassasiyetinin cumadan cumaya olması, mahremiyet hassasiyetinin düğünlerde uğradığı kırılmayla birlikte kadın ve erkeğin toplumdaki konumu bize genel hatlarıyla Özbekistan'daki gelenek ve dinin durumu hakkında ipuçları veriyor. Esas ilgi çekici mesele ise birçok

noktada içtimai düzende ortak özelliklere sahip iki ülkenin (Türkiye-Özbekistan) birbiri ile kurmuş olduğu ikili münasebet.

Andijan'da beni ağırlayan abi şöyle bir yorumda bulundu; Türkiye ve Özbekistan'ın başta ekonomi olmak üzere yapmış olduğu anlaşmaların meyvesi 10-15 sene içerisinde daha iyi alınacak ve Türk tacirlerin yahut yatırım niyeti olan orta sınıfın bu fırsatları iyi değerlendirmesi gerektiğinin altını çizdi. Bu durum beni oldukça düşündürmüştür. Acaba Özbekistan'ın 20 sene sonrası bugünün Türkiye'si mi olacak?

Muhafazakârlar ve liberallerle aynı çizgide buluşmayı konjonktürün icbarı olarak gören "mevcut devlet yönetiminin" 20 sene sonunda Türkiye'yi getirdikleri nokta bize ne söylemeli? Dinin hâkim olduğu alanın ferahlayacağını düşünürken içtimai alanda verilen tavizlerin serencamı hiç de iç açıcı değil. Şehit isminin yanında dj eşliğinde diskovari ortamın içerisinde büyüyen/yetişen (?) bir gençlik, Asım'ın neslinden haberdar mıdır? Tam da bu noktada iki ülke arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin nihayetinde oluşacak tablo, kesinlikle üzerinde tefekkür etmeye değer.

Modern lavabolara rağmen ibrikten ödün vermeyen Özbekler, ekonomi merkezli değişim ve dönüşümde ibrikten fazlasını mı verecek? Başkent Taşkent'te dikilen koca koca binalar, kadim mimari anlayışından verilen tavize fazlasıyla delil iken 15-20 sene sonrasında "refah"a eren ancak "felah" sıkıntısı çeken bir ülkenin habercisi mi?

Dinin hâkim olduğu alanın ferahlayacağını düşünürken içtimai alanda verilen tavizlerin serencamı hiç de iç açıcı değil.

Nurettin Topçu ile Yeniden Var Olmak / Olmayı Anlamak

Betül ZEYREK

Eğitimci

Bazı kitaplar hakkında yazdığınız yazıdan asla tatmin olmazsınız. Yazmak istemediğinizden değil ama ola ki anlatmak istediği bir cümleyi yanlış aktarırsam düşüncesi, anlayamamış olma kaygısı insanda tereddütlere yol açar. Bu da rahat rahat cümle kurmanızı engeller. Çünkü ne yazarsanız yazın hep eksik kalacak anlatmak istedikleriniz. O kadar çok şey anlatmak isteyip hiçbir şey anlatamamak duygusunu ben iliklerime kadar hissede hissede biraz bahsetmeye çalışacağım.

Nurettin Topçu, 1909 yılında İstanbul Süleymaniye semtinde dünyaya gelir. Lise hayatını da İstanbul'da tamamladıktan sonra girdiği imtihanı kazanarak Fransa'ya gider. Ve uzun yıllar orada kalır, eğitimini tamamlar ve Aksiyon (Hareket) felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile tanışır. Bu konudaki ilgisi Sayın Topçu'yu mistik ilgilerden İslam Tasavvufuna, vahdet-i vücud felsefesine doğru yönlendirir.

"Strasburg'da ahlak felsefesiyle ilgili hazırladığı "Conformisme et revolte" başlıklı tezini Sorbonne'da savunur ve üstün başarı kazanır. Avrupa'ya tahsile giden Türkler arasında ahlak üzerinde çalışan ilk öğrenci ve Sorbonne'da felsefe doktorası veren ilk Türk, Nurettin Topçu'dur." Ve bence en önemli bilinmesi gereken nokta; Fransa'da kalması yönündeki tekliflerin tamamını reddederek Türkiye'ye dönüş yapmasıdır. Türkiye'de bulunduğu yıllarda yazılarının büyük bir kısmını da yayınladığı Hareket dergisini de kurar. Yayınladığı bir yazısından dolayı bir süre sürgün hayatı da yaşar. Ona rağmen yazıları çeşitli dergilerde yayınlanmaya devam eder. 1975 yılında vefat eden yazar, Topkapı Kozlu Kabristanı'na defnedilmiştir.

İnsan düşünmeden edemiyor, kendi vatanına bu kadar sevdalı kalemler neden az tanınıyor, kitaplarından istifade edilmiyor. Üzerinde düşünülmesi gereken, hatta araştırmalara konu olması gereken bir mesele bence bu. Batıya duyulan bu hayranlık, Batı kalemlerine gösterilen ihtimam, neden kendi kalemlerimizden hep uzaklar. Yeteri kadar tanınmıyor, özellikle de

anlaşılmıyorlar. Bu durum fazlasıyla üzüyor beni. Bizler geç keşfettik, geç idrak ettik. Ama elimizden geldiği kadar erken duyurmaya çalışmalıyız. Bir nesil boş yetişmemeli Nurettin Topçuyu bilmeden, okumadan. "Bir yazar, birkaç kitapla mı yetişir bir nesil?" diye düşünmeyin; evet yetişebilir, tanınırsa böyle değerli kalemler, anlaşılırsa, neydi bu adamların derdi diye sorulur ve cevaplar aranırsa yetişir. Bizde bir yitik miras olarak kalmamalılar. Ben geç tanıştığım için içim buruklaştı ama yeni nesil geç kalmamalı, anlatılmalı onlara. Önce tanımalı, anlamalı sonra da tanıtmalı, anlatmalıyız.

Dili ağır gelir denmiş hep bizlere ama değil, ağır gelen dili değil, eserin anlattıkları. Ruhumuzu derinden sarsacak, bizleri uyuduğumuz uykudan uyandıracak oluşu ağır geliyor. Her denemenin altında o deneme hangi dergide, hangi yıllarda çıkmış bunu da bulacaksınız. Derin ve detaylı araştırma yapmak isteyenler için muazzam bir kaynak teşkil ediyor bu durum. O yıllara geri dönmek, biraz araştırma yapmak, yazılan denemeyi daha anlaşılır hale getirecektir. Serzenişin, sitemkâr oluşun sebebini anlamamız noktasında yardımcı olacaktır. Eserimiz, 'Var Olmak'.

Dergâh Yayınları'ndan çıkan Nurettin Topçu'nun eserleri, üzerinde çok titiz çalışmalar yapılarak bir araya getirilmiş. Sayın Hocamızın yetiştirdiği öğrencilerinin de desteği ve katkılarıyla elimizdeki bu eser ve diğer eserleri okuyucu ile buluşmuş. Var Olmak ilk baskısını 1965 yılında yapmış, elimizdeki eserin 32. Baskısı (Kasım 2018). Yayına hazırlayanlar, Ezel Erverdi ile İsmail Kara.

Denemelerden oluşuyor kitabımız. Denemeler, 'Düşünceler' ve 'Duyuşlar' bölümlerinin altında ele alınmış. İlk bölüm biraz daha sert, ikinci bölüm ise ilk bölümdeki yaralara deva olacak nitelikte daha sade ve yumuşak bir anlatımla sunuluyor. Birbirinden ayrı gibi görünen ama aynı zamanda birbirini tamamlayan denemelerden oluşuyor. Bir denemeyi okuyup diğer denemeye geçtiğinizde bir önceki denemenin okuduğunuz yeni denemenin alt yapısını hazırladığını fark ediyorsunuz. Merdiven gibi ilerliyorsunuz kendinizi tanımaya ve anlamaya doğru.

Denemeler gönlünüzün derininde sakladığınız yaralarınıza dokunup kanatabilir. Derdi olana, duyabilene gönülden dökülen nağmelerle hitap ediyor Hocamız. Aslında hepimizin gönlünden geçeni kaleme alıyor diyebiliriz. Hocamızın sunuş bölümünde dediği gibi, "içerisinde düşüncenin kalbe tabi olduğu parçalar, gönülde söyleşmek ihtiyaç olduğu zamanlarda yazıldı ve birkaç dergide zaman zaman çıkartıldı. Gönül, yerini düşünceye terk ettiği devirde onlar unutuldu. Hareketler, gönüldeki izleri ezip de örselediği zaman gelince, yeniden onlara hasret duyuldu. Şimdi gözyaşı ayak izlerine damlıyor. Hareketlerin harap ettiği gönülde sade bir yetim iniltisi var. Tellerine bazı yenilerini de ilave ettiğimiz bu eski sazın terennümlerini dinleyecek kulak varsa, onda kırık bir kalbin akislerinden başka bir şey duymayacaktır." Gerçekten duyabilir miyiz bilmiyorum ama ben, benim yaralarıma dokunan her bir cümleyi ruhumun derinliklerinde duymak ve hissetmek istiyorum.

İnsan, en güzel ruhu ile görebilir, duyabilir, anlayabilir ve hissedebilir. Okurken ruhumuz ile okursak zannediyorum anlatmak istediği her bir mevzu ruhumuzun derinliklerinde büyük bir yankı uyandıracak ve ruhumuza şifa olan cümleler kendiliğinden yaralarını bulacak.

Var olmak ile başlıyor dertlerini bir bir açmaya sayın Topçu ve ekliyor "var olmak, düşünmek ve ha-

Bir nesil boş yetişmemeli Nurettin Topçuyu bilmeden, okumadan. "Bir yazar, birkaç kitapla mı yetişir bir nesil?" diye düşünmeyin; evet yetişebilir, tanınırsa böyle değerli kalemler, anlaşılırsa, neydi bu adamların derdi diye sorulur ve cevaplar aranırsa yetişir. Bizde bir yitik miras olarak kalmamalılar.

Var olmak ile başlıyor dertlerini bir bir açmaya sayın Topçu ve ekliyor "var olmak, düşünmek ve hareket etmektir." Bütün varlıklar var, lakin var olmak düşünce ile birlikte ele alındığında bu sadece insanlara verilmiş muazzam bir hareket diyebiliyoruz. Varoluş gayesi ile insan kendini tanımaya başlıyor, ele alınan her konu kendine biraz daha düşünmek için kapı aralıyor, aynı zamanda da ıstırap oluşturarak, ruhundaki yaraların üzerini kapatan gölgeleri kaldırıyor.

reket etmektir." Bütün varlıklar var, lakin var olmak düşünce ile birlikte ele alındığında bu sadece insanlara verilmiş muazzam bir hareket diyebiliyoruz. Varoluş gayesi ile insan kendini tanımaya başlıyor, ele alınan her konu kendine biraz daha düşünmek için kapı aralıyor, aynı zamanda da ıstırap oluşturarak, ruhundaki yaraların üzerini kapatan gölgeleri kaldırıyor. Kendini bulmak, tanımak gerek, düşündüğünü anlamak, ruhuna iyi gelen şifayı derin derin solumak için. "Bin nedametle nihayet anladık ki dünyada belki her şeyi bulmak kolay, lakin kendini bulmak zormuş." (s.110) Düşünmek gerek, kendini tanıyabilmek, bulmak için. Diyor ya Nurettin Topçu: "Sonu olan varlıklar, sonsuzluğa dayanarak düşünmekle anlaşılıyorlar." (s.30)

Var olmanın sırrına ermek için yok olduğumuz şeyleri bir bir bulup çıkarmalıyız saklandığı ve bizi yavaş yavaş esir almaya ve yok etmeye başladığı yerden. Sadece bedenin ve nefsin isteklerine boyun eğmek kalbimizin olduğunu, merhameti, vicdanı kısacası insan olduğumuzu ve gayemizi unutturuyor. İnsan olduğunu dahi unutur mu insan, unutuyor, unutturuluyor. Halbuki ne güzel bir cümledir: "İnsan bütün merhamettir. Merhametin olmadığı yerde insan yoktur." (s.41). İnsan olmak biraz da merhamet demek, "Allah'a ansızın vaki olan buluşma haline (s.40) bürünerek adım adım ruhunu arındırmak demek. 'Ölmeden evvel ölmek' demek.

Ölemiyoruz, nefsimizi öldüremiyoruz. Öldüremediğimiz nefsimiz ise her geçen gün bizi, bedenimizi, ruhumuzu esir alarak devam ediyor. Halbuki tabiat gibi olsa insanoğlu, yeniden dirilmek için ölse, öldürse nefsini yeniden doğacak ruhu, yeniden canlanacak, hareketlenecek. Özgürleşeceğiz, hür olacağız yeniden. "Hürriyetim, hareketimin varlığı sayesinde vardır ve hareketle birlikte kendini gösterir." (s.17)

Gelişen teknoloji ile tekdüzeleşen insanoğlu, ruhunu yavaş yavaş terk etti, uzaklaştı özünden. Düşmanını hep başka yerde aradı, göremedi ruhunu saran bencilliği, hırsı, zulmü… Başkasına beslediği bu duygular, aslında kendi ruhunu yavaş yavaş saran hastalıklardan ibaretti. Ruhunu yeniden diriltmek için gereken şeyler hep düşman oldu nefsine. Bu düşmanlardan temizlemek gerek önce kendini. "Yeryüzünü dolduran değişik çehreli düşmanlardan ve bütün düşmanlıklardan insanlığı kurtarmanın tek yolu, her insanı kendi içindeki düşmandan kurtarıcı kalp âşıkı yapmak, kendi içindeki düşmanın pençesinden kurtarmaktır." (s.56)

Benlik kaygısından uzaklaşmak, dünya denen o ağır yükü sırtımızdan indirmek gerek. Ruhumuzun dinginliği için attığımız her adımın sağlam olması da buradan geçiyor aslında. Benlikten sıyrıldığı vakit insan, dünya denen kamburdan da kurtulacak ve hürriyetine bir adım daha yaklaşmış olacak. Aksi takdirde hocamızın da dediği gibi, "Benliğimiz büyür, sessiz bir ırmakken bir çağlayan, bir şelale, coşkun bir nehir olur. Önce sadece var olmak isterken, sonunda her şeye sahip olmak ister." (s.65) Çünkü insan, içinde doymaz bir canavar taşıyor ve bu benlik, benliğe güç ve kuvvet kazandıran gurur, hırs gibi hasletler bu canavarı büyütür. Ve insan o saatten sonra esiri olur hem nefsinin hem de dünyanın. Kambur gittikçe büyür, ağırlaşır ve hürriyetten yoksun kalan insan, daha da fazla kuvvet kullanmaya kalkışır. Sezar olur bazen, bazen Firavun timsali her şeyin sahibi olduğu hükmüne varır. Halbuki kuvvet güç demek değil, hürriyet demek değildir. Yıllar sonra kuvvet kaybedilince

hafızalarda sadece kötü birer hatıra olarak kalmaya mahkûm birer varlık olarak kalacaklardır. "Hür ve kuvvetli olan insan yırtıcı olan değil, yaratıcı olandır." (s. 70) diyor hocamız, kuvvetten ve hürriyetten bahsederken. Yaratıcı olmak, hem kendini geliştirmek, var olma amacına uygun olarak yaşamak hem de geleceğe aydınlık bir yol bırakabilmektir. Mevlanalar, Yunus Emreler olabilmek... Asıl güç ve hürriyet burada, gelecek nesillerde bir iz olmakta. Hür olmak demek, her şeye sahip iken yapmak demek değildir, her şeye gücü yettiği halde O istemiyor diye yapmamaktır, yalan söylememektir, gücünü zulümde kullanmamaktır, kendi sınırlarını bilmektir.

Hocamızın bu konu ile ilgili muazzam bir paragrafı var. Diyor ki: "Gerçek hürriyete sahip insan, görülüyor ki, birçok hareketleri yapma iktidarından sıyrılmış, kendini kurtarabilmiş insandır. Her şeyi yapabilen bir şakî, her türlü suçu işlemeye kabiliyetli bir psikopat hür değildir. Bilâkis pek çok hareketleri yapmak kudretsizliğine irade ile sahip olan kimse hür olabilir. Zira hür olan irade, yalnız sürükleyici kuvvetin harekete geçmesinden ibaret değildir. Onda iki kuvvet hâkimdir. Biri harekete geçme kuvveti, yani itici kuvvet. Öbürü yasak edici kuvvet, yani frenleme kuvveti. Bu iki kuvvetin tam ve mükemmel bir ahenk halinde işleyişi ancak insanı hür yapabiliyor." (s.74). "Eğer itici kuvvet ulvi bir ideal, bir insanî dava ise, hareket iyi meyve verebilir. Kötü ise ondan bir felaket veya sefâlet doğacaktır. Lâkin her iki halde de insan hür sayılmaz. Zira yalnız itici kuvvet, insanın iradesini temsil edemez. Onun karşısında bir de yasak edici kuvvet vardır ki, itici kuvvet harekete geçer geçmez, onu her adımda kontrol eder, yanılma anında frenler, doğru yolda freni gevşetir." (s.75). Muazzam bir ifade, bakış açısı, insanın kendini tanımasındaki en önemli basamaklardan biri.

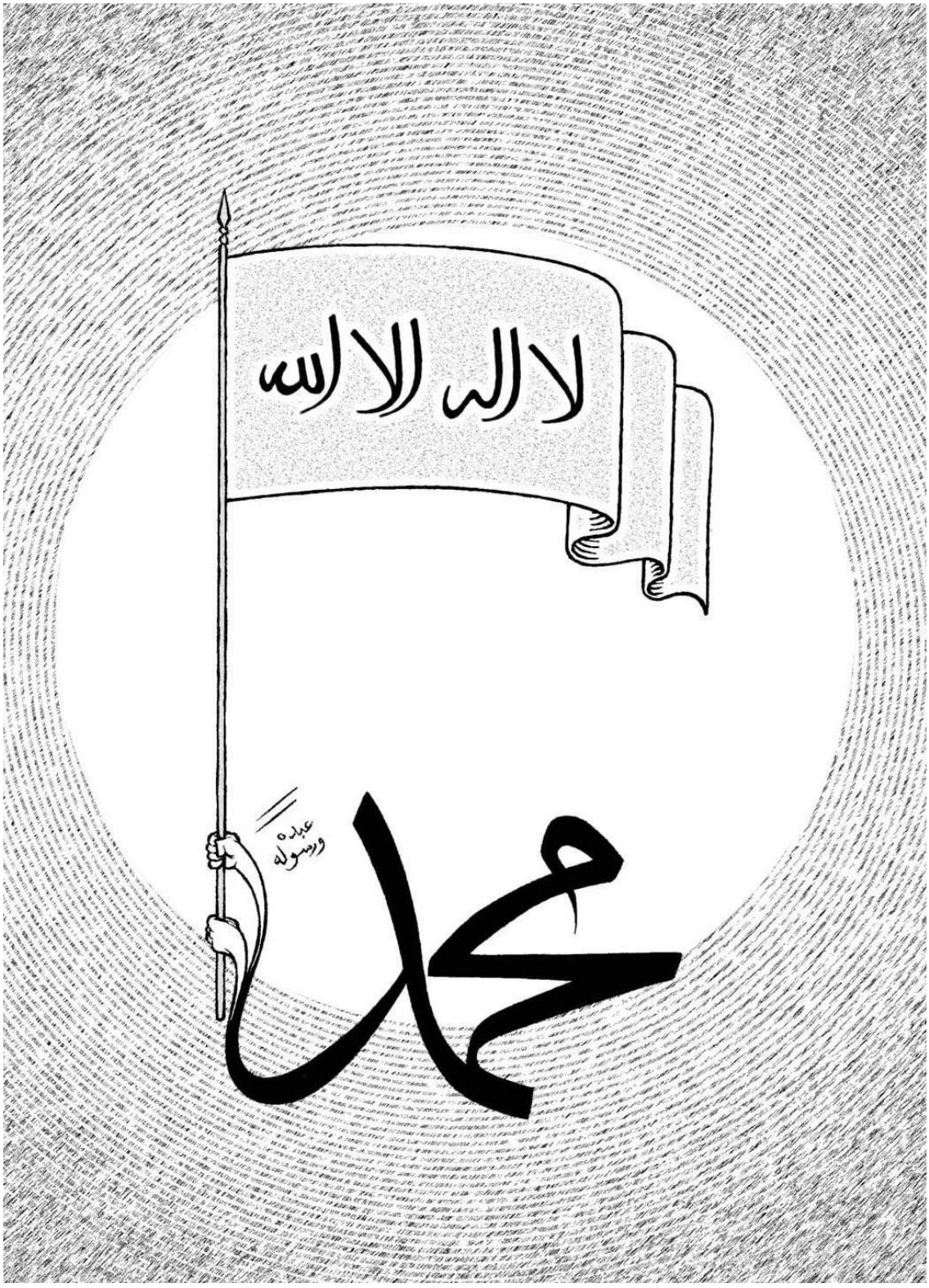
Kendini tanımak, varlığının amacını bilmek, hareket etmek…. Hepsi birleşince insan gerçek manada bir insan olabiliyor, olma yolunda ömrünün sonuna doğru ilerliyor. Kendini bulan insan kendini ifade etmeye, serzenişte bulunmaya başlayabilir. İçini döker, sitem eder, hesap sorar. Artık hürdür, varlığının anlamını kavramaya da başlamıştır. Bu yolda çektiği ıstırap onu dua ile birleştirecek ve insan ilahi olanın eşiğine yaklaştığının idrakinde olacaktır. "Istırap, kabul olunan içsel dualarımızın dilidir; bütün gerçek ibadetlerin üslubudur." (s.88) Dua ise bizi ulvi olana yaklaştıracak anahtardır, gerektiğinde kapıyı açtıracak bir anahtardır. Zor olan, kendini tanıma ve var olma yolculuğunu Allah'ta sonlandırmaktır. "O her şeydedir ve herkestedir, yani bendedir, bendendir." (S.142)

Kitabı okuyup kapattığımda ruhumda bir dinginlik hissettim. Okuduğum her bir kelime, bu kelimelerin derin açıklamalarının oluşturduğu denemeler ruhumda açılan yaraları hem kanattı hem de dermanı oldu. Kendini tanıyan, anlayan insan kendi benliğinde Allah ile yaşayacak hale gelerek özgürlüğüne, hürriyetine kavuşmuş olacaktır. Uzaklarda aradığımız kendimiz, kendimizin içinde. Bulmak ve çıkarmak için yola revan olmak gerek. Nurettin Topçu ile Var Olmak isteyen -ki ruhumuzun buna ihtiyacı var- tüm insanları davet ediyorum bu yola revan olmaya…

Hürriyetimizi kazanmak için çıkmamız gereken bu yolun sonun da O var. O'nda var olmak, yeniden dirilmek var.

Kitabı okuyup kapattığımda ruhumda bir dinginlik hissettim. Okuduğum her bir kelime, bu kelimelerin derin açıklamalarının oluşturduğu denemeler ruhumda açılan yaraları hem kanattı hem de dermanı oldu.

Çizgi: Hasan Aycın